

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL

SZERKESZTI: DR. PFEIFFER JÁNOS

13.

**ACSÁDY ÁDÁM
VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉGE**

1725-1744

IRTA:

DR. PETRÁK MIHÁLY

veszprémegyházmegyei hittanár

VESZPRÉM

1949

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL

SZERKESZTI: DR. PFEIFFER JÁNOS

13.

ACSÁDY ÁDÁM
VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉGE

IRTA:

DR. PETRÁK MIHÁLY

veszprémegyházmegyei hittanár

V E S Z P R É M

1949

Nihil obstat.

Dr. Anty Elias m. p.
censor.

6300—10/1949.

Imprimatur.

Vesprimii, die 1-a Sept. a. 1949.

† *BARTHOLOMEUS* m. p.
episcopus.

Bevezetés.

A katolikus megújhodás munkájának fontos szakasza a veszprémi egyházmegyében Acsády Ádám püspöksége. Sajnos, a rá vonatkozó forrás kevés. Ennek ellenére — a rendelkezésemre álló anyag alapján — igyekeztem híven megrajzolni Acsády életét, működését és az egyházmegye viszonyait. Öt éves kutatás alatt átnéztem és feldolgoztam az Országos Levéltár számottevő anyagán kívül a veszprémi püspöki és káptalani, a vármegyei és múzeumi levéltárakat, továbbá a győri és székesfehérvári püspöki levéltárat, azonkívül a kármeliták győri, a ferencesek andocsi és sümegi, a zirci apátság, Sopron törv. j. város levéltárát és a budapesti Egyet. Könyvtár kéziratgyűjteményét.

Hálás köszönetet mondok ezen a helyen *dr. Galla Ferenc* egyetemi tanárnak, aki gazdag tapasztalatai alapján hasznos utasításaival irányított munkám megírásában, valamint *dr. Pfeiffer János* veszprémi kanochnak, aki nemcsak tanácsaival segített kutatásom közben, hanem egyedül a tudományt és az egyházmegye multját szolgáló önzetlenséggel rendelkezésemre bocsátotta a tárgykörömről vonatkozó levéltári gyűjteményét is. Köszönettel és elismeréssel tartozom *dr. Nyers Lajos* piarista tanárnak, *dr. Csapodi Csaba* egyetemi m. tanárnak, *Molnár István* tb. esperes, plébánosnak, a különböző levéltárak, főként az Országos Levéltár tisztviselői karának, akik szakértelmükkel és szolgálatkészségükkel segítettek munkámban.

Veszprém, 1949. Szent Terézia ünnepén.

Dr. Petrák Mihály.

Acsády Ádám veszprémi püspök.

Acsády Ádám élete.

Acsády Ádám Péter régi köznemesi családból származott.¹ A család egyik őse 1573 szept. 4-én adománylevelet kapott I. Miksa királytól a veszprémmegyei acsádi részbirtokra. Nemességét Ádám celldömölki lakos 1750-ben Vas megyében, 1755-ben pedig György igazolta Veszprém megyében. Ádám atyja, Pál 1700-ban Veszprém megye alispánja volt. Anyja Szegedy Magdolna.² Négy lesterve volt: Juszlin,³ Magdolna, Éva és Judit, Éva Vigyázó Mátyás felesége lett, Magdolnáról a későbbi iratok nem beszélnek.⁴

A család nemesi birtokai Pápa mellett terültek el, így Pápa mintegy székhelye volt a családnak, ahova megpihenni és meghalni visszatértek a család tagjai. A Rákóczi-féle felkelés idején Pápa sem maradt érintetlen. Földesura, Esterházy Antal császári ezredes is csatlakozott a felkelőkhöz.

Acsády Pál ekkor már Pápán tartózkodott s talán nem alap nélkül érte a gyanúsítás, hogy együttérzett a kurucokkal. Éppen ezért kérései, melyeket a helytartótanácsához küldött, visszautasításra találtak. Kénytelen pártfogót keresni és igazolást felterjeszteni. 1708 szept. 17-én Széchenyi Pál kalocsai érsek támogatja ügyét az udvarnál. A mozgalmak alatt Pápán tartózkodott ugyan — mondja a pártfogó levél —, de jól viselkedett. Egyébként már húsz év óta az isteni Gondviselés olyan keresztellett látogatta meg, hogy sem kezét, sem lábát egyáltalán nem tudja használni. Fia ekkor már 13 éve a nádori kancelláriában fogalmazó.⁵

Acsády Ádám 1680 körül született Pápán. Püspökkinevezési Processusa ugyanis 1725-ben 45 év körülének mondja.⁶ A humaniorákat Pápán a pálosoknál, bölcséleti tanulmányait Nagyszombatban, a teológiát Bécsben végezte, mint a győri egyházmegye növendéke. A Pázmá-

¹ Péter nevet csak Beke említi *Historia diplomatica almae Dioecesis Wesprimensis* c. munkájában, másutt mindig egyszerűen Acsády Ádámnak írják.

² Balogh Gyula: *Vasvármegye nemes családjai*. 1. l. és Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 21. l.

³ A pápai Sz. István vértanú plébánia adatai szerint 1685 szept. 6-án született.

⁴ Kempelen i. h.: 4-es táblái perek 1317. A későbbi birtokperek csak Juliáról beszélnek, aki valószínűleg azonos a Kempelentől említett Judittal.

⁵ O. L. N. R. A. 1708

⁶ Archiv. Secr. Vat. Processi. Vol. 112. f. 606. r. 625. v.

neumban kapta meg azt a nevelést, mely politikai és egyházi téren egyaránt sikeres működéséhez kitűnő alapul szolgált. Az egyetemen és szemináriumban Szent Ignác katonái irányították lelki és szellemi fejlődését, akik éberrel örködték, hogy minden szempontból kész és alkalmas papok hagyják el az intézet falait. 1704 dec. 20-án gróf Harrach bécsi püspök szentelte subdiaconussá. 1705 márc. 6-án diaconus lett, 1705 márc. 28-án Kolonits bíboros, esztergomi érsek pappá szentelte. A teológiából csak a borostyánkoszorút szerezte meg, a doktorátust nem. Általában nem is annyira az elméleti teológiában vált ki, mint inkább jó szónok volt. A püspöki kinevezés előtt végzett kánoni vizsgálat folyamán mindegyik tanú szónoki rátermettségét emelte ki.⁷ A hazajövetelét követő évekről csak annyit tudunk, hogy előbb a győri egyházmegye területén levő Szent Miklós templomban működött, majd 1711-ben pápai plébános lett,⁸ mint aki személyesen ismeri a város helyzetét és a legtöbb reményt nyújtja arra, hogy ott sikeresen végezheti a lelkipásztori teendőket.⁹

Pápán azonban csak két évig működött, mert már 1713-ban győri kanonokká nevezték ki. Az év dec. 18-án foglalta el kanonoki stallumát s egyúttal komáromi főesperes is lett. 1716-ban rábai, 1718-ban pápai, majd locsmándi, végül 1719-ben székesegyházi főesperes. A főespereségen kívül több fontos hivatalt tölt be a káptalanban. 1721/22-ben a papnevelő intézet rektora¹¹ Mint a káptalan követe tevékenyen részt vett az 1722/23-as országgyűlés tárgyalásain.¹²

Ezen az országgyűlésen játszódtott le az az eset, amely minden nyeresége ellenére annyi dicsősége: szerzett neki. A gyűlésen gróf Erdődy

⁷ Archiv. Secr. Vat. Processi. Vol. 112. f. 606. r. 625. v.

⁸ Kiss István: A pápai plébánia története. 129. l.

⁹ Sopron sz. kir. város lvt.: Lad. LI. fasc. 3. Nr. 268. és 283.; Lad. L. fasc. 3. Nr. 313., fasc. 9. Nr. 373/109. Nr. 378/111.; Lad. LI. fasc. 3. Nr. 44/80.; Tanácsjegyzőkönyv 1728-ból, 111—112. l. — 1712 nov. 26-án Esterházy Pál herceg a soproni városi tanácsnak ajánlja Acsádyt, mint aki nagyon rátermett és érdemes arra, hogy a győri kanonokká kinevezett Kontor István soproni plébános helyét betöltse. Soproni plébános ugyan nem lett, de kapcsolata nem szakadt meg a várossal, 1727-ben ugyanis mint veszprémi püspök elnyeri a Sopronban levő Szent Erzsébet-kórházi beneficiumot. A következő év márciusában a városi tanács be is iktatja javadalmába. Javadalma azonban össze volt kötve azzal a kötelezettséggel, hogy a kórházkápolnában naponta miséznie kellett. Mivel állami szolgálata és püspöksége ebben megakadályozta, az ottani domonkosokat kérte fel helyettesítésre s nekik ennek fejében évi 150 forint járadékot biztosított. A Szent Erzsébet-kórház javadalmát 1738-ig megtartotta. Ez év júliusában Győrből levelet írt a városi tanácshoz s ebben Groll Adolf győri püspök iránt való ragaszkodásból javára lemond a javadalomról.

¹⁰ Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. 458. l.

¹¹ Bedy V.: A győregyházmegyei papnevelés története. 263. l.

¹² Csekey István: A magyar trónöröklési jog. 285—88. l.

Gábor egrü püspök németül szólt közbe. Acsády tűzbe jött az idegen szó hallatára. Bécsi évei sem tudták annyira megkedveltetni vele a német nyelvet, hogy szívesen hallgassa a magyar országgyűlésen. Elfeled minden köteles tiszteletet, amely a püspököt megilleti s rákiált: »Ki az ördög beszéi itt németül? Talán még megérjük, hogy még franciául is beszélnek a magyar országgyűlésen!? 25 év múlva még az országgyűlésen sem halljuk azt a nyelvet, melyet minden hazafinak nagyra kellene becsülnie.«¹³ Azt várná az ember ezek után, hogy Acsády ilyen kijelentések miatt eltűnik a közélet színpadáról. A valóságban éppen az ellenkezője következett be. Ekkor kezdett emelkedni pályáján. Előbbi és hasonló kijelentéseit feledtették érdemei, melyeket Acsády a leányági trónöröklés elfogadtatása körül szerzett. Acsády és a püspökségben elődje, gróf Esterházy Imre is a javaslat mellé álltak,¹⁴ ezért a jutalom nem is maradt el. Esterházy 1723-ban megkapta — a zágrábi püspökség után — a veszprémit, majd még a pápai megerősítés előtt a primási székbe került.

Acsády érvényesülését szintén siettette politikai állásfoglalása. A pécsi püspökség területén levő vaskai apátság br. Zehentner Károly József halálával még 1717-ben megüresedett, de a kancellária csak 1723-ban terjesztette fel a pályázók névsorát. A pályázók között volt Sajgó Benedek pannonhalmi főapát és Király Mór bencés szerzetes is. Acsády magának Keresztély Ágost szász herceg, esztergomi érseknek felszólítására adta be pályázatát.¹⁵ A kancellária Király Mór bencés szerzetest ajánlotta, mint a legrátermettebbet erre a kitérítésre, mégis a király 1723 ápr. 18-án az esztergomi érsek közbenjárására Acsádyt nevezte ki vaskai apátnak, mint olyant, aki tehetségével, képzettségével és érdemeivel erre alkalmas. Elhatározásáról értesítette a kancelláriát és egyúttal leküldte a kinevezési okiratot is. A kancelláriának meghagyta, hogy gondoskodjék Acsády mielőbbi beiktatásáról.¹⁶

A következő években a királyi táblánál megüresedik két hely, az ülnökség és a prelátusság. Mind a két helyre magasrangú egyházi férfiak pályáztak, akik érdemeket szereztek királyhűségükkel és addigi munkásságukkal. Érdemeiket nem is hagyták ki pályázati kérvényeikből. Acsády a táblai prelátusságra pályázott, versenytársa Nozdroviczki István nyitrai kanonok volt. Acsády a beadott kérvényben elmondja eddigi pályafutását, majd hozzáteszi, hogy a legutóbbi országgyűlésen őfelsége összes kívánságát teljes erejével és hűséggel támogatta, és mindenképpen

¹³ Kolinovics Gábor: *Nova Hungariae periodus*. Buda, 1790. p. 405. és Pehm József: *Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora*. 84. l.

¹⁴ Hóman—Szekfű: *Magyar Történet*, IV. k. 333. l.

¹⁵ *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története*. V. k. 50 l.

¹⁶ O. L. Kanc. Orig. ref. 1723. N. 8.; Ben. res. reg. 1723. ápr. 18.; *Liber Regius Tom.* 34. p. 198.

sikerre juttatni törekedett. A szász herceg és bíboros közbenjárására a vaskai apátságba jutott ezekért a szolgálataiért. Mivel azonban az a szándéka, hogy egészen átadja magát Ófelsége szolgálatának, ezért azt kéri, nevezze ki a kir. táblához prelátusnak. Az érvelésnek meg is lett a hatása. A kancellária vele szemben Nozdroviczkit ajánlotta: »Jóllehet mind a két kérvényezőt erényei, érdemei és képességei ajánlják eme tisztség elnyerésére, mégis Nozdroviczki István jogi tudásával, gyakorlatával és tapasztalataival mind a politikában, mind a törvénytudományokban is kiváló képzettsége van. A másikat, t. i. Acsádv Ádámot nem kevésbé múlja felül.«¹⁷ A király azonban a kancellária ajánlása ellenére Acsádyt nevezte ki táblai prelátussá, Nozdroviczkit pedig mellőzte.¹⁸ Az 1724 szept. 7-én kelt kinevező oklevél kifejezetten kiemeli, hogy Acsádynak érdemei vannak az Ausztriai Ház érdekében s reméli, hogy lesznek is.¹⁹

A győri kanonok egyre több kitüntetése és megbízatása csak lépcsőfok volt ahhoz, hogy veszprémi püspök és kancellár legyen. A lehetőségek előbb megnyíltak, mint talán maga Acsády is gondolta volna. Még meg sem érkezett gróf Esterházy Imre megerősítése a veszprémi püspöki székre, amikor megüresedett a prímási szék, s a királyi kegy Esterházyt oda emelte.

Most tehát kitűnő alkalom kínálkozott, hogy Acsády eddigi érdemeit méltóképpen megjutalmazza és olyan állásba kerüljön, ahol a jövőben is sokat tehet az uralkodóház érdekében. Így Acsády kapta meg a veszprémi püspökséget. 1725 szept. 7-én jelent meg a kinevező oklevél,²⁰ amely kiemeli Acsády hűségét és megbízhatóságát, hasznos szolgálatait, főként az 1723-i országgyűlésen. Amellett említi a lelkipásztorkodás terén szerzett érdemeit is: Mint plébános a veszélyes (pestis) járvány idején (1712) nagy buzgósággal sietett kiszolgáltatni a szentségeket még saját élete veszélyeztetésével is. Mint győri kanonok pedig nagy hatással és eredménnyel hirdette Isten igéjét. Ezzel a kinevezéssel egyidejűleg, 1725 szept. 7-én a kamara is megkapta az utasítást, hogy Acsádyt kése-delem nélkül vezesse be birtokaiba és főispáni méltóságába iktassa be.²¹

Acsády kinevezésével egyidejűleg megindult az eljárás, hogy a Szentszék is minél előbb megadja a megerősítést.

Cienfuegos bíborost, császári követet kérték fel, hogy járjon közbe

¹⁷ O. L. Orig. ref. 1724. N. 30.

¹⁸ »Denomino ad primum Nicolaum Szunyogh, ad 2 dum ... Adamum Acsády Carolus.« Sajátkezű feljegyzés a felterj. lap szélén.

¹⁹ Uo. Liber Regius T. 34. p. 622.

²⁰ Uo. Kanc. Conc. exp. 1725. Sept. N. 50.

²¹ Uo. Kanc. Conc. exp. 1725. Sept. N. 51. A beiktatással kapcsolatban lásd még: Conc. exp. 1725. Sept. N. 57., 58., 100. — Ben. res. reg. 1725. szeptember 28.

a Szentatyánál a megerősítésért, valamint azért, hogy a megerősítés díját engedjék el.²² A pápához írt kérvényben azzal okolják meg kérésüket, hogy a veszprémi püspökség a török hódoltság pusztításai miatt igen szegény és nagyon kevés jövedelme van.²³ Ez a kérés azonban sikertelen maradt, mert Acsády később arról panaszkodik, hogy a megerősítő bulla díja miatt adósságba keveredett.²⁴

A megerősítő bullát csak 1726 ápr. 8-án állították ki. Előbb ugyanis a nunciusként le kellett folytatnia a tájékoztató eljárást (processus informativus), amelyben az egyházmegye állapotáról és a jelölt alkalmas voltáról számolt be a Szentszék előtt. A kihallgatások hamarosan megkezdődtek a bécsi nuncius előtt.

1725 okt. 8-án Grimaldo Jeromos edesszai érsek, nuncius előtt megjelent Zádory Mihály prépost és helynök, hogy Acsádyról tapasztalatai alapján jellemzést adjon. Jól ismeri Acsádyt és családját. Külső megjelenése alapján 45 év körülinek ítéli. Hogy pappászentelését bizonyítsa, megemlíti, hogy a Pázmáneumban nevelkedett, ahonnét csak felszentelés után engedik haza a növendékek. Mint felszentelt pap több helyen működött. Ezek között megemlíti a győri egykori Szent Miklós egyházban való működését, pápai plébánosságát és győri kanonokságát. A Pázmáneumban együtt voltak s már ott is kitűnt szónoki képességével. Megítélése szerint rendelkezik azzal a tudással, melyre a püspöknek szüksége van. Amellett életszentsége és buzgósága is ajánlja a méltóságra. Zádory után Saviski Antal zágrábi kanonok adja elő véleményét okt. 11-én. Egy időben voltak Bécsben. Acsády szüleit is ismerte. Nemesek és jó katolikusok. Csak dicsérni tudja és mind tudása, mind buzgósága miatt alkalmasnak tartja arra, hogy veszprémi püspök legyen. Kudlik Sándor, érsekújvári plébános, aki növendéktársa volt a Pázmáneumban, azt vallotta, hogy kb. 45 éves és mintegy húsz éve szentelték pappá. Csak dicsérrel nyilatkozik ő is Acsádyról. Szerinte már a magisteri fokot is elnyerte Bécsben. Ez azonban nem valószínű, mert az előbbi két tanuerről nem tud.

A kinevező bulla felmentést adott Acsádynak a doktori fokozat hiánya alól. A főpásztori kötelességen túl a bulla meghagyja, hogy Acsády gondoskodjék a székesegyház építésének befejezéséről, a püspöki

²² Uo. Conc. exp. 1725. Sept. N. 56. — A bíborosok közül egyet-egyet kinevezett a pápa egy nép védnökének. Ennek az volt a hivatása, hogy az illető népet képviselje a konzisztóriumban, a pápánál, a Szent Kollégiumokban és egyebütt. A védnök nyújtotta be illetékes helyen a pártfogolt ország ügyeit. Ő tett előterjesztést az illető ország érseki és püspöki székeinek betöltésére. A betöltéssel kapcsolatos ügyeket is a bíboros-védnök intézte. (Galla Ferenc: A Pázmáneum alapítása és a Szentszék. 56. l.) Magyarország védnöke Acsády kinevezésekor Cienfuegos bíboros volt. V. ö.: Fraknoi: A főkegyúri jog. Bp. 1895. 443., 453.

²³ Uo. Conc. exp. 1725. Sept. N. 52.

²⁴ Uo. Conc. exp. 1732. Jun. N. 45.

palotát állítsa helyre, létesítsen teológus és penitenciárius javadalmat, szemináriumot és zálogházat.²⁵

Mivel előde, Esterházy Imre még nem kapott megerősítést a veszprémi püspökségre, ezért a bulla és egyéb pápai iratok Volkra Ottó utódként emlegetik Acsádyt. Püspökké szentelése 1726 május 26-án történt meg Bécsben.²⁶

A Volkra halálával elárvult veszprémi egyházmegye Acsády Ádám személyében ismét kapott főpásztort. Az új püspök azonban még éveken keresztül nem tartózkodhatott egyházmegyéjében, mert a püspöki kinevezéssel majdnem egyidőben (1725 szept. 25.) kancellárrá is kinevezte a király.²⁷ Hivatali elfoglaltsága így Bécshez vagy Pozsonyhoz kötötte. Távollétében tehát vikáriust állított maga helyett az egyházmegye élére, papjaihoz pedig körlevelet intézett, melyben körvonalazta a hitélet előmozdítása érdekében szükséges teendőket.²⁸

A vikáriussal való kormányzás mintegy hét esztendeig tartott. 1728 június 11-én még újabb kitérítés érte Acsádyt, belső titkos tanácsos lett,²⁹ de ez volt az utolsó is, melyet néhány év múlva — nem tudjuk mi okból — kegyvesztés követett, mert 1732-ben kénytelen volt lemondani a kancellári méltóságról. Felmentése, illetve elmozdítása nagyon lesújtotta a püspököt. Mindennek híre Veszprémbe is eljutott. Acsády lemondó levelének hangja és lemondása mellett felhozott érvei csak arra szolgálnak, hogy kendőzzék a keserű valóságot. Többet mond azonban május 10-én Sümegen kelt levelében, melyet — lemondó levelével együtt — az udvari kancellária első kancellárjához intézett válaszképpen. A püspök Bécsből visszatérőben vette kézhez Tönnemann jezsuita alya útján a kancellár levelét, mely az egymásután tett figyelmeztetésre emlékeztette. A kancellár jelzi Acsádynak, hogy az uralkodó várja lemondását a kancellári tisztségről. A levélből azt is megérthette a püspök, hogy ez »mintegy Öfelsége határozott akaratában és parancsában gyökerezik.« A figyelmeztetésre nézve a maga részéről tett nyilatkozatához saját jószántából szerényen ragaszkodik s jobbágyi tisztelettel megismétli: semmi sem állott előbb vagy inkább szándékában, mint alkalmazkodni a király rendelkezéseihez s szerény jobbágyi kötelezetisége szerint mindenben engedelmeskedni. A jelen esetben is, amikor Öfelsége azt kívánja tőle, hogy mondjon le a kancellári tisztségről. »Számomra, kinek javai és élete Öfelsége kegyétől függenek, nem marad más hátra, mint a hódolat pusztá dicsősége. És azért, hogy Öfelsége

²⁵ Beke Christophorus: *Historia diplomatica almae Dioecesis Wesprimiensis*. Kinev. bulla, Veszprémi Kápt. magánltv.

²⁶ Róka Joannes: *Vita Vesprimiensium Praesulum*. p. 483

²⁷ O. L. Kanc. iratok.

²⁸ Veszprémi püspöki lvt. Prot. Epp. I. 1726. január 14

²⁹ O. L. Kanc. Conc. exp. 1728. jun. 44. — Helytt. 1728. jun. 16.

rendelkezése szerint főpásztori feladatához képest a rábízott egyházmegyén annnyival szorgosabban őrködhessen, a mellékelt kérvényben az említett kancellári tisztségről lemondtam.«³⁰

Lemondó levelében hivatkozik arra a nagy munkára és felelősségre, mellyel mind a püspöki, mind a kancellári hivatal jár. »Mivel nem-kevesebbé éveim számának növekedésével is életerőm ily terhes tisztség ellátására gyengébb, emlékezelembé idézem a püspöki jelleg igen súlyos állását s az angyalokat is megremegtető kötelességét, különösen az ilyen egyházmegyében, melyben burjánzik az eretnekség s kevés az Úr szőlőjében izzadó munkás, lelkem belesajog.« Ezért a kancellári méltóságot leteszi a király kezébe, hogy rendelkezék vele. Sem a saját, sem családja érdemére nem hivatkozik, hanem csak az uralkodó jóságára támaszkodva terjeszt elő néhány kérelmet visszavonulásával kapcsolatban. Kéri, hogy elmaradt fizetéséből legalább 6.000 forintot utaljon ki a király és attól kezdve bármilyen ügye lesz a kancelláriánál, azt minden taxa nélkül intézzék el. A pápai bulla taxája és az állásával járó kiadások úgyis adósságokba kevertek. Az adósságok egy részét már kifizette, de gyenge jövedelme miatt még mindig küzd az adóssággal. Tartozik a Pázmáneumnak 5.000 forinttal, s kéri a királyt, hogy ezt az összeget fizesse ki helyette.³¹

Az udvari kancellária május 23-áról értesítette Acsádyt, hogy lemondását a király elfogadta s köszönetét nyilvánította eddigi munkásságáért. A püspök érvei meggyőzték az uralkodót arról, hogy tisztségét püspöki kötelezettségének sérelme nélkül nem viselheti. A kancellárhoz írt levelében azonban kifejezésre juttatja, hogy rosszul esett neki a lemondás. Előterjesztésében hivatkozik arra, hogy a király megígérte, hogy az egyházi javadalmak betöltésénél nem feledkezik meg róla. Ezért egész bizalmasan kéri, hogyha a győri püspökség gróf Sinzendorf Fülöp Lajos, a kancellár fiának, áthelyezésével megüresedne, ebben az esetben őfelsége ruházza reá, s ha ezt elnyeri, minden más kérésétől eláll. Tekintettel azonban arra, hogy az áthelyezés bizonytalan, kéri, tartsa titokban levelét.³² Októberben ismét Bécsben időzik Acsády, még nem hagyott fel a győri püspökség elnyerésének reményével.³³ Ugyanekkor újból megsürgette elmaradt fizetését is, s a király utasította a kamarát, hogy a hátralevő összegel haladék nélkül fizessék ki a püspöknek.

Ettől kezdve Acsády egyházmegyéjében tartózkodik, vezeti annak ügyeit. Idejének javarészét Sümegen és Pápán tölti. Az ősi püspöki székvárost, Veszprémet ritkán keresi fel, s akkor is csak rövid ideig tartózkodik ott. 1733 márciusában Bécsbe hívta a király, hogy tárgyaljon

³⁰ O. L. Kanč. Conc. exp. ad N. 45. ex Junio 1732.

³¹ Uo. Kanc. Conc. exp. N. 45. ex Junio 1732.

³² Uo. Kanc. Conc. exp. ad N. 45. ex Junio 1732.

³³ 1732. okt. 24. Kegyesr. Közp. lt. 0—1. fasc. 8.

vele az újonnan felállítandó szombathelyi püspökségről s tudomására adja végső elhatározását. Acsády ellenkezett. Vigasztalás nélkül tért haza, mert a győri püspökség elnyerése immár véglegesen füstbe ment. III. Károly kedvelt emberét, Groll Adolf volt piarista rendfőnököt nevezte ki győri püspökké. Acsády lemondott győri kanonokságáról is, állítólag azért, hogy ne legyen »szerzetes« alattvalója.³⁴ Gyakori betegeskedése (váltóláz) miatt 1734-ben Biró Mártont kinevezte általános helynökévé. Felismerte benne a kormányzásra rátermett egyéniséget, a jövő emberét, akire nyugodtan rábízhatja egyházmegyéjét s megajándékozta bizalmával is.

Acsády betegsége 1735 tavaszán komolyabbra fordult. A kamarának már 1734 végén tudomására jutott Acsády betegsége. A hír, hogy a püspök menthetetlen, nem bizonyult valónak, Acsády kilábolt betegségeből. A kamara azonban ekkor is, később is, sietve megtette a szükséges intézkedéseket.³⁵ A folytonos betegeskedésben multak az évek, a halál mégis váratlanul köszöntött be 1744 október 10-én. A főpásztor ünnepélyes eltemetetéséről Biró Márton gondoskodott. Pápán helyezték el örök nyugalomra a pálosok templomában. Ezt a templomot Acsády építtette, díszítette, s azért ott akart megpihenni kedves alkotása árnyékában, szülőföldjének hantjai alatt.³⁶

Acsády életútját és pályafutását jelző adatok csak a külső keretet szolgáltatják ehhez a barokk-szabású főpap portréjához, de mindebből kevés fény vetődik magára az egyéniségre. Majdnem két évtizedes főpásztori működése nem volt korszakalkotó az egyházmegye történetében, mégis eredeti egyénisége külön szint jelent a XVIII. századi veszprémi püspökök sorában. Néhány éles vonás rögtön megláttatja velünk, hogy markáns egyéniséggel állunk szemben. Legjellegzetesebb vonása egyéniségének: erős magyar érzése. Erre nemcsak az országgyűlésen történt eset jellemző, hanem egy másik kis epizód is 1743-ban a Győrben időző főpásztornál megjelent tisztelgésre a veszprémi házfőnök. A püspök első kérdése ez volt: »Mi vagy? magyar-e, vagy német, vagy tót?« Magyar vagyok — válaszolta a házfőnök, mire a püspök megnyugodott.³⁷ Papnövéndégeitől megkívánta a magyar nyelvtudást és szívesen segített magyar származású ifjakat a papi hivatásra. Magyarságára büszke, rátarti magyar úr, aki nem rejti meggyőződését véka alá, de ez — gerinctelen meghajlás nélkül — megfér nála a királyhűséggel. Szép szóközi tehetséggel rendelkezett, mégis inkább az akarat, mint értelem

³⁴ 1733. márc. 27. Uo.

³⁵ O. L. Exp. camer. 1734. dec. 1., 1740. aug. 1. T. Tricesimatori.

³⁶ Zirci apáts. lvt.: Annalium III. 1744. XIX—XX. — Acta Paul. de Thall. Fasc. 45. p. 61—63.

³⁷ 1743. márc. 1. Zakovics-Szabó Lukács levele a tartományfőnökhöz. Kegyesr. közp. lvt. 0—1. fasc. 8. Nyers Lajos piarista tanár közlése.

embere volt, nem ment a szenvedélyességtől. Mély hite és szigorú erkölcsi felfogása tükröződik leveleiben és papjai magatartásának megítélésében. Szigorát érezte is papjaival, s aki közülük nem ismert fegyelmet, érezhette büntető kezét. Egy alkalommal utasítja vikáriusát, hogy járjon el a somogyvári plébánossal szemben: »Ezt az exorbitáns frátert ugyan csak exemplariter castigallya meg kegyelmed, et si ita ferrent negotia, vigye el kegyelmed magával Veszprémbe és camerlikba köll dugatni az ilyen rossz embert.«³⁸ De Biró Mártonnal szemben is érezte haragját (s érvényesítette akarátát 1739-ban), amikor elmozdította a helynökségtől, de később mégis megbékült vele. Mély hite és akarata bátorrá tette a halállal szemben is. Nem féltette életét akkor sem, amikor pestises beteget kellett ellátnia a haldoklók szentségeivel, akkor sem, amikor súlyos betegsége ágyhoz szegzi, nem ijedezik, hanem a magyar ember természetes humorával és a hívő lélek megnyugvásával írja Biró Mártonnak: »Több két heténél, hogy csak az ágy fenekét nyomom, valóban csak elnyomorodtam s épen elfogyok testemben... hacsak a jó Isten nem könyörül rajtam, rövid nap csak összeszedem a sátorfát és megyek.«³⁹

Az egyházas érzület összeütkezés nélkül megfér nála az államkormányzat képviselte egyházpolitikai felfogással. A szombathelyi püspökség felállításával kapcsolatban ellentmondott a királynak, mert ha az egyházmegyét megcsonkítják a zalamegyei tizedek elvételével, a csekély jövedelemből sem maga, sem utódai nem tudnak a püspöki méltósághoz méltó életet fenntartani. Sok nagyúri vonás volt benne. Az építkező főpap bőkezű mecénás, azoknak a főpapoknak sorába tartozik, akik »nemesak az anyagi feltételeket szolgáltatták, hogy a korukbeli egyházművészet Magyarországon kincses gazdagságának teljességével lért hódítson, hanem maguk is erős és cselekvő művészeti kultúrával bírtak.«⁴⁰ Ezt igazolják Acsády templomépítkezései Győrben és Pápán.

Arcképe ott díszleg a veszprémi püspöki palota nagytermében. Arcvonásain nem tükröződik, mire lett pontot a halál: szép sikerek, fényes közéleti pálya, de fájdalmas csalódások is vannak mögötte, csak a betegeskedés maradt hű kísérője és állandó keresztje ennek az ízig-vérig magyar főpapnak.

³⁸ Veszprémi Múzeumi lvt. 26. sz.: 1734. nov. 13.

³⁹ Uo. 25. sz.

⁴⁰ Pigler Andor: A győri Sz. Ignác templom és mennyezetképei. Bp. 1923. 22. l. — Molnár István: A fehér barátok Pápán. 1942.

Az egyházmegye.

A helytartótanács már püspöksége elején felszólította Acsádyt, hogy számoljon be a kegyes alapítványokról. Acsády ekkor arra hivatkozott, hogy az egyházmegyét már évek óta helyettes kormányozza, aki eddig még nem végzett kánoni látogatást az egyházmegyében. Ezért nincs tájékozódva az egyházmegye állapotáról. Igéri azonban, hogy a húsvéti ünnepek idején, amikor székhelyén lesz, felvilágosítást szerez a kért dolgokról.¹ A helyzet azonban a régiben maradt. 1732-ben, amikor kancellári teendőitől megszabadult és visszatért egyházmegyéjébe, újból hasonlóképpen védekezik a helytartótanács előtt, amikor az jelentést kér tőle az egyházmegye állapotáról. Eddigi hivatali elfoglaltsága miatt nem tartózkodhatott egyházmegyéjében. Az egyházmegye a háborútól és a különféle mozgalmaktól annyit szenvedett, hogy egyszerre nem is lehet áttekinteni a helyzetet. De minden igyekezetével azon lesz, hogy a hiányokat pótolja és a kért jelentést mielőbb megküldje.²

Kinevezésekor már valamennyire megindult az egyházmegyében a katolikus élet. A káptalannak, melyet még id. Sennyei István püspök állított helyre 1630-ban, most is csak hat tagja van. Jövedelmük alig tesz ki 400 forintot. Javadalmas nincs, minden funkciót maguk végeznek. A plébániát is az egyik kanonok vezeti, akinek a ferencesek segítenek munkájában. Ezek is, mint a püspök, egy kis házban kénytelenek meghúzódní, mivel alig néhány év óta van csak szabad mozgásuk a várban,³ azóta, hogy Volkra püspök közbenjárására III. Károly 1716 nov. 14-én elrendelte a protestánsok vallásgyakorlatának megszüntetését. Veszprém elvesztette végvár jellegét, a protestánsok kötelesek épületeiket, melyek a püspök és a káptalan területén épültek, átadni a földesúrnak. A templom, lelkészlak és az iskola kulcsait a következő évben át is adták a nagyprépostnak.⁴ Ugyancsak Volkra telepítette le püspöksége kezdetén, 1711-ben székvárosában a piaristákat, hogy neveljék az ifjúságot és

¹ O. L. Helytt. 1727 jan. 29. Vö. Fraknoi Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog. Bp. 1895. 448. (1725 jan. 9.)

² U. o. 1732 nov. 16.

³ Archiv. Secr. Vat. Processi. Vol. 112. f. 606. r. 625. v

⁴ Lukács—Pfeiffer: A veszprémi püspöki vár a kat. restauráció korában. Veszprém, 1932. 40.

gondoskodjanak a papképzésről. Mindez azonban legfeljebb az első lépés volt az egyházmegye rekatolizálása felé.⁵

Veszprém városa ekkor mintegy 3.000 lelket számlált, legnagyobb-részt protentánst. A több mint négy vármegyére (Fejér egészen, Somogy, Veszprém, Zala legnagyobb részben és Pest megyéből Buda környéke) kiterjedő egyházmegyében az 1726. évi összeírás mindössze 58 plébániáról és a 80 hozzátartozó filiáról ad számot.⁶ Ez a kevés is soknak látszik a XVII. századi állapothoz képest. A század elején a középkori (XIV—XV. századi) 487 plébániából már csak 30 van meg, de a század derekára ez a szám is leolvad ötre. Biró Márton 1757. évi jelentésében 30 régi, emberemlékezet óta fennálló plébániát sorol fel: Nagyvázsony, Palota, Öskü, Ráckevi, Törökbálint, Tökölyi, Érd, Zsámbék, Vörösvár, Kovácsi, Mór, és Bodajk, Koppány, Igal, Kéthely, Tapolca, Gyulakeszi, Szentbékáll, Káptalantóti, Vita, Felső- és Alsó-Hahót, Keszthely, Zsid, Rezi, Szentgrót, Csehi, Szegvár, Zalaegerszeg, Salomvár, Bagod. Ezeknek a helységeknek egy részében is — mint Ráckeve, Törökbálint, Tököly, Érd, Mór és Bodajk, Vörösvár, Kovácsi, Zsámbék, Igal — csak az 1690—1700-as években alakultak újra a parochiák s indult meg a katolikus élet. Bár Rákóczi szabadságharca egy időre megakasztotta a katolikus restaurációt, közben sem szünetelt egészen az újjáépítés munkája. 1700—1710-ig mintegy 11 parochia kelt életre: Nemesapáti, Merenye, Zalabér, Ercsi, Bogdány, Lengyeltóti, Kiskomárom, Somogyvár, Csaba, Karád, Buzsák. Volkra és Esterházy püspöksége idejében körülbelül 25-tel növekedett a plébániák száma: Borosjenő, Tótszentpál, Perkáta, (Sió)Fok, Kistorbágy, Budakeszi, Vál, Nova, Nagybjom, Csököly, Lovasberény, Z.-Szentgyörgy, Városlőd, Kaposvár, Pacsa, Látrány, Pázmánd, Attala, Marcali, Adony, Tapsony, Bicske, Solymár, Tárnok és Nyirád.⁷ Acsády mint püspök folytatja elődeinek egyházszervező munkáját s ebben hathatós ösztönzésben és támogatásban részesült az államkormányzat részéről. Ezzel szemben a püspök részéről bizonyos passzivitás mutatkozik, amit részben betegeskedésének tulajdoníthatunk.

A török uralom alól felszabadult egyházmegyék legvéresebb baja a paphiány volt, melyet súlyosbított az is, hogy az alsópapság siralmas, helyenkint kétségbeejtő anyagi helyzete sokakat visszatartott a papi hivatástól. A templomok nagyrésze romokban hevert. III. Károly magára vállalta ugyan a templomok helyreállítását, de ez egymagában nem látszott elégségesnek, azért a főpapokat is kötelezi a templomok helyreállítására, s kimondja azt is, hogy a püspököknek és kegyuraknak kell gondoskodniuk a papok eltartásáról abban az esetben, ha a nép egyéb

⁵ Acsády már nem találta együtt a Volkra alapította szemináriumot. Erről a Processus tanui sem tudnak.

⁶ Conscriptio proventuum parochialium a. 1726. fasc. 1. Veszprémi püsp. lvt.

⁷ Biró Márton 1757. évi jelentése alapján (Napló, 312—318. l.).

megterhelése miatt erre nem képes (1723:71. t.-c.). A paphiány azonban holtpontra juttatta ezt az üdvös intézkedést. 1730-ban a király felszólítja a primást, hogy a legközelebbi püspöki értekezleten tanácskozzanak a lelkipásztorkodás megjavításának módjáról, s a jelentéshez csatolják a püspökök egyházmegyéjükről szóló kimutatást. Ezt azonban a püspökök elmulasztották. 1732 július 21-én a kancellária ismételtlen megsürgelte a kimutatásokat, egyben véleményt kért a püspököktől arra nézve is, hol kellene plébániákat felállítani, s hogyan lehetne gondoskodni lelkipásztorokról s azok eltartásáról. A szeptember 19-én megtartott miniszteri konferencia javaslatában kifejti, hogy — ha a protestánsoktól elveszik a nem-artikuláris templomokat, s a protestáns lelkészek további működését betiltják, akkor ezek helyett katolikus papokról kell gondoskodni, mert nem maradhat a nép lelki gondozás nélkül. Ezzel kapcsolatban kívánja az egyházmegyék slátusának elkészítését három hónapon belül. A király elfogadta a konferencia véleményét, s felszólította a kancelláriát véleményadásra.

A kancellária 1732 november 20-án terjeszti elő véleményét. A legelső és legfontosabb teendő a papnevelés folytonosságának biztosítása. Ezt részben új szemináriumok alapításával, részben jobb rendszer bevezetésével lehet elérni. Amíg az egyházmegyék papsága nem éri el a kívánt számot, addig a szerzeteseket kell igénybe venni a lelkipásztori munkában. A működő lelkipásztorokat viszont mentesíteni kell a megélhetés anyagi gondjaitól, hogy egészen hivatásuknak élhessenek. Ezt — a kancellária véleménye szerint — évi jövedelmük arányos kiegészítésével (congrua), 150 forinttal el lehet érni. Kötelezni kell a földesurakat, ahol még nem tették meg, hogy a pap és a tanító számára megfelelő telket hasítsanak ki a templom, a paplak és a tanítói ház céljára, építsék meg a lakást és a szükséges épületeket, s gondoskodjanak azok jókarban tartásáról, a lakosok pedig műveljék meg a földeket s végezzék el a szokott munkákat. Ajánlatos lenne azonban a világi hatóságok közbelépésével a stóla szabályozása is. A kongrua biztosítása érdekében javasolja a kancellária egy külön lelkészi pénztár (cassa parochorum) megszervezését.

A kancellária javaslatát a miniszteri konferencia 1732 dec. 17-én tárgyalta, s azt teljes egészében elfogadta. A konferencia véleményét magáévá tette a király is és elrendelte a cassa parochorum (vallásalap) felállítását.⁸ A királyi leírat elmarasztalja a magyar püspököket, mert — bár birtokaikat visszanyerték, — elmulasztották kötelességeiket: szemináriumok felállítását, plébániák alapítását, javadalmazását és kánoni ellenőrzését. Ezzel kapcsolatban elrendeli az egyes egyházmegyékben a plébániák jövedelmeinek összeírását, világi papok hiányában szerzetes

⁸ Salacz Gábor: A cassa parochorum története. Különlenyomat. 1933. 3—9. l.

misszionáriusok kiküldését; figyelmezteti a püspököket a plébániák meglátogatására, s hogy a szemináriumok tanulmányi ideje legfeljebb öt év lehet.⁹ A püspököket személyesen szólította fel a király s választ kért tőlük, hogy a maguk részéről mekkora összeggel szándékoznak a vallás-alaphoz hozzájárulni és hány új lelkésztséget akarnak alapítani vagy helyreállítani.

A kancellária március 7-én értesítette a helytartótanácsot a király rendeletéről, ez pedig március 17-én közli a bizottság (commissio cassae parochorum) tagjaival és a megyéspüspökökkel.¹⁰

Acsády ismételt felszólításra február 23-án terjesztette fel a helytartótanácshoz a veszprémi egyházmegyére vonatkozó jelentését, s ehhez mellékelte egy kimutatást a protestáns lelkészekről.¹¹ A helytartótanács, ill. a vallásalapi bizottság ezt az információt hiányosnak találta, mert a püspök nem írta le sem a megrongált templomok minőségét, sem azt nem tüntette fel, hogy hány helyen és hol szükséges parochiák felállítása; továbbá honnan vesz a püspök alkalmas lelkipásztorokat; ezeknek és más hiányt szenvedők számára honnan gondoskodik a kongruáról. Ezeket a kérdéseket éppenséggel nem érintette. A parochusok jövedelmei is csak általánosságban részletezte. Ebből azonban nem tűnik ki, van-e a parochusoknak megfelelő létfenntartásuk vagy sincs. Kívánja tehát a püspöktől, hogy a március 17-én megküldött rubrikák szerint készítse el és küldje meg egyházmegyéjéről a szabatos, rendszeres és részletes kimutatást, hogy mielőbb a király elé lehessen terjeszteni.

A február 23-i tájékoztatáshoz csatolt jegyzék szerint a veszprémi egyházmegye területén 141 helységben van részben kálvinista, részben luteránus lelkész, tehát ezek feles számban meghaladják a katolikus parochusok számát. E helységek közül csak hétben van katolikus parochus, huszonkettőt a szomszédos plébános, főként pedig ferences gondoz. Tanácsolja tehát a bizottság a püspöknek, hogy a többi 129 helységben szerzetes misszionáriusok útján gondoskodják a katolikus hívőkről, hogy az igaz hittől el ne pártoljanak, vagy zsengekorú gyermekeiket elpártolni ne engedjék. Sőt a szerzetes misszionáriusok — amennyire csak lehet — fáradozzanak a nem-katolikusok megtérítésén is. Ezzel kapcsolatban kérdést intéz a püspökhöz, vajjon püspöksége idején nőtt-e meg ennyire a prédikátorok száma, vagy azelőtt volt nagyobb számú a mostanihoz képest, s milyen mértékben csökkent?

Mivel a püspöknek több helyen van rezidenciája, főként Veszprém-ben, Sümegen, Tapolcán és Egerszegen, jelenleg ezek milyen állapotban

⁹ Fraknói, i. m. 448–450. l.

¹⁰ Salacz, i. m. 9–10. l.

¹¹ O. L. Helytt. Cassa Parochorum Dioecesis Vesprimiens. N. 1. 222–23: szöveg, 223–25: táblázat.

vannak. Ha megromogt az állapotban vannak, nemde a püspök helyre hozatja azokat? Mindezekre nézve tájékoztatást kér a bizottság.¹²

A püspök ápr. 8-án válaszol a király, illetve a helytartótanács márc. 17-i leiratára. Jelenti, hogy a leiratot és a mellékelt tervezetet megkapta. Egyházmegyéje részéről a részletes információnak megküldésével — február végén — eleget tett a király szándékának és akaratának. Úgy véli, hogy ez a leirat rá s egyházmegyéjére nem vonatkozik, főként azért nem, mert összevetve az említett királyi tervezetet az ő összeírásának tervével, mindaz, amit ott előírtak — talán más sorrendben, részben más szavakkal — de lényegében megvan. Hogy tehát ily nagy munka kárba ne vesszen s ne kelljen azt egészen újból kezdeni s fölöslegesen ismételni, kéri a helytartótanácsot, közöljék vele az összehasonlításakor felmerülő kifogásokat és hiányokat.¹³

Levelére ápr. 14-én adja meg a választ a C. P. bizottsága. Azok a nehézségek, melyeket a püspök az összeírás megszerkesztése és a tájékoztatás megadására nézve felhoz, a helytartótanács márc. 18-án kell leiratában bőven ki vannak fejtve. A helytartótanács tehát ragaszkodik a király döntéséhez, s ezért kívánja, hogy a püspök igazodjék a márc. 17-i királyi rendelethez, az egyházmegye parochiáinak összeírását a küldött tervezet szerint eszközölje s az információt sürgősen küldje meg a helytartótanácsnak.¹⁴

Az egyházmegye parochiáinak és templomainak összeírását már 1732 dec. 10-én megkezdtek a zalai, somogyi és budai esperességekben. Veszprémi megyében 1733 július 6-án kezdték, Somogy megyében pedig nov. 19-én fejezték be az összeírás munkáját. A zalai esperességek plébániáiról még egy összeírás készült 1735-ben.¹⁵

Az egyházmegye általános összeírását a püspök két részletben terjesztette fel a helytartótanácshoz, még pedig 1733 nov. 23-án és 1734 jan. 27-én megfelelő kísérő íráttal, s az 1734 július 13-áról kelt részletes információjában hozzáteszi, hogy mindezek alapján nagyon is megismerhette a helytartótanács a veszprémi egyházmegye elégségesen vagy kevésbé ellátott parochiáinak állapotát, ezért »semmi ok sincs arra, hogy ily nagy fáradságot kívánó munkát immár harmadszor is megismételjenek.¹⁶ A C. P. bizottsága július 28-án jelenti a helytartótanácsnak, hogy átnézte a püspök július 13-i levelét, az összeírások pedig már a számvevőségen vannak. Ezek alapján készítette el a bizottság az egyházmegyére vonatkozó táblázatos kimutatást, melyet 1735 okt. 21-én muta-

¹² 1733 márc. 18. C. P. Dioec. Vesp. N. 1. (kettős példányban). Uo.

¹³ 1733 ápr. 8. C. P. Dioec. Vesp. N. 1. Uo.

¹⁴ 1733 ápr. 14. C. P. Dioec. Vesp. N. 1. Uo.

¹⁵ Veszpr. pki lvt.: Conscript. prov. parochialium fasc. I.

¹⁶ C. L. Helytt. 1734 júl. 13. Uo.

tott be a helytartótanácsnak s nov. 9-én terjesztett fel a kancelláriához.¹⁷

Ezekből — az 1733—35. években készített — összeírásokból vázlatos, de eléggé hű képet kapunk az egyházmegye állásáról Acsády püspöksége idejében. Másrészt nyomon kísérhetjük — a püspök és a helytartótanács, illetve a C. P. bizottsága levelezésének során —, hogyan és mi valósult meg a miniszteri konferencia 1732 dec. 17-i javaslataiból, illetve a király március 7-i rendelkezéseiből a veszprémi egyházmegyében. A C. P. bizottságát elsősorban az összeírások anyagi vonatkozásai (kongrua) érdekelték, de — minthogy több kérdés is felmerült — nagyobb aktivitást kíván a püspöktől az egyházmegye újjáépítésében. A király rendelkezései, bár mélyen belenyúltak a magyar egyház életébe, megjelölték a katolikus restauráció további, szinte egyedül járható útját. (A főbb kérdéseket a C. P. bizottságának 1733 márc. 18-án kelt jelentése világosan és szabatosan összefoglalta.)

E kérdések közül csakhamar előtérbe került az új plébániák alapításának, vagy a régebbiek helyreállításának ügye és ezzel kapcsolatban — a paphiány miatt — a szórványban élő katolikus hívek pasztorálása szerzetes misszionáriusok közreműködésével.

Acsády válaszulván a helytartótanács 1734 nov. 23-án kelt leiratára, mely közli a király rendelkezését, t. i. hogy a nép hitbeli oktatására és a szentségek kiszolgáltatására szerzetes misszionáriusokat alkalmazzanak a püspökök, dec. 19-i levelében nem látja megokoltnak, miért kellene egyházmegyén kívüli szerzetesekhez fordulnia, mikor egyházmegyében vannak olyan szerzetesek, főként ferencesek, akik intenzíven résztvesznek a lekipásztori munkában. Fel is sorolja őket: még pedig Mórón kapucinusok, Andocsón, Kanizsán, Keszthelyen, Búcsúszentlászlón és Sümegen ferencesek, Veszprém városában pedig ferencesek és piaristák.¹⁸

A bizottság válaszában — a helytartótanács 1735 január 26-i leiratában — kifejti a püspököknek, hogy a király nem ezekre gondol, hanem rendkívüli missziókra, t. i. hogy olyan helyekre, ahol nem állítható fel azonnal parochia és nem küldhető parochus, oda szerzetes misszionáriusokat küldjön, hogy a népet az igaz hitben oktassák.¹⁹ Kéri tehát a püspök felterjesztését arra nézve, szükséges-e egyházmegyében új parochiák felállítása, vagy sem? Ha igen, melyek azok a helyek?²⁰

A püspök a szerzetes misszionáriusokra nézve ragaszkodott további véleményéhez; hogy pedig hol van szükség rendkívüli misszionáriusokra, illetőleg hol kellene az egyházmegyében új parochiákat szervezni, meg-

¹⁷ Tabellae ex conscriptionibus ecclesiarum et parochiarum dioecesis Vespri-
mensis erutae. A C. P. bizottságának 1735 szept. 17-i felterjesztésének melléklete. Uo.

¹⁸ 1734 dec. 19. Uo.

¹⁹ Vö.: Salacz, i. m. 11. l. 34. jegyzet.

²⁰ O. L. Helytt. 1735 jan. 21. (fogalm.)

tette a szükséges lépéseket, az általános helynök és az esperesek bevonásával a kellő információk megszerzésére. Jelenését e tárgyban három hónapon belül megteszi.²¹ Erről a bizottság ápr. 13-án jelentést tett a helytartótanácsnak és megsűrgette a kért információt.²² Szept. 17-én pedig beterjeszti a veszprémi egyházmegye templomaira és parochiáira vonatkozó táblázatos kimutatást a parochusok jövedelmeivel és a javasolt kongruával együtt. E szerint az egyházmegyében 86 parochia van, még pedig a somogyi esperességben 22, a keszthelyiben 17, az egerszegiben 14; a veszprémi kerületben 7, a fehérvárban 13, a pilisiben is 13.²³

A püspök 1735 nov. 22-én részletesen válaszol a helytartótanács június 11-i és 23-i leirataira. Ehhez mellékeli az egyházmegyében felállítandó parochiák és a velük kapcsolatos filiák kimutatását.

A püspök 32 parochia szervezését hozza javaslatba, még pedig a veszprémi kerületben 8 (Kenese, Enying, Lepsény, Papkeszi, Ősi, Padrag, Fokszabadi és Felsőörs); a fehérvári esperességben 7 (Acsa, Lovasberény, Pákozd, Szabadbatlyán, Sárkeresztúr, Káloz, Füle); az igali esperességben 6 (Hetes, Szólád, Kőröshegy, Kiliti, Hidvégfalu, Tab) és a segesdi esperesi kerületben 11 helységben (Szentbalázs, Szentpál, Szentbenedek, Kadarkút, Istvándi, Darány, Csokonya, Lábod, Iharosberény, Nemesdéd, Sámson).²⁴

Ezek közül a legtöbb helyen azt javasolja a püspök, távolítsák el a protestáns lelkészt és a templomot adják át a katolikusoknak, s a protestánsokat is kötelezzék szolgáltatásokra. A vegyes helyeket mint leányegyházakat kapcsolja egy-egy parochiához. De nem fejt ki a püspök a felállítandó parochiák »hasznosságát és szükségességét«, s nem tünteti fel, hány katolikus él ezekben a helységekben. De azt sem reméli, hogy a protestáns lelkészeket egytől-eddig kiűzheti, vagy a templomokat visszaveheti a protestánsoktól, sőt még azt sem, hogy annyi helyre egyszerre tudna lelkipásztort bevezetni, — jegyzi meg a C. P. bizottsága. Nem

²¹ 1735 márc. 10. Uo.

²² 1735 ápr. 13. Uo.

²³ *Somogyi esperesség:* Andocs, Kaposvár, Koppány, Mernye, Gölle, Szil, Igal, Tapsony, Attala, Csököly, (Nagy-) Bajom, Marcali, Segesdvár, Kéthely, Vörs, Szentpál, Buzsák, Lengyeltóti, Somogyvár, Látrány, Karád, (Nagy-) Atid. *Keszthelyi esperesség:* Keszthely, Rezi, Szántó-Lak, Zsid, Vita, Tapolca, Gyulakeszi, Szigliget, Tóti, Szentbékáll, Nyírad, Sümeg, Rendek, Szegvár, Csehi, Szentgrót, Györvár. *Egerszegi esperesség:* Egerszeg, Bagod, (Zala-) Szentgyörgy, Salomvár, Millej, Nova, Hahót, Kanizsa, Kiskomárom, Merenye, Pacsa, (Búcsú-) Szentlászló, Nemesapáti, Zalabér. *Veszprémi esperesség:* Mezőkomárom, Városlőd, Öskü, Vöröstó, Palota, (Sió-) Fok, Nagyvázsöny. *Fehérvári esperesség:* Iszkaszentgyörgy, Mór, Csákvár, Bicske, Etyek, Lovasberény, Vál, Pázmánd, Tárnok, Érd, Ercsi, Adony, Perkáta. *Pilis esperesség:* Ráckeve, Tököl, Torbágy, Törökbálint, Budakeszi, Zsámbék, Jenő, Kovácsi, Csaba, Solymár, Vörösvár.

²⁴ 1735 nov. 22. (melléklet). Uo.

remélhetne-e nagyobb eredményt a püspök, ha a vegyes helyekre misszionáriusokat küldene. Tehát pontosabb információt vár a helytartótanács arra nézve, mennyi a katolikusok száma azokban a községekben, ahol parochia felállítását javasolja a püspök; melyek azok a helyek, amelyekben valamelyes lehetőség van, s ezenkívül üdvösnek és szükségesnek is tartja a püspök parochus bevezetését, jelezve a ténylegesen várható jövedelmet. Nem volna-e gyümölcsözőbb, ha a vegyes vallású helyekre, melyeket mint filiákat akar kapcsolni egy-egy — esetleg távolabbi — parochiához, misszionáriusokat küldene.²⁵

Az itt felvetett nehézségekre részletesen válaszol Acsády ápr. 24-én kelt levelében. Azokban a helységeken, melyekben plébánia felállítását javasolja, »igen friss motívumok és megfontolások isméllődnek«. A »hasznosság« bizonyára nem hiányzik azok felállításában, ami t. i. az igaz katolikus hit terjesztését illeti; a »szükségesség« — tekintettel a hívők számára — talán hozzájárulhat, az »okszerűség« (ratio) azonban figyelmen kívül hagyható; ez a levélhez csatolt jegyzékből — a meg lehetségesen kis számú és a parochus fizetésére talán képtelen katolikusokról — eléggé kitűnik. A parochusok megélhetése, különösen olyan helyeken, ahová újra kell őket bevezetni, ha tekintetbe vesszük a katolikusok csekély számát, csak úgy biztosítható, ha a prédikátorok javadalmát — azok eltávolításával — elveszik s azt kongruaként a parochusokra ruházzák. És ha a helytartótanács úgy véli, hogy az egyházmegyében összeírt helységekből nem lehet eltávolítani mind a harminckét prédikátort, s ugyanannyi templomot az akatolikusoktól visszavenni, akár azért, mert annyi papról nem tud a püspök gondoskodni, tehát ezek hiányában a hívek számára gyümölcsözőbb lenne, ha oda misszionáriusokat küldenének, s ezért ajánlja, hogy a vegyes vallású helyekre is küldjenek misszionáriusokat, mint Kenese, Vörösberény és Padrag, melyek nagyobbbrészt protestánsok, s elsősorban jezsuita atyákat, akik főként misszionáriusok szoktak lenni. A B. Szűzről nevezett veszprémi apátságot azért kapták adományul, hogy ebben a körzetben a lelki terhet viseljék, fáradozzanak a lelkek gondozásában, sőt hogy Veszprémbe iskolát állítsanak s az ifjúságot oktassák. Mindennek azonban nem tesznek eleget.²⁶

Ennek alapján jelenti a C. P. bizottsága a helytartótanácsnak, hogy a jegyzékben felsorolt helyeken a kis számban élő katolikusok nem tudják a parochust eltartani, s mivel a prédikátorokat kiharancsolni nem lehet, a bizottság misszionáriusok küldését javasolja nemcsak a katolikus, hanem a vegyes vallású, sőt protestáns helyekre is, mint Kenese, Vörösberény és Padrag. Ezzel kapcsolatban pedig vizsgálja meg a püspök a

²⁵ 1736 márc. 6. Uo.

²⁶ 1736 ápr. 24. Uo.

jezsuita atyák ügyét, miért hagyták abba korábbi lelkipásztori munkájukat, s hagyták ott veszprémi rezidenciájukat.²⁷

Vegyes vallású helyeken új plébániák felállítása és plébános bevezetése körülményesebb is volt, mert a katolikusoknak újra kellett kezdeniök mindent, sok függött a földesurak jóindulatától és a lakosok készségétől. A templomhoz, a parochus házához megfelelő telek kívántatik, a parochus eltartására állandó évi jövedelem, mely elérje legalább is az évi 150 forintot.

A püspök részéről küldött kimutalás, bármennyire is kívánta a bizottság a valóságot, a helységek felsorolásán túl közelebbi kézzelfogható tényt nem tartalmaz s általánosságban mozog. Inkább csak azokat a feltételeket jelöli meg, melyeknek előzetes megvalósításával — a templom visszavétele a protestánsoktól, ha ez nem lehetséges, akkor telek kihasítása a templom és a plébániai lak számára, némi belsőség, stb. — a kitűzött cél, a parochus bevezetése elérhető. A tervezett új parochiák zöme Somogy megyére esett.

A földesurak részéről tapasztalható húzódozásról maga a püspök panaszkodik a helytartótanácsnak 1735 nov. 22-i levelében: »Püspöki kötelességemet szem előtt tartva kezdtem tárgyalni egyik-másik földesúrral a kongrua hiányáról vagy pedig parochus bevezetéséről, de nem hogy a kongrua pótlásában, vagy új parochus bevezetésében segítségemre lennének, akár azzal, hogy a parochus gazdasága számára elégséges szántót, rétet, vagy földet adnának, hanem azokat a javakat is, melyek már régóta egy templom vagy parochia ellátására szolgálnak, elszakítani törekcszenek...«²⁸

A hívők részéről is merültek fel nehézségek, főként a plébánosnak járó természetbeni járandóságok teljesítésében.²⁹

Az új parochiák felállítása ügyében a király döntött. 1736 okt. 2-án kelt leiratában hozzájárult a javasolt plébániák emeléséhez. A helytartótanács szept. 15-i felterjesztéséből tudomásul vette, hogy a veszprémi egyházmegyében milyen új parochiákat kell felállítani, ezek mindegyikében azonban alkalmas lelkipásztorok hiányában nem lehet a hívekről egyszerre gondoskodni. Minthogy mégis annyi katolikust sorol fel a püspök a kimutalásban, akiket nem lehet a lelki vigasztalástól teljesen megfosztva hosszabb ideig gondozatlanul hagyni, azért — rendelkezik a király — a helységek nagyobb részében, s ott ahol nagyobb a katolikus hívők száma, a püspök késedelem nélkül törvényes parochus bevezetésével segítsen. A megfelelő telkek kihasításáról haladék nélkül tárgyaljon a földesurakkal, s közölje velük részletesen, mennyi kongruát kell ezeknek a plébánosoknak a C. P.-ból fizetni, hogy ilymódon ezt az

²⁷ 1736 júl. 21. Uo.

²⁸ 1735 nov. 22. Uo.

²⁹ Vö. a látrányi plébános esetét.

összeget a C. P. folyósíthassa. A többi helyen, ahol nem lehet parochiát felállítani, vagy mint leányegyházakat kell csatolni más parochiákhoz, vagy misszionáriusok küldésével kell a kisebbségben vagy szórványban élő katolikusokon segíteni, míg nem jutnak állandó lelkipásztorhoz.³⁰

A király határozatát a helytartótanács dec. 1-i leiratában közölte a püspökkel, s egyben kérdést intéz hozzá, hány megfelelő és alkalmas papja van, hová helyezi el őket; melyek és milyen távolságra fekvő filiák csatolhatók azokhoz. Megismétli továbbá a földesurakra és a jezsuitákra vonatkozó királyi utasítást.³¹

Acsády 1737 január 12-én válaszol a hozzá intézett kérdésekre. Ahol a földesurak buzgósága lehetővé tette új parochia felállítását, ott az egyházmegye is hozzájárult ehhez. Ily módon az elmúlt két évben öt parochiát állítottak fel, még pedig Zala megyében kettőt (Kapornak, Felsőpáhok), Fehér megyében egyet (Szár), Pilis megyében egyet (Hidegkút) és Somogy megyében is egyet (Pathi!). Ezek el lesznek látva alkalmas lelkipásztorokkal. Jelenleg nyolc növendéke tanul, ezek még nem alkalmazhatók a külső lelkipásztori munkára, különösen nem egyes helyeken, sőt nem is volna ajánlatos ezeket tanulmányaiktól elszakítani. Remélhető, hogy évek során folyamatossá válik az említett helyek ellátása az ifjabb papi nemzedékkel. Reméli azt is a püspök, hogy idő múltán eredményesebben lehet tárgyalni a földesurakkal az új parochiák fenntartásáról, ezekre és hasonlókra könnyebben előkészíthetők lesznek. Tehát a lelki ügy nagyobb terjesztése érdekében később sem fog hiányozni nála ilyen törekvés és iparkodás és így »egyházmegyémben a parochusok és a parochiák lassan-lassan megsokasodnak«, minthogy ezek csakúgy máról-holnapra nem lesznek meg. Az említett öt parochián kívül még kettő létesítése van folyamatban, Lepsényben és Felsőörsön. A többi helyen hasznos lenne a misszionárius atyák munkája, ha ezek addig működnének ott, míg azokat a helyeket be nem töltik saját lelkipásztorral. Hogy az előbbieket apostoli munkájukat szabadon végezhessék, mindenképpen rajta lesz. A szórvány-katolikusok most sincsenek lelki vigasztalás nélkül, mert Veszprém megyében a veszprémi ferencesek, Fehér megyében a fehérmegyei ferencesek és a móri kapucinusok, Zala megyében a sümegi, a szentlászlói, keszthelyi és kanizsai, Somogy megyében pedig az andocsi ferencesek gondoskodnak róluk; a parochiákhoz közelebb eső híveket pedig ezek a parochusok látják el.³²

Az uralkodó 1737 jan. 9-én kiadott rendelete a felállítandó parochiákra nézve úgy rendelkezik — utalva az 1736 febr. 2-i rendeletre — tudni kívánja, hogy a jelzett helyekből melyek azok, ahol már alkalmazhatók parochusok, oda haladéknélkül vezessék be őket; másokban, míg

³⁰ 1736 nov. 24. Uo.

³¹ 1736 dec. 1. Uo.

³² 1737 jan. 12. Uo.

állandó parochust nem kapnak, misszionáriusok működjenek. Amennyiben ezekről is, amazokról is a C. P.-ből kellene gondoskodni, mind a kettőről készítsenek részletes kimutatást, hogy a C. P. ezeknek is folyósíthassa a kongruát. A C. P. bizottságának véleményezése szerint a királytól engedélyezett évi kongrua folyósítása folyamatban van. A többi számára is folyósítják, ha a püspök eleget tesz a király okt. 2-i, illetve a helytartótanács dec. 1-i rendeletének³³ Lepsényre és Felsőörsre nézve megjegyzi a bizottság, mihelyt a püspök bejelenti, mely napon vezették be a parochust a helységbe, a kért kongruát nyugta megküldésével azonnal kiutalja a C. P.³⁴

Az eléggé hosszás, közben mellékvágánvokra is kitérő levelezés eredménye egyelőre kevés volt. Mégis 1726-tól 1745-ig, bár az összeírások csak pillanatfelvételeket rögzítenek meg az egyházmegyről, a plébániák számának növekedése állapítható meg. Acsády észrevétele, t. i. hogy a parochiák nem jönnek létre csak úgy máról-holnapra, beigazolódott, bármennyire is sürgette a püspöktől, a földes- és kegyúrakat a legfőbb kegyúr, a király. Másfélszázad romboló munkája után az alapokon kellett kezdeni az újjáépítést, s ezért csak lassan sokasodtak meg a parochiák a veszprémi egyházmegyében. Részben a lelkeskedő papság kis száma, részben az egyházmegye nagy kiterjedése igen meglassították a felvetődött kérdések eredményes, főként pedig gyors megoldását. A tervezett 32 új parochia, mely a katolikus hívők intenzívebb lelkigondozását volt hivatva szolgálni, sem alakult meg máról-holnapra, sőt Biró Márton utódainak sem volt ez lezárt kérdés. A parochiák felállítása nem a tervezetthez igazodott, hanem az élet, a hívők szükségleteihez. A tervszerűség és tudatosság azonban éppen nem hiányzott sem Biró Márton, sem utódainak egyházépítő tevékenységéből, de később is inkább alkalmoszerű szükséglet hozta létre a egy-egy parochia felállítását. Az anya- és leányegyházak tervezett kapcsolása is változást szenvedett.

A tervezett 32 parochiából Acsády püspöksége idejében négy alakult meg: Felsőörs és Szentpál (1739), Szentbalázs (1740) és Szólád (1744). A plébániák zömét Biró Márton állította fel. Utódai, Koller és Bajzáth egy, illetve négyvel növelték a parochiák számát (Hetes, Kaposszentbenedek, Kadarkút, Kenese, Kiliti). Csak a XIX. század első felében alakult meg a parochia Fokszabadiban (1814) Kurbély, és Enyingen (1841) Kopácsy püspöksége idejében. Nem lett parochiás hely a felsorolt helységek közül Padrag, helyette Halimba (1715), Papkeszi, helyette Peremarton-Berhida (1759), Hidvégfalu, helyette Nagyberény (1715), Istvándi Darány, Lábod, Nemesdéd, helyette Nemesvid (1748).³⁵

³³ 1737 jan. 16. Uo.

³⁴ 1737 febr. 20. Uo.

³⁵ Biró Márton 1757. évi jelentése alapján Napló., 312 s kk. lk.

Ezen kívül egy másik kérdés is nagy gondot okozott Acsádynak. III. Károly ugyanis a vallás-alap megszervezésével egyidejűleg kifejezte szándékát, hogy »az isteni tisztelet, az igaz hit és az egyházi fegyelem érdekében« új egyházmegyét állít fel Szombathely székhellyel, oly módon, hogy Zala megyét és a Muraközt a győri egyházmegyéhez csatolnák és ezt a területet két püspökség között arányosan megosztanák. Hogy a rendezés teljes legyen, a C. P. bizottságának terve szerint, a zágrábi püspökség somogyi plébániáit a veszprémi, a pécsi püspökség drávántúli két kerületét viszont a zágrábi, illetve a szerémi püspökséghez csatolnák.³⁶

A tárgyalásokat az érdekelt püspökökkel a király maga vezette. Az új győri püspök, Groll Adolf, kinevezésekor hozzájárult ahhoz, hogy a győri egyházmegyét egy új egyházmegye javára megkisebbsítsék. Ellenben vonakodott belegyezni egyházmegyéjének megcsonkításába mind a zágrábi, mind pedig a veszprémi püspök.³⁷ Azzal érveltek a jelzett területek átengedése ellen, hogy az elcsatolás megrendíti léalapjukat; viszont nem illakoztak területi gvarapodás ellen, noha egyházmegyájük meglevő területét sem tudták ellátni elégséges számú lekipásztorral.

A veszprémi püspök a C. P. bizottságának jelentése szerint azzal érvelt a tervezetre adott válaszában, hogy mivel egyházmegyéjében az esztergomi érseknek, a zágrábi, győri és pécsi püspököknek is jelentékeny részen van joghatóságuk s ezt követően szedik a tizedet, egész Somogy megye tizedei pedig a pannonhalmi főapátot illetik, maga az egyházmegye eléggé elszegényedett s e mellett másvallásúakkal is tele van. Így sem kiterjedése, sem jövedelme nem olyan, hogy abból bármit is el lehessen venni. A jövedelem nagyobb része élelemből áll, úgy hogy ha elvesz a zalamegyei tized, jövedelme a többi kis püspökségekhez képest igen jelentékeny kárt szenved. Így sem maga, sem pedig utódai a püspöki álláshoz méltó életmódot fenntartani nem tudnának. Éppen azért kéri, hogy amit Ófelsége kegye a Szenszék megerősítésével egyszer neki megadott, abban hagyják meg. A bizottság figyelembe vette a püspök érvelését és felhívta a király figyelmét, legyen tekintettel arra, hogy a püspök és a káptalan a zalai tizedek elvétele után miből él meg. Utána kellene járni annak, mennyi a püspökség jövedelme, miye marad, ha elveszti a zalai tizedeket; mennyi tizede van a győri püspöknek Veszprém megyében? A király még 1733 február végén megírta szándékát a püspöknek: a Cassa parochorum megalapításával akar segíteni a nélkülöző lekipásztorokon, s ezért saját pénztárából utal ki évente e célra bizonyos összeget.³⁸ Ezzel még nincs megoldva minden. Kétségtelen, hogy a bajok egy része abból származik — írja a király —, hogy

³⁶ O. L. Kanc. Orig. ref. 1733. N. 59.

³⁷ Fraknói Vilmos, i. m. 450. l.

³⁸ O. L. Kanc. Conc. exp. 1733 febr. N. 76.

egyes püspökök igen nagy és kevésbé ellátott egyházmegyével rendelkeznek. Azért üresedés esetén a győri püspökséget úgy tölti be, hogy egy új püspökség számára területet szakít ki belőle. Ismerteti a püspökkel a tervet, amint azt a bizottság felterjesztette, s kifejezi reményét, hogy Acsády nem gördít akadályt a terv kivitele elé, hiszen anyagi vesztesége az új hozzácsatolással pótolva lesz. Egy hónapon belül kér választ a püspöktől.³⁹ Acsády válaszában először a jövedelem nagyságára tért ki. Közölte, hogy azt egyelőre nem tudja, mert püspöksége eddigi idejében mint kancellár Bécsben tartózkodott, s akkor is, mint most is, 3—3 évre bérbeadta a püspökség javait évi 16 000 forintért. Valóságos jövedelmét nem tudja. A tizedről még csak körülbelül sem tudja, mennyire rugható, hiszen annak összege sok körülménytől függ, s nem lehet tudni, hogy a jövőben milyen körülmények befolyásolják. Végül utalt arra, hogy kinevezése előtt három évig a kamara kezén volt a püspökség jövedelme. Megvan tehát a mód arra, hogy a három év jövedelmét összevetve, kiszámíthassák az egy évi átlányt.

Ez a határozatlan válasz nem volt alkalmas arra, hogy a királyt terve kivitelében megakadályozza vagy késleltesse. Mivel a püspökök védtek meglevő jogaikat, s hallani sem akartak az új püspökségről, a király a személyes megbeszéléshez folyamodott.⁴⁰ 1733 aug. 20-ára magához rendelte Acsádyt, hogy a püspökség jövedelmeinek alapján az új püspökségről tárgyaljon vele. A szóbeli megbeszélés sem vezetett más eredményre. A püspökök — Acsády is — hajthatatlanok maradtak. Közben a király előterjesztést tett a Szentszéknek a szombathelyi püspökség felállítása iránt. A királyi irat azonban tekintettel volt arra az eshetőségre is, hogy a veszprémi és a zágrábi püspökök kifogásai miatt a pápa nem járul hozzá az új egyházmegye felállításához. Cienfuegos bíboros, császári követnek tehát ebben az esetben azon kellett fáradoznia, hogy a Szentszék pápai biztosokat küldjön Magyarországra, s ezek a király biztosaival együtt működve, elhárítanák a fennálló nehézségeket. A pápa, mivel a püspökök ellenkeztek, nem adta beleegyezését az egyházmegyéek megcsonkításához, sőt azt az ajánlatot sem fogadta el, hogy a bécsi nuncius bízassék meg kellő hatalommal a tárgyalások lefolytatására.⁴¹ Mivel a király gyóntatója, Ágoston kapucinus atya is békés megegyezést ajánlott, a király nem erőltette tovább a szombathelyi új püspökség felállításának tervét. A helyzet maradt a régiiben, míg Mária Terézia dűlőre nem vitte.⁴²

Acsádynak előbb hivatalos lekötöttsége, majd betegeskedése miatt

³⁹ O. L. Helytartótanács. 1733 ápr. 6.

⁴⁰ O. L. Kanc. Conc. exp. N. 50. ex Julio 1733.

⁴¹ Fraknói, i. m. 451—453.

⁴² Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. I. köt. Szombathely, 1929.

nem igen nyílt alkalma, hogy egyházmegyéjét személyesen bejárja. Adatok híján nem tudjuk biztosan, végzett-e kánoni látogatást, hány helyen és mikor. Biró Márton kánoni vizsgálatának egy megjegyzése azt bizonyítja, hogy Acsády végzett vizitációt, még pedig 1734-ben Kanizsán és Homokkomáromban. Ugyanekkor szentelte fel a búcsúszent-lászlói templomot is.⁴³

Igy csak az egyházmegyében végzett összeírások alapján ismerhette meg főpásztori munkaterületét. De 1734-től kezdve egyre mélyebben nyúlt bele az ügyek intézésébe vikáriusa. A hang még Acsádyé, de a kéz már Biró Mártoné volt. Az egyházmegyei közigazgatás megkönnyítésére Biró Márton 1734-ben a somogyi főesperességet két kerületre osztotta (kaposvári és igali), de a körülmények miatt sem ez a beosztás nem jött létre, sem az 1735-ben tervezett segedi esperesség.⁴⁴ Továbbra is megmaradtak a török uralom után kialakult esperességek: a somogyi, keszthelyi, zalaegerszegi, veszprémi, fehérvári és pilisi (néha ezt a kettőt együttesen budainak is nevezik) esperességek.⁴⁵

Ugyancsak Biró Márton, mint székesegyházi főesperes, kánoni látogatást végzett 1734-ben a veszprémi esperesi kerületben a parochiák állapotának megismerésére és összeírására. A vizsgálat királyi rendeletre történt s előkészítésül szolgált ugyanezen év szeptemberében tartandó országos (nemzeti?) zsinathoz. III. Károly a prímás útján tudatta a megyéspüspökökkel erre vonatkozó rendelkezését.⁴⁶ Összejöttek-e és megtartották-e a püspökök ezt a zsinatot vagy elmaradt, nem tudjuk. Azt sem tudjuk, milyen tárgyban hívta össze a király, a várerődítési segély megszavazására, vagy a lelkipásztorkodás kérdései kerültek-e volna szóba.

Az egyházmegyei érintő jelentős kérdések közül tehát rendeződött először is a kongrua kérdése, aminek révén a ténylegesen működő parochusok létfenntartása biztosítottnak látszott. Biztató kezdet volt, végleges és lezárt megoldás nélkül. Ugyancsak csigalépésben megindult a plébániák újjászervezése is, de az ütem, ha emelkedett is a parochiák száma, mégis lassú volt. Tekintélyi és anyagi vonatkozású szempontok miatt viszont meghíúsult a tervezett új egyházmegye felállítása. Mindezekben — kivéve az utolsót — Acsády csak szenvedőleges szerepet játszott, a királyi kezdeményezés után sem vette kezébe az ügyek további erélyes irányítását.

⁴³ Veszprémi püsp. lvt.: *Conscriptio ecclesiarum et paro. i. distr. Canisaens.* 1756.

⁴⁴ 1734 okt. 6. Prot. Epp. Tom. I. 1734—1765. p. 6—7. Idézve: Hoss József: *A kaposvári plébánia története*, Veszprém, 1948. 209. l. (31 jegyzet.)

⁴⁵ *Tabellae ex conscriptionibus... erutae.* 1735 O. L. Helytt.

⁴⁶ Veszprémi püsp. lvt.: *Investigatio status parochiarum Archidiaconatus Cath.* — *Conscriptiones* I. fasc.

A káptalan.

Acsády processus-ának egyik tanuja Zádory Mihály nagyprépost és püspöki helynök volt. Vele együtt hatan alkották a veszprémi káptalant. Szabady János és Fabsich Mihály az idősebb nemzedékhez tartoztak, Zádory nagypréposttal együtt. Fabsich, ki hitéért sokat szenvedett, rövidesen elhalálozott, helyére Biró Márton bicskei plébánost nevezte ki Acsády. Potyondy László, Pápay János és Stehenics János 1726-ban lettek kanonokok. Közülük választotta ki Acsády általános helynökét Potyondy személyében. Valamennyien a bécsi Pázmáneumban végezték teológiai tanulmányaikat, csak Szabadyról nem tudjuk hol tanult.

1732-ben, amikor a magyar kancellária kimutalást kért a kanonokokról, főként pedig az idegen nemzeliségűekről, Acsády jelentésében felsorolja a káptalan tagjait, majd önérzelesen hozzáteszi: »Rajta leszek, míg élek, hogy mint a múltban, úgy ezután is, egyházmegyém egyházi javadalmaira olyanokat legyek, akik az Isten ügyéért és a fejedelem szolgálatáért, a haza javáért és a lelkek üdvéért lelkesednek, ezt megmegérdemlik, a haza fiai és magyar honossággal rendelkeznek.¹

Stehenich távozásával, illetőleg Potyondy és Pápay elhalálózásával megüresedett stallumokra Högyész Ferencet, Pöstyéni Mihályt és Szentimrey (Szabó) Ferencet nevezte ki Acsády. Högyész a Pázmáneumban tanult, a másik kettő a nagyszombati Collegium Generale növendéke volt. A negyvenes évek közepére lassan kicserélődött a káptalan és felfrissült. Zádory 1741-ben, Szabady 1742-ben távozott az élők sorából, 1743-ban követte őket Högyész is. Acsády a megüresedett helyeket Kiss István igali, Lenthly István zalaszentgróti plébánossal és udvari papjával, Dubniczay István hantai préposttal töltötte be. Az első kettő Nagyszombatban végezte a teológiát.

A káptalan időnkint kiegészülő soraiban nem mindennapi egyéniség volt Zádory Mihály a kegyvesztett nagyprépost, aki egészen fiatalon, 37 éves korában nyerte el ezt a méltóságot, s 1711-től kezdve tevékeny szerepet játszott a káptalan életében. Stehenich később a győri egyházmegyében futott be szép pályát: püspöki helynök, majd nagyprépost és knini vál. püspök. Valamennyi között kiemelkedett Biró Márton, nem

¹ O. L. Helytt, 1732. III. 22.

annyira képzettségével, mint inkább céltudatos erélyével, melyet fenntartás nélkül az egyházmegye újjáépítésének és a katolikus megújhodás szolgálatába állított, mint kanonok, nagyprépost, majd pedig mint püspök.

A káptalan tagjaira, mint legközvetlenebb munkatársaira tekinthetett és számíthatott az egyházmegye kormányzásában. Amint a káptalan összetételére vigyázott Acsády, ugyanúgy őrködött azon is, hogy a káptalan életében feltűnő visszaéléseket kiküszöbölje és a káptalan erkölcsi tekintélyét emelje. Egyházmegyéjébe való visszatérése után levélben keresi fel a káptalant. Szomorúsággal értesült arról — írja levelében —, hogy a káptalan szokásai közé egyes tévedések is becsúsztak. Püspöki kötelességének ismeri, hogy a hibákat mindenütt javítsa. Éppen ezért elrendeli, hogy ragaszkodjanak a kanonok eltávozására vonatkozó kánonok előírásaihoz. Pásztorbotot csak az előírásoknak megfelelően használhatnak. Legyen különbség a püspök és a kanonokok pásztorbotja között, hiszen a püspök jegyezte el magát az egyházmegyével. Gyászmisében és temeléskor ne használják a pásztorbotot, mert a halottak már ki vannak véve az emberi joghatóság alól. A pasztorále éppen a joghatóság jelvénye. Levele végén ismételten figyelmezteti a kanonokokat ezekre az előírásokra és felfüggesztés terhe mellett kényszeríti őket az engedelmességre, mind a szabadságotól, mind a többi pontban. Még csak egy éjjelre sem hagyhatják el a várost. Az infula viselését azért engedi meg, hogy nagy ünnepeken a székesegyház istentisztelete annál fényesebb legyen a hívők épülésére.²

Acsády ügyelt arra is, hogy a káptalan az istentiszteletben mindenben megfeleljen a követelményeknek. 1735 január 10-én örömmel veszi tudomásul, hogy a káptalan kész eleget tenni a helynök útján előadott kívánalmaknak. Éppen azért most már írásban is kiadja azokat: 1. vasár- és ünnepnapokon a konventmisét maguk a kanonokok mondják el, még pedig az alapító szándékára, s ne végeztessék külső pappal. De nagyon szeretné, ha hétköznapi napokon is ők maguk mondanák a közös szentmisét. Szükség esetén mondhatja valamelyik piarista atya, ha külön káplánjuk nincs. Ferences atya azonban nem mondhatja, mert nekik egészen más a szerzetességük, mint a világi papságé. 2. A három szentmise, melyet a Constitutiók 4. kánonja értelmében hetenként hétfőn az elhunyt jótevőkért, csütörtökön az élő jótevőkért, szombaton a Szűzanya tiszteletére kötelesek mondani, szintén őket terheli, ha nincs káplán. Ha káplán van, hivatalos elfoglaltsága esetén szintén a hetes kanonok gondja, hogy a szentmise el ne maradjon. 3. A többi fogadott misét, köztük a Volkra püspökért mondandó gyászmisét, szintén sorban kötelesek mondani s azokon valamennyien vegyenek részt, karingben, mucc-

² Veszprémi kápt. lvt. Corresp. Epp. 1733. Ad Cap.

tum nélkül, kivéve, ha egyesek káptalani ügyben fontos okból el vannak foglalva. Acsády levelét 1735 január 17-én olvasták fel a káptalanban, az összes kanonokok jelenlétében.³

Azzal is törődik Acsády, hogy a káptalan szolgálatába alkalmas egyének kerüljenek, olyanok, akik a káptalan ügyét mindenképpen előmozdítják. Megelégedéssel veszi tudomásul, hogy a káptalan Aranyosi Lászlót fogadta el káplánnak, akit ő ajánlott. Mindjárt gondoskodott is róla, hogy vele úgy ne tegyen a káptalan, mint Péter mesterrel, akit elengedtek, csak azért, mert nem gondoskodtak megfelelő lakásról. Ő annak idején úgy rendelkezett, hogy a zsidó asszony, aki lefoglalta a házat, kikerüljön onnét s a mester beköltözhessen. A káptalan azonban elmulasztotta végrehajtani ezt s most az istenisztelet nagy kárára ez a derék ember otthagya a káptalant. Csak sajnálni tudja ezt a dolgot.⁴

1739-ben hivatalos kánoni vizsgálatot végeztetett a káptalanban. A vizitációból kitűnt, hogy ekkorra már a hat kanonok mellett egy karkáplán is van alkalmazásban. Ez végezte a székesegyházban a különféle ténykedéseket, sőt az esetleg hiányzó kanonokokat is helyettesítette a misézésben és a zsoltosma mondásában. Világiakat csak a legszükségesebb számban foglalkoztatnak: orgonista, harangozó, sekrestyés, stb. állásra külön javadalom nincs a káptalanban. Az énekes kanonok a felsőörsi prépostság javadalmasa. Első pillanatra talán összeférhetetlennek látszik a két javadalom, de már régebb idő óta így van, hogy egy kanonok kapja a felsőörsi prépostságot. A kanonokok jövedelme éppen a változott körülmények miatt annyira megcsappant, hogy nem tudnak elegendő kántort tartani, azért a zsoltosmát sem végzik közösen, hanem magánosan. A közös káptalani szentmisén azonban valamennyien megjelennek. Sőt maguk is rendszeresen miséznek, hacsak valami súlyos ok nem akadályozza őket. Lelkipásztorkodásban csak a legfiatalabb kanonok vesz részt, aki a plébánosi leendőket is ellátja Veszprémben.

Amikor a vizitáció elkészült, Acsády maga nézte át az iratokat s tette meg észrevételeit (május 2.). Több kifogást emelt a benyújtott vizitációra s felszólítja a káptalant, hogy a hiányokat pótolja; nevezetesen adjon világos feleletet az anyagi ügyekbe vágó kérdésekre. Egyik-másik kérdésre ugyanis olyan felelet érkezett, mintha a káptalan ki akarná játszani a püspököt s jövedelméről nem akarna tájékoztatást adni.⁵ Két hónappal később azonban újból kénytelen felszólítást írni a káptalanhoz. Válaszoltak ugyan előbbi kérdésére is, sőt a számadáskönyveket is bemutatták, de azokból egyáltalán nem lehetett eligazodni. Az egyik helyen a kiadásokat és bevételeket nem választották szét, sőt a külön-

³ A veszprémi kápt. magánlt.: *Protocollum oeconomicum*. t. II. p. 89.

⁴ Veszprémi káptalani lt. Corresp. Epp. F. 1736.

⁵ Veszprémi káptalani lt. Corresp. Epp. 1739. Maji. 2.

bőző évek összegeit sem különítették el. Így nem lehet az egészről tiszta képet kapni. A másik helyen arról beszél a jegyzőkönyv, hogy hol jár a káptalannak kilenced vagy tized, de nem említi, hogy mennyi folyt be. A természetbeni járandóságokat sem részletezték. A kaszálók jövedelméről és halastavak nagy hasznáról sem lesznek említés. Ezért újólág kiegészítést kér.⁶

Acsády alig pár évvel előbb kapott értesítést a helytartótanácsból arra nézve, hogy az egyháziak végrendelete csak abban az esetben érvényes, ha előbb gondoskodtak a szemináriumról, vagy arra is hagytak valamit. Mivel ekkorra a káptalan jövedelmei valamennyire rendeződtek, elsősorban a kanonokoknak volt némi vagyonuk, amiről végrendelezhettek. A püspöknek tehát tudnia kellett, hogy mekkora jövedelmük van, hogy a szeminárium arányosan részesülhessen a hagyatékban. Ez a rendelet előbb csak az esztergomi és a zágrábi egyházmegyében volt érvényben, de a primás előterjesztésére a helytartótanács kiterjesztette érvényességét valamennyi egyházmegyére, s az 1733 július 3-án kelt határozatot megküldte valamennyi megyéspüspöknek. Acsády 1734-ben küldte meg Sümegről a rendeletet a káptalannak azzal, hogy minden további várakozás nélkül érvényben levőnek jelentette ki. A rendeletet a káptalani levéltárban mint a püspök levelét könyvelték el.⁷

Kifelé védte káptalanját Acsády, bár egymás között nem állott fenn mindig barátságos, zavartalan jóviszony. 1732-ben, amikor a helytartótanács jelentést kért a káptalannak, mint hiteleshelynek ügykezeléséről, a püspök a káptalan levelét eredetiben terjesztette fel a helytartótanács-hoz. E szerint a káptalan lelkiismeretesen és az előírásoknak megfelelően jár el az ügyek intézésében. Az iratokat, akárcsak a többi káptalam, szabályszerűen állítja ki és kezeli.⁸ A valóság azonban más volt. Zádory nagyprépost, aki az irattár nagy részét magánál tartotta, számos iratot megsemmisített vagy elajándékozott. A legtöbb esetben meg sem lehetett állapítani, hogy milyen iratok tűntek el, mert nem volt róluk jegyzék, környezetének pedig egy darabot sem volt szabad elolvasnia.⁹ Zádory eljárása valószínűleg bosszú műve volt. A város és a püspök között ugyanis már évek óta vita folyt az adózásról. A város nem akart adózni a püspöknek, de nem tudta bizonyítani kiváltságát, amelyre hivatkozott. Zádory egy alkalommal úgy nyilatkozott, hogy ha akarná, fel tudná mutatni a város kiváltságát bizonyító oklevelet. E nyilatkozatára hivatkozva köveletlék tőle, de nem tudta felmutatni. Alkalmazottai azután eskü alatt vallották, hogy Zádory több »függő pecsételt« oklevelet is tűzbe

⁶ Uo. Corresp. Epp. 1739 júl. 21.

⁷ Kápt. lvt. Corresp. Epp. 1734.

⁸ O. L. Helytt. 1732. Oct. 1.

⁹ Veszprémi Múzeumi lvt. 1739. 24/1. sz.

dobatott, vagy más módon semmisített meg. Amikor Zádory lelkiismeretlensége nyilvánvaló lett, Acsády szigorú eljárást indított ellene. Megfosztotta nagyprépostságától, sőt a káptalanból is kizárta. Az ügyel pedig jelentette a királynak, aki eljárását jóváhagyta, s megtette a lépéseket az új kanonok kinevezésére. Egyúttal megbízást nyert arra is, hogy megvizsgálja a többi kanonok szerepét, vajjon nem részesek-e ők is Zádory bűnében?¹⁰

A káptalan levéltára a Rákóczi-mozgalomban is sok kárt szenvedett. Eppen ezért Volkra püspök biztosítani akarta a megmentett anyagot s Győrbe szállíttatta. Ott azonban egy tűzvész alkalmával az iratok nagy-része a lángok martaléka lett.¹¹

Amint Acsády kényes volt arra, hogy káptalanja mindenképpen megfelelően hivatásának s neki jó munkatársai legyenek, a káptalan viszont féltékenyen ügyelt jogaira és igyekezett ezeket püspökével szemben is érvényesíteni.

Hosszantartó ellentét fejlődött ki Acsády és a káptalan között, amikor Acsády 1737-ben Dubniczay Istvánt hantai prépostnak kinevezte.¹² A káptalan meggyőződése ugyanis az volt, hogy a prépostság a káptalanhoz tartozik. A püspöknek joga van ugyan a prépostot kinevezni, de nem a káptalanon kívülállót. A káptalan tiltakozott is a kinevezés ellen. Acsády igen rossz néven vette a káptalan tiltakozását. Püspöki joghatóságát és tekintélyét látta megsértve. 1738 ápr. 20-án kelt levelében azzal fenyegeti meg a káptalant, hogy törvényes úton jár el ellene, ha vissza nem vonja fellebbezését. A káptalan mentegetőzésére azt válaszolja, hogy püspöki tekintélye megsértését abban látja, hogy a kinevezés idején — holott az nyilvános volt — egy kanonok sem nyilvánított ellenvéleményt, most meg világi hatóság előtt tiltakoznak.

Dubniczay István a győri káptalan előtt válaszolt a veszprémi káptalan tiltakozására. Szerinte a hantai prépostság nincs bekebelezve a veszprémi káptalanba, mert régen is megkapták olyanok, akik nem voltak veszprémi kanonokok. Többek közt, mint legfőbbel, említi magát Acsádyt, aki a teológia elvégzése után alig két évre mint győri pap kapta meg a prépostságot s mintegy húsz éven keresztül birtokolta. Maga a veszprémi káptalan sem tiltakozott abban az időben.

Acsády is ellentiltakozást jegyzett be, majd meghívta a káptalan küldöttségét Sümegre, hogy hivatalos iratokkal támogassák véleményüket. A kanonokok megjelentek ugyan, de jogaikat oklevelekkel nem tudták igazolni. Így Acsády a maga részéről befejezettnek jelentette ki az ügyet, már csak azért is, mert közben Dubniczayt kinevezte kanonok-

¹⁰ O. L. Kanc. Conc. exp. N. 40. Jan. 1740.

¹¹ Veszprémi kápt. lvt. Capsa 82

¹² Beke, i. m. 218 s köv. ll.

nak is. Acsády halála után utódja, Biró Márton szerette volna kímőzdítani Dubniczayt legalább a prépostságból, de nem sikerült, mivel nem tudott elegendő kánoni okot felhozni, hogy tervét törvényes alapokon végrehajtsa.¹³

Biró Márton, a helynök, mint ez az eset is mutatja, nem mindenben értelt egyet püspökével. Nem volt teljesen megelégedve Acsády működésével. Bár tehetsége után leginkább Acsádynak köszönhetette fényes pályafutását, alig tudtak együtt dolgozni.

1734-ben nevezte ki Acsády Biró Mártont vikáriusnak. Szeretete és nagyrabecsülése tagadhatatlan jeleivel halmozta el. Leveleiben szinte becézte: Édes vikáriusom, kedves vikárius uram; édes vikárius, édes fiamnak szólítja Birót s mint «igaz jó atya» írja alá a leveleket.¹⁴ Az első nézeteltérés Pápay kanonok ügyéből származott. Biró a megérdemelt szigort alkalmazta, míg Acsády ezt nem tudta helyeselni, mivel nem látta bizonyítottnak Pápay bűnösségét. Biró alig öt évig viselte a vikárius tisztelet, s hogy lemondott-e, vagy Acsády megvonta tőle bizalmát, nem vehető ki a feljegyzésekből. 1738 augusztusában már Pöstényi a vikárius.¹⁵ De Acsády 1739 január 10-én kellezett, a helytartótanácschoz írt felirata rávilágít a helyzetre s egészen érthetővé teszi az örségváltást a vikáriusi állásban Acsády kéri a helytartótanácsot, hogy Birót kettős javadalma egyikétől fosszák meg. Birónak megvan a szükséges megélhetése a felsőörsi prépostságból is. Így a kanonoki javadalmat egy rászorulóknak és érdemesebbnek kell adni.

Az összeütközés valószínűleg a hantai prépostság betöltése körül támadt, mert Acsády úgy látta, hogy a káptalant Biró mozgatta a Dubniczay-féle ügyben. Acsády beteges ember volt s nagyon igénybe vette a vikárius egyházkormányzati képességeit. Biró ennek tudatában teljesen önállóan kezdett intézkedni, ami viszont az ő kemény természetéből szintén magától értelődő volt. Így amikor Acsády saját akaratát szerette volna érvényesíteni, akkor is Biró intézkedett. Ezért a panasz, hogy Biró engedetlen s minden akaratának és rendelkezésének ellenszegül, sőt a káptalanban is pártot üt ellene. Ehhez járult még, hogy prépostsága területén a püspöki joghatóság figyelembe nem vételével létesített plébániát s így a püspök megkérdezése nélkül önhatalmúlag betöltötte. Mivel Veszprémben csak ellentétek származnak jelenlétéből, Acsády kéri a helytartótanácsot, fossa meg Birót kanonoki székétől s küldje préposti székhelyére.¹⁶ Kívánsága nem teljesült, Biró továbbra is kanonok maradt.

Még ugyanez évben felemelte tiltakozó szavát Acsády a káptalannál

¹³ Beke, i. m. 221. l.

¹⁴ Veszprémi Múzeumi lvt. 24/1. (1739.)

¹⁵ Veszprémi kápt. magánlvt. Protocollum. 1738 aug.

¹⁶ O. L. Helytt. 1739 jan. 10.

az ellen, hogy Biró a várban épített házát a ferencesekre akarja hagyni. Tiltakozik ez ellen azért, mert Biró minden jövedelmét a veszprémi egyháztól kapja, tehát elsősorban arra kell gondolnia; azután pedig azért, mert felépítésekor szeminárium céljára ígérte e lakást.¹⁷ A ferencesek ugyan nem kapták meg a házat, de szeminárium sem lett belőle.¹⁸

¹⁷ Veszprémi kápt. magánlt. Prot. 1739. N. 83.

¹⁸ Lukcsics—Pfeiffer, i. m. 94. l.

A papság és a hívek.

Az egyházmegye papságának száma Acsády püspöksége idejében — viszonyítva az egyházmegye nagvságához és a protestáns lelkészek számához — a reávaró feladatok végzéséhez meglehetősen kisszámú volt. Bár az 1726—1744. évekből névszerint is ismerjük a plébánosokat, egyetemlegesen mégis keveset tudunk róluk, származási helyükről, teológiai végzettségükről, műveltségükről, erkölcsi magatartásukról. Sok közöttük a jövevénypap (mintegy 15 %), akik más egyházmegyből léptek át a veszprémibe, s Acsády, illetve vikáriusa — tekintettel a paphiányra — kellő vizsgálat után felvett az egyházmegyébe. Származásukat nézve számos külföldit találunk soraikban, különösen ausztriai és sziléziai németeket, s morvákat. Vannak közöttük erdélyi székelyek és dalmaták is. A többnyelvűség egyébként sem ritka ebben az időben, s az egyházmegye-nek is voltak olyan plébániái, ahol a hívők miatt szükség volt német vagy szláv (rendszerint szlovák, a déli részen inkább horvát) nyelvű lelkipászlorra. A budai esperesség pilismegyei plébániái ú. n. »német« parochiák voltak, nemcsak a stóla díjszabását illetően, hanem a községek lakosságát tekintve is. Zsámbék, Budakeszi, Kovácsi, Vörösvár, Borosjenő (Weindorf), Solymár, Torbágy — ilyenek voltak. Zsámbék vegyes lakosságú, magyarul és németül tudó papot kívánt. Schillinger Ferenc plébános azonban nem tudott magyar nyelven prédikálni, s ezért kívánatosnak tartja a vizitáló, hogy magyarul tudó káplánt tartson maga mellett. Herbert József Adonyban németül prédikál, de magyarul és szlovákul is gyóntat. Törökbálint lakossága német és horvát nyelvű lelkész igényelt. Bitomszky József morva volt, valószínű, hogy mind a két nyelvet bírta. Dalmata származású volt Brozsovics István buzsaíki parochus és Franiul Márk János tárnoki plébános. A pázmándi plébános, Szabados Ferenc, pozsonymegyei születésű, magyarul, németül és szlovákul beszélt. Rajki Ignác János német és horvát, Simonai János magyarul és szlávul tudott, Solymosi László a magyaron kívül beszélt, még horvátul és szlávul (szlovák).

A papság zöme (kb. 30 %) Nagyszombatban tanult, részint a Collegium Rubrorum-ban, részint a Stephaneum-ban. A veszprémi Szent Anna szeminárium megszűnéséig kb. 12 növendéket bocsátott ki az egyházmegyébe (mintegy 10 %). Szép számmal voltak olyanok, akik

Győrben (kb. 12·5 %) és Budán (kb. 7·5 %) végezték a teológiát. Kis számban olyanokkal is találunk soraikban, akik Bécsben végezték tanulmányukat (6·5 %), ebből ketten voltak a Pázmáneum növendékei. A legtöbbje, bárhol is végezte teológiai studiumát, élete végéig megmaradt egyszerű falusi papnak. Az idősebbek helyére lépő fiatalabb papi nemzedék képzetesebb s buzgó tagjaiból egészült ki a káptalan (Kiss István, Lenthly István, Tőrey László, Dravecz M. József, Sárkány Gábor, stb.). Az egyházmegye papjai közül a legmagasabbra Biró Márton emelkedett. Mint veszprémi nagyprépost halt meg Lenthly István zalabéri plébános. Szelíd, jóságos, tanult és bölcs pap volt, jeles szónok hírében állott. Jövedelmét nagyrészt egyházi célokra fordította, többek közt a nagy-szociális szemináriumban 5000 forintos alapítványt tett két veszprémi egyházmegyei papnövendék nevelésére. Pöstényi Mihály váli plébános mint kanonok a középkori Szent Margit egyház épen maradt szentélyéhez 1740-ben kápolnát építtetett. »Vir nimium literatus et moderatus«-nak jellemzi az összeírás Kiss István nagybajomi plébánost, aki később somogyi, majd igali esperes-plébános, 1742-ben pedig kanonok lett. Erdemes papja volt az egyházmegyének a dalmáciai származású Franiul Márk János. Zeng városában született, itt szentelték pappá. Bécsben a Pázmáneumban tanult, s innen jutott el Magyarországra. Több helyen működött mint plébános. Jámbor, példás életű pap volt, mint remete négy évig élt Buda külvárosában egy kápolna mellett. 1746-ban Mária Terézia modrusi kanonokká nevezte, 1747-ben pedig grisan plébános lett.¹

A papság műveltségéről és egyháziasságáról bizonyára többet olvashatunk Biró püspöki vizitáiban, mint az összeírásokban. Nagy vonásokban kielégítő képet tárnak elénk a veszpréme gyházmegyei papokról. Emberi gyarlóságok, mint szeplők, kiütkeznek ugyan a papság erkölcsi arculatán, de zömében papi kötelességeit híven teljesítő, buzgó papokkal találkozunk, mind az idősebbek, mind a fiatalabbak között.

Sajátos, de sokkal jobban vagyunk tájékozódva a papság anyagi helyzetéről, mint műveltségéről vagy erkölcs-fegyelmi állapotáról, főként azért, mert az államhatalom a katolikus megújulás érdekében a harmincas évektől kezdve különös figyelmet szentelt ennek a kérdésnek. A Cassa parochorum felállításával fokozottabb gondot fordított arra, hogy kellőképpen biztosítva legyen a parochusok létfenntartása és ezzel a lelkipásztori munka zavartalansága.

Az 1733 márcus 7-én kelt királyi kézirat felszólította a püspöki kar tagjait, válaszoljanak, mennyivel lesznek hajlandók hozzájárulni a válásalaphoz. A felszólítás azonban kevés eredménnyel járt. Június 29-én

¹ A papság személyi adataira nézve lásd dr. Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye papjai 1630—1950. c. kézirat munkáját.

a király ismétellen felszólította az egri, nyitrai és veszprémi püspököket, hogy a legrövidebb időn belül tegyenek ajánlatot. Ez azonban elmaradt.²

A hosszú késés legfőbb oka egyszerűen az volt, hogy ezek a püspökök nem akartak hozzájárulni a Cassa Parochorum-hoz. Azért a bizottság más megoldást keresett, s a Szentszék útján akarta kényszeríteni a püspököket, hogy támogassák a király nemes szándékát.³ Rómában első pillanatra nem vették jó néven, hogy a király minden megkérdőzés nélkül tisztán egyházi pénztárt alapít, de a bécsi nuncius és a primás felvilágosítására örömmel adták beleegyezésüket a vallásalap működéséhez. A betöltött püspöki székek megterhelését azonban csak oly feltétellel engedték meg, ha maguk a püspökök is beleegyeznek. Az egri, nyitrai és veszprémi püspök ilyen előzmények után sem fizetett hozzájárulást a Cassa parochorum-hoz egészen halálukig.⁴ Ezt az eljárásukat igyekeztek minél elfogadhatóbban kimagyarázni. Acsády érvelése nemcsak kibúvó akar lenni, hanem egyenesen támadásba megy át. 1734 május 8-án kelt levelében írja, hogy ő máshonnét gondoskodik szűkölködő papjairól. Ha a többi egyházfő is hasonló szellemben törődne papjaival, és ha a földesurakkal, akik a kegyúri jogokat gyakorolják, ebben meg egyeznének, akkor nem lenne szükség a Cassa Parochorumra.⁵ A bizottság sem maradt adós Acsádynak a felelettel: »Ami dicséretreméltó — hangzik a válasz —, az megbecsülést kap; egyébként azonban ez nem menti fel a püspök urat az alól, hogy Öfelsége parancsának a plébánosok megsegítésére eleget tegyen, még kevésbbé attól, hogy az apostoli lélekkel elindított intézményt támogassa.« A továbbiakban ismétellen meg-sürgelik a püspököt, hogy az egyházmegye annyiszor kívánt összeírását késedelem nélkül küldje meg.⁶

Az összeírás 1734 júliusában már a számvevőségen volt, a bizottság azonban többrendbeli észrevételt fűzött az összeíráshoz, s ceket belefoglalta a helytartótanácsához küldött felterjesztésébe is. Egyébként az összeírást a hiányok kijavítása és pótlása céljából 1735 január 28-án visszaküldték a püspöknek. Az összeírással kapcsolatban kívánja a bizottság, hogy azok, akik az egyházmegyében a tizedet szedik, különbség nélkül adják ki a parochusoknak a tizenhatodot. Mórón és Bodajkon a parochusi jövedelmet más plébániákéhoz hasonlóan kell rendezni és a községek a kapucinusoknak is teljesítsék a szokásos szolgálatokat. A nagyvázsonyi plébánosnak gróf Zichy János részéről megtagadott szolgáltatásokra nézve, melyek a plébánosnak szerződésből kifolyóan járnak, keresse meg a földesurat. Továbbá, miért nem tárgyalt a püspök

² Salacz, i. m. 13. l. 42. sz. jegyzet.

³ O. L. Orig. ref. 1734. N. 89.

⁴ Uo. 1733. N. 72. és Salacz, i. m. 19. l.

⁵ Uo. Cassa par. gen. 1734 jún. 1.

⁶ Uo. Cassa par. gen. 1734 jún. 14. (jún. 12-i fogalm.)

a földesurakkal új templomok építéséről, a régiek helyreállításáról és új parochiák felállításáról.⁷

Acsády nov. 22-én válaszolt a helytartótanácsnak, s jelentéséhez mellékelte a parochusok jövedelmeinek kimutatását és az új plébániák felállítására vonatkozó tervezetet is.⁸

Közben a bizottság az összeírások alapján elkészítette az egyházmegye állapotára vonatkozó részletes kimutatást, s ezt szept. 17-én kelt jelentésével együtt felterjesztette a helytartótanácshoz, ahonnan nov. 19-én küldték fel a kancelláriához, hogy mihamarabb a király elé kerüljön.⁹

A bizottság a kongrua hiányának pótlására évi 6730 forint 25 dénárt irányzott elő a Cassa Parochorumból a veszprémi egyházmegye részére. A király 1736 február 7-én kibocsátott rendeletével tudomásul vette az összeírások felterjesztését, s ezekkel kapcsolatban közölte észrevételeit is. Választ kért arra nézve, hogy az eléje terjesztett kimutatás az egyházmegye hiányos és hibás összeírásain alapszik-e? s ha igen, mi az oka, hogy ilyen tévedéses kimutatás szerint ilyen tekintélyes összeget kellene a Cassa Parochorumnak pótolnia.¹⁰ Csodálkozik ezen (t. i. az összeg nagyságán), mert éppen a veszprémi püspök írta — kapcsolatban a Cassa Parochorummal —, hogy más úton gondoskodik szűkölködő papjairól. Úgy látszik a Cassa Parochorum a veszprémi egyházmegye számára sem felesleges, sőt nagy kiterjedését tekintve, nagyon is áldásos lehet.¹¹ A bizottság február 29-i véleményezésében utalt arra, hogy az összeírásban lényeges hibák nem voltak, ezért is lehetett a király elé terjeszteni. A mutatkozó hiányok pótlására és a jövedelmek kimutatására nézve pedig a püspök kéretlen is eleget tett, bizonyítja ezt a jan. 7-i jelentés. Minthogy azonban az információ nem teljesen kielégítő, ezért a helytartótanács február 28-án felszólította a püspököt, hogy minél előbb küldje meg a teljes és kielégítő jelentését a kért kérdésekre nézve. Mindezeket utólag felterjesztik a kancelláriához.¹²

A bizottság február 28-i válaszában, illetve a helytartótanácshoz intézett jelentésében részletesen foglalkozik a tizedekkel, illetve a parochusoknak járó tizenhatod-jövedelemmel és kifogásolja, hogy az összeírás ebben a tekintetben hiányos. A püspök részéről megküldött jövedelem-lajstromban egy szó sem esik a »különös« tizenhatodról, egyébként külön rovatba kellett volna foglalni, mit kapnak az egyes parochusok. Javasolja tehát a püspöknek, tüntesse fel mindenegyes parochusnál a

⁷ Uo. Cassa par. Dioec. Veszpr. 1735 okt. 21.

⁸ Uo. 1735 nov. 22.

⁹ Uo. 1735 szept. 17.

¹⁰ Uo. Cassa par. D. V. 1736 febr. 29.

¹¹ O. L. Kanc. Conc. exp. N. 20. Febr. 1736.

¹² Uo. Cassa par. D. V. 1736 febr. 29.

tized-jövedelmel — a helyi árhoz arányítva —, s ahol megtagadják ennek fizetését, jelezze ennek okát. A pannonhalmi apát a somogyi parochusok keresetét a tizenhatodra vonatkozóan elutasította. Mór, Etyek, Ercsi, továbbá Ráckeve és Tököl helységeknél nincs számítva semmi-nemű tizenhatod sem. E két utóbbinak földesura Jenő herceg, Móron a fehérvári prépost, a másik két helynél nincs említve, ki szedi a tizedet. A püspök nem okolja meg, hogy a nevezett földesurak miért nem adják ki a tizenhatodot, sőt arról nem is tudnak. Járjon utána a püspök, miért nem történik ez meg.¹³

Kéri a bizottság a királyt, rendelje el, hogy a püspök sürgősen intézkedjék ezeknek a kérdéseknek rendezéséről.¹⁴ A király válaszában utasítja a helytartótanácsot, hogy a tizedekkel kapcsolatban tegyen jelentést azok helytelen kezeléséről, hogy el lehessen járni azok ellen, akik a parochusokat megrövidítik. Erre annál inkább szükség van, mert a kért segély nagyon magas, a pénzforrás pedig igen csekély. Ha a veszprémi egyházmegyét ki akarják elégíteni, nem jut a többinek, pedig másutt még ennél is nagyobb hiányok mutatkoznak.¹⁵

Minthogy a kongrua rendezésének kérdését más kapcsolatos kérdések is, mint új parochiák emelése, a földesurak támogatásának s hozzájárulásának megnyerése, a jezsuita misszió, keresztezlék s a püspök részéről a szükséges információk csak részletekben és lassan érkeztek be, a királyi leirat csak 1737 január 9-én jelent meg. E szerint a veszprémi egyházmegye évenként 3349 forint 47 dénár segélyt kap, s ezzel a plébánosok évi jövedelme 130 forintra egészül ki. A többi 32 plébániára vonatkozóan, melyek folyamatosan állítatnak fel, hivatkozott az 1736. évi október 2-án kelt rendeletre, amely intézkedik a felállítandó új parochiák mielőbbi betöltéséről.¹⁶ A kiutalt kongrua kifizetésére nézve a bizottság kiadta a megbízást a számvevőknek. A többire nézve pedig csak akkor folyósítják a kongruát, ha a püspök eleget tesz a király, illetve a helytartótanács rendeletének. Arra is felszólítja a király a püspököt, hogy a somogyi parochusoknak járó tizenhatodot törvény útján hajtsa be a tizedszedő birtokosoktól.

Az 1723. évi törvény 71. cikkelye alapján kiutalt segélyösszeget meg is kapta a veszprémi egyházmegye az 1737. évre, de a következő évben, már azzal a kéréssel fordult Bíró Márton helynök a vallásalap bizottságához, hogy ezt az összeget maguk oszthassák szét legjobb belátásuk szerint.¹⁷ A helytartótanács azzal a megjegyzéssel terjesztette fel a kérést, a királyhoz, hogy a püspök köteles legyen továbbra is beszolgáltatni a

¹³ Uo. Cassa par. D. V. 1736 febr. 28.

¹⁴ Uo. N. 111. Lit. Conc. Llis 1736.

¹⁵ Uo. Cassa par. D. V. 1736 ápr. 14.

¹⁶ Uo. 1737 január 16.

¹⁷ O. L. N. 234. Lit. Conc. Llis 1739.

nyugtákat a bizottsághoz. Ilyen feltétellel megengedte a király egy évre, hogy a püspök kezéhez utalják ki a megállapított összeget. Egy év múlva pedig készítsen előre tervezetet, hogy miként látja legjobbnak papjai segélyezését.¹⁸ Az egyházmegye megkapta tehát a segélyt anélkül, hogy Acsády hozzájárult volna a Cassa Parochorum fenntartásához. Utóda, Biró Márton, csak azzal a feltétellel kapta meg a püspökséget, hogy ha hozzájárul a vallásalap kiadásaihoz.

A papság jövedelmét a parochiához tartozó földek (szántó és rét), kegyúri szolgáltatások (tizenhatod), párbér természetben, a készpénzben vagy gabonában fizetett lélekpenz és a stóla-jövedelem alkotta. Ehhez járult kiegészítésképpen a kongrua, mely az egyházmegye szerényebb jövedelmű papságának évi jövedelmét 130 forintra egészítette ki.

Az egyházmegye összeírása eléggé híven tájékoztat bennünket a parochusok anyagi helyzetéről. E szerint szép jövedelmű plébániák voltak a pilisi esperesi kerületben, öt plébánia jövedelme meghaladta az évi 200 forintot, még pedig Vörösvár (219), Bogdány (234), Solymár (245), Törökbálint (286); sőt a 300-on is túllépett Budakeszin (301), Zsámbékon (351) és Ráckeven (376). A plébánosok zömének (33) jövedelme azonban csak évi 50—100 forint között mozgott, 26 parochus élvezett 100—150 forint jövedelmet. 150—200 forint jövedelme volt a somogyi esperességben hat, a fehérváriban szintén hat, a pilisiben pedig öt plébánosnak.²⁰

Ez a jövedelem azonban a robotgazdálkodás idejében meglehetősen változó és bizonytalan volt, függött a földesurak jóindulatától is, a parochiához tartozó lakosok készségétől is. Sok panasz merült fel a plébánosok részéről ebben a tekintetben. Madarász István látrányi plébános 1735-ben Somogy megye közgyűlésén a nemes vármegyéhez folyamodik, mert filiái, Csehi és Ordas nevű helységek fizetését megadni nem akarják, sőt »kilencedik esztendőbeli restantliám némelyeknél is nála vagyon, szénám 14 szekérrel a csehi lakosoknál, ordasiaknál 15«. A keszthelyi plébános arról panaszkodik, hogy a parochiánusok önfejűsége miatt nem tudja a lelkészházat helyrehozni. A legtöbbjének az a baja, hogy járandóságát évekre visszamenően sem kapja meg. Törey László plébános két éven át még egy fabalkát sem kapott, a gabonának is alig harmadrészét. Rezi parochusa 15 év óta alighogy megkapja évi fizetésének felét. Igen nyomorúságosan él a hahóli plébános, 17 éve hátralékban vannak a pénzbeli fizetéssel. Szegények a hívek is, a bicskeik napról-napra tengődnek. Móron a kapucinusok alamizsnából élnek. A nagybajomi plé-

¹⁸ Uo. Kanc. Conc. exp. N. 32. Jun. 1739.

¹⁹ Uo. N. 20. Cassa par. gen. 1745 ápr. 2.

²⁰ 1 rajnai v. rénes ft. = 60 krajcár, ker. dénár; 80 magyar dénár; $\frac{1}{3}$ része a huszas, $\frac{1}{10}$ része a hatos — a gabona ára már 3 ft.-ra emelkedett. (1737.) A veszprémi piarista házfőnök leveleiből. Kegyesr. bp. lvt. 0—1. fasc. 8. nr. 27.

bános azt panaszolja, hogy a szokott kézimunkát a vetésre és kaszálásra nem alkalmas időben akarják teljesíteni.

A parochusok lakásviszonyai az akkori körülmények között is szegényesek, sőt nyomorúságosak voltak. Sokszor még a »commoditas«-nak sem feleltek meg Újjonnan épített, vagy jókarban levő, megfelelő, kívül-belül felszerelt plébániai ház alig tette ki az egyharmadát, a legtöbbje javításra vagy bővítésre szorult. Szalmatető, kicsiny házak, két, esetleg három szobával, konyhával, melyhez a melléképületek, istálló, stb. csatlakoztak; némelyike rozoga és dűledező volt, akár régisége, akár gondozatlansága miatt, nem egy, mint a mernyei, lakhatatlan; másutt a kvártélyházban vagy valamelyik parasztházban kénytelen meghúzódni a plébános. A kaposvári parochusnak háromszobás lakása van, de a belső felszerelést és az istállókat saját pénzén építtette, illetve tataroztatta. A legtöbb lelkészlak kicsiny, hiányzik a eselészoba, nincs istálló, a ház és melléképületei tatarozásra, vagy még inkább újjáépítésre szorulnak. A parochusi házhoz rendszerint hozzátartozott a kert is, melyből a konyha szükségletét ellátták, ezt azonban a legtöbb plébános saját költségén kerítette be, mint ahogyan számos esetben a saját költségén műveltette meg a templomhoz, parochiához tartozó szőlőt, sőt a földek egy részét is, melyek részletekben feküdtek el a határban, míg más darabokat a helység lakosai szántottak, vetettek és arattak le úgy-ahogy. Robotban kaszálták le és hordták be a »paprétről« a szénát, az ígásállattal bíró gazdák pedig, ha nem is volt erdeje a plébániának, meghordták a szükséges tüzelőfát. A tizedekből folyó járandóságot, a tizenhatodot is, rendszerint természetben kapták meg. Távolról nézve »idillikus«-nak tetszik a falusi pap élete, mely megoszlik a lelképásztori munka és a gazdálkodás között, de közelebbről éppenséggel nem vonzó, mert az anyagi vonakodások sok súrlódásra szolgáltatnak okot, s elidegenítették egymástól a plébánost és a híveket, akik csak immel-ámmal végezték a robotmunkát, s teljesítették a szolgáltatásokat a pap és a földesúr számára.

Szegények voltak a hívők is, sok teher nyomta őket, éppen ezért kívánta belevonni a Cassa Parochorum bizottsága az újjáépítésbe a földesurakat, egyházi javadalmasokat és kegyurakat, hogy a maguk részéről is gondoskodjanak a templomok és plébániai házak illő rendbehozásáról, másrészt járuljanak hozzá a parochiák arányos segélyezéséhez jószágaik jövedelméből. A földesurak azonban nem nagyvonalúan siettek a parochusok eltartásának gondját a püspökkel és a néppel megosztani. Nem hogy adnának, hanem ami van, abból is elszakítani törekszenek, — panaszkodik Acsády. Ebben az esetben hangzik a Cassa Parochorum bizottságának véleménye, a püspök peres úton keresse igazát. Egyébként a püspök jelentését a földesurak vonakodásáról a telkek kihasítására nézve a bizottság a király elé utalta. Ha valamilyen ok miatt, mint pl.

Tökölön nem hasítható ki föld a parochus részére, mivel a telepések között egészen felosztották a határt, más megoldást kell keresni. Ezek után is sürgeti a helytartótanács a puspököt, hogy tárgyaljon a földesurakkal a telkek kihasításának kérdésében.

Az egyházmegyei parochiák és filiák kegyúrasága számos földesúr között oszlott meg. Vannak közöttük nagymultú és nagybirtokos történeli családok, mint a herceg Esterházy, a Batthyány, Széchenyi, Nádasdy, Zichy, Hunyadi család; középbirtokos családok képviselői: Amadé, Lengyel, báró Majthényi, Bakács, gróf Esterházy, Cziráky, Illésházy; kisebb birtokos nemesek és nemes lakosok. Jogi személyek is vannak a kegyurak között, mint a veszprémi püspök és káptalan, a vasvári káptalan, a fehérvári örkanonok, a kapornaki apát, a pápai pálosok, a komáromi, győri, budai jezsuita kollégiumok, vagy a nagyszombati papnevelő intézet (Collegium Rubrorum), Pilisecabán a budai apácák. A kegyurak között van Ráckeve és Tököl földesura, Jenő szavojai herceg is. Eléggé változatos képcsarnok. A kegyurak támogatása nem állott arányban azokkal a feladatokkal, melyek a katolikus hitélet újjáépítése megkívánt tőlük.

A hívők számáról csak szórványosan vannak adataink. Nincs még feltérképezve az egyházmegye ebben a tekintetben. A katolikusok lélekszáma 1736-ban a helytartótanácsnak a felállítandó új plébániák ügyében beterjesztett javaslatában többé-kevésbbé 3518 főt tesz ki. Ez azonban csak a javasolt 32 plébánia és filiáinak lélekszámát képezi s nem az egész egyházmegyéét. Ehhez még hozzá kellene számítanunk a 86 parochia híveinek lélekszámát is, hogy az egészről legyen képünk. De az összeírások hiányosak, az adatok szórványosak s nem egyöntetűek. Az egyházmegye 1732—33. évi összeírása a keszthelyi és egerszegi esperesi kerületek parochiáira nézve a párbérrel kapcsolatban tartalmaz ilyen vonatkozású adatokat. Györökön és Istvándon (Nemesvita) van 70 pár ember, Zsiden egész telkes 50 pár, féltelkes 10; Szántó és Lak 90 párt számlál; Reziben és Karmacson 100 pár, Szentgyörgyváron 40 pár, Zalaszentgróton 96 pár, Csehiben és fiókjaiban 100 pár; Rendek filiákkal együtt 100, Szegvár 100, Nyirád 80, Gyulakeszi 76, Csobánc 60, Káptalantól 70, Szentbékállá és filiái 100 párt, Szigliget 60, Nagyvázsöny 40, Kiskomárom 80, Merenye 90, Hahót és filiái 150, Búcsúszentlászló hét filiával együtt 200, Nova 52, Salomvár 40 párt számlált; Zalaszentgyörgyön az egész telkesek száma 62, Bagod és filiái 25 egész, 28 féltelkes, Nemesapáti 40 párt, Zalabér 100, Pacsa 90 párt mutat ki. Ebből sem tudjuk az egészet kiszámítani. A veszprémi esperesség 1734. évi összeírása szerint 52 helységben 486 katolikus él szórványban. Zirc lakosai katolikusok, Olaszfaluban 27 pár katolikus él, kiknek mesterük is van. Katolikus még az új telepítésű Halimba 32 személlyel. A parochiás helységek hívőinek számát nem ismerjük, s hiányzik az összeírásokból Veszprém városa is.

A katolikusok mellett szép számmal éltek az egyházmegye területén többségben levő reformátusok és kisebb számban luteránusok, akiknek majdnem mindenütt volt lelkipásztoruk (prédikátor, levita) és iskola-mesterük. A katolikusok közöttük csak szórványban éltek. *Veszprém megyében* 52 helységben voltak otthon. Vegyes vallású lakossága volt Nagyvázsonynak, Mezőkomáromnak, Bozsoknak, Ösinek, Palotának, Öskünek, Súrnak, Öcsnek, Vászolynak és Aszófőnek, ahol katolikusok, reformátusok és luteránusok éltek egymás mellett. Igaz, hogy Bozsokon csak 18, Ösiben 25, Öcsön 12, Aszólőn pedig kb. 20 katolikus volt található. Tiszta luteránus volt Mencsel 5 katolikussal, Csernye 7 katolikussal, Ajka 6 katolikussal, Akali 11, a két Dörgicse 18 katolikussal. Reformátusok éltek Magyarbarnagon (kat. 5), Tótvázsonyban (kat. 20), Vámoson (kat. 10), Szentkirályszabadiban (kat. 10), Vörösberényben (kat. 10), Kenesén (kat. 12), Fokszabadin (kat. 7), Maroson (kat. 6), Szilason (kat. 5), Mező-Szentgyörgyön, Enyingen (kat. 18), Hidvég-Város és -Faluban, Lepsényben (kat. 22), Kajáron (kat. 8), Csajágon (kat. 6), Papkesziben (kat. 10), Peremarton-Berhidán (kat. 10), Vilonyán (kat. 10), Szentistvánon (kat. 2), az új településű Litéren (kat. 1), Sólyban (kat. 10), Hagymáskéren (kat. 6), Rátóton (kat. 12), Kádártán (kat. 8), Nánán, szintén új település, (kat. 13), Tésen (kat. 14), Csetényben (kat. 6), Dudaron (kat. 10), Szentgálon (kat. 8), Padragon (kat. 12), Udvariban (kat. 7), Pécsölyön (kat. 16), Vászolyon (kat. 9), Kisszöllősen (kat. 10), Füreden (kat. 9), Arácson (kat. 7), Csopakon (kat. 6), Paloznakon (kat. 10), Lovason (kat. 4), Alsóörsön (kat. 5) és Felsőörsön (kat. 10).

Somogy megyében luteránus volt Surd, Patca, Berény és Tab, református Szenna, Kisfalud, Szentbenedek, Szomajom, Gige, Kadarkút, Hedrehely, Kálmánca, Nagydobsza, Istvándi, Csokonya-Visonta, Nagykorpad, Kisbajom, Beleg, Ötvös, Szob, Balhás, Nemesdéd, Vésc, Böhönye, Lábod, Hetes, Jád, Magyaregres, Aszaló, Atád, Nágocs, Tur, Csepely, Öszöd, Szólád, Szárszó, Köröshegy, Endréd, Kiliti, Gyúgy, Ságvár, Som, Ádánd, Falu-Hidvég, Város-Hidvég, Kapoly, Bálványos és Nagyberény lakosainak többsége. *Fejér megyében* luteránusok csak Tordason találhatók, a többi református volt, még pedig: Ladány, Kiskeszi, Szentmihály, Füle, Polgárdi, Kálozd, Soponya, Tác, Egres, Szilas, Sárkeresztur, Cece, Vajta, Seregélyes, Pákozd, Sokoró, Velence, Lovasberény, Csákvár, Acsa, Battyán, Iszka-Szentgyörgy, Csór, Inota, Moha, Csurgó, Mór, Bodajk, Csákberény, Magyaralmás, Zámoly, Keresztes, Aba, Pátka, Vereb, Szentpéter, Tabajd, Alesut, Bicske, Mány, Etyek, Gyúró, *Pilis megyében* szintén református volt Makád, Szentmiklós, Páty, Tök. Megyermonostor, Bácskeszi, Bia, Tinnye és Tótfalu. *Zala megyében* Csicsór és Szentjakabfán reformátusok, Kővágóörsön, Köveskállán, Mohoszlón és Kapolcson luteránusok találhatók. A többi zalamegyei helység az 1734. évi összeírásban a veszprémi esperességhez kapcsolva szere-

pel. Biró Márton mint székesegyházi főesperes a helytartótanács rendelkezére vizitálta meg a protestánsokat.²¹

A fehérvári esperességhez tartozó helységekben, mint Adonyban, Ráckeven, Szentendrén, szórványosan éltek görög-keletiek is. Ezek közül az adonyi görög-keleti szerbekkel lámadt bonyodalma Acsády püspöknek. Ezek még 1730 körül templomot kezdtek építeni maguknak. Mikor ez Acsádynak tudomására jutott, a plébános útján megtiltotta nekik az építkezést. De a szerbek sem voltak restek, hanem a fehérvári alispántól kértek engedélyt az építkezés folytatására. Vörös Pál alispán meg is adta az engedélyt, a plébános pedig leintette. Acsády ekkor a helytartótanács-hoz fordult orvoslásért, s tiltakozott az ellen, hogy az alispán ártsa az ő püspöki tekintélyének. Levelében mellékelte a tanuvallomásokat, melyek bizonyossága szerint a görög-keletieknek Adonyban a Rákóczi-felkelés előtt semmiféle templomuk sem volt, régi jogon tehát nem építhetnek új templomot. A püspök felterjesztésére az alispánt igazolásra szólították fel. Ez azonban — úgy látszik — nem adott kielégítő választ, mert Acsády aug. 30-án újabb felterjesztéssel fordult a helytartótanács-hoz és azt kívánta, hogy vonják felelősségre az alispánt a templomépítésért és a görög-keleti pap betelepítéséért.

Külön fejezetet képeznek a papság mellett a licenciátusok, akik sok helyen fenntartói voltak a katolikus hitéletnek, biztosították a folytonosságot olyan helyeken is, melyeket a püspök nem tudott lekipásztorral ellátni. A paphiány miatt még a XVIII. század közepén is találkozunk velük, s csak a papság számának növekedésével tűnnek el, s olvadnak bele teljesen az iskolamesterek sorába. Sok helyen még Acsády püspöksége idején is pap hiányában kénytelenek voltak a hívők licenciátussal megelégedni. A licenciátusok közül többet névszerint is ismerünk.

Licenciátus működött Acsády püspöksége kezdetén *Enyingen* és *anyaegyházán, Mezőkomáromban*. Az 1724-ben kezdődő anyakönyvek azt bizonyítják, hogy itt a lekipásztori teendőket Miskoltzi Gergely licenciátus végzi. Nős ember volt. Gyermekai kereszteléséről is értesülünk az anyakönyvekből. Felesége Abai Katalin, akivel együtt mint keresztszülő többször is szerepel. 1727 február 2-án jön az első plébános Mezőkomáromba, Franciscs István, márciusban ismét Miskoltzi névvel találkozunk. 1728 október 18-án Borsothi Péter plébános keresztel, s ettől kezdve Mezőkomárom lekipásztori ellátásában nem volt szakadás. Miskoltzi Gergely valószínűleg hamarosan elköltözött Mezőkomáromból. Előző foglalkozását azonban nem hagyta abba. 1737-ben ismét szerepel

²¹ Investigatio status Parochiarum Archidiaconatus Cathedralis, Conscriptio-
nes, I. Veszprémi pki lvt. és Acsády pk. 1733. évi fölterjesztésének melléklete.
O. L. Cassa Par. Dioec. V. N. 1. 223—225. táblázat.

mint licenciátus Vajtán. Engedély nélkül adott össze vegyes házasságokat, ezért börtönbüntetést kellett elviselnie. Augusztus 9-én szabadult ki a bocsátották vissza helyére abban a reményben, hogy többet nem fordul elő nála hasonló eset. Néhány nap múlva máris jelentkezik azzal a kérelemmel, hogy jelentkező vegyes párokat megeskethessen. A válasz azonban tagadó, sőt tiltó volt, ne merje őket összehadni, mivel nem eléggé bizonyították be szabad állapotukat.

A dabronci licenciátus is ama kevesek közé tartozik, akinek nevét megőrizték az anyakönyvi bejegyzések. Gazdag János volt a neve, s 1722 január 15-től 1730 december 24-ig 36 lelket keresztelt meg. A kereszteltek nagy körzetből származnak: Dabronc, Ukk, Gógánfa, Eötvös, Nyavalád, Kisvásárhely, Kisdabronc. Több adatunk nincs a licenciátus működéséről, csak annyit tudunk, hogy még 1736-ban is volt licenciátus Dabroncon.

Nagykapornakon egészen 1736-ig licenciátus működött. Az apátságot 1731-ben Békássy Ferenc kapta meg. Az ő gondoskodásából templom és apáti székház épült és a licenciátus helyét plébánossal töltötte be.

A *balatonendrédi* plébániára 1729-ben vezették be a licenciátust, Törény Ferencet, aki olyan buzgón és szép eredménnyel dolgozott, hogy 1745-ben már plébániát lehetett itt létesíteni. A plébániát kezdetben a ferencesek adminisztrálták.

Nagybakónakról 1736-ból van adatunk arra nézve, hogy ott licenciátus végzi a lelkipásztori teendőket.

Licenciátus működik még Acsády idején is Récsén, Kemenden, Buzsákon, Szentbalázson és filiálisaiiban, a segedi esperesi kerület több községében, Köröshegyen. Mesztegnyőn 1742-ben Vörös Gergely licenciátus működik. Tapsonyban 1723 óta van szervezett plébánia, mégis a vidi licenciátus, Farkas János jár át keresztelni, sőt esketni is többször, még 1732-ben is. Mintegy harminc évig szolgálta becsülettel az egyházat Nemesviden. Családos ember volt. A feljegyzések több gyermekét megemlítik.

Ismerjük még ebből az időből a *törökkoppányi* licenciátus, Tapolcai Pál nevét is. Törökkoppányi működése két plébános közötti időre esik. Anyakönyvi bejegyzés 1732-ben található szerepléséről. Reá nemcsak mint időközi lelkipásztorra volt szükség, hanem állandó munkásságát is igénybevették, mivel az első plébánosok, mint misszionáriusok csak időről-időre szálltak ki a simontornyai ferencesektől, vagy a jezsuitáktól.

Vanyolán is működött licenciátus 1717 körül, Varju Ádám. 1726-ban halt meg, új már nem került helyére.

1735-ben licenciátus működött Somogy megyében Szentbalázson, Nemesdédén, Gálosfán, Gyarmaton, Hajmáson, Keresztúron, Kislakon, Szentpálon, Sávolyon, Simonfán, Sántoson, Töröcskén és Ujlakon. Zala megyében Dabronc, Hossztót, Medgyes, Rigács, Ukk, Zalaszent-

lászló és Gyüleviz, Bak, Tótfő, Sütör, Ederics, Tüttös, Récse, Szabar, Orosztony, Bakónak, Kemend, Istvánd, Szepetk helységeket gondozták licenciátusok.²²

Az egyházmegyéről nyert képet kiegészíthetjük azzal a néhány vonással, amit az iskolamesterekről tudunk. Ebben az időben alig több a mester, mint harangozó és egyházfi, esetleg kivételesen kántor is, az elemi betűvetés, számolás és katekizmus tanítója. Az 1726. évi összeírás csak 12 ilyen mesterről tud, egy évtized múlva ehhez képest megsokasodik számuk. Az összeírásban feltüntetett 137 helységből 119-ben van mester, 18-ban hiányzik, akár a jövedelem hiánya miatt, akár azért, mert a lakosok nem akarnak »saláriumot« fizetni, mint az osztopániak. Ezek az iskolamesterek igen szegényes életkörülmények között élnek. Megélhetésének biztos alapja nincs. Kevés helyen van a mesternek jókarban lévő háza kerttel, némi földdel, amit a lakosok művelnek meg, ha marad erre idejük; jövedelme természetbeni és némi stóla. A mezőkomáromi mesterház javításra szorul, de kíváncsiak hozzá kamra is. Kertje, rétje nincsen. Őszi gabonából a termés kb. 6 pozs. mérő (à 40 dénár), tavasziból 4 mérő (à 20 dénár), évenként 6 forint készpénz, vegyes gabonából páronként 1/2 mérő, ami felmegy 20 mérőre (à 37 1/2 d.), a reggeli és esti harangozásért kap 6 mérőt a malomból. A halott kikíséréseért 11 1/2 dénár jár neki s kap még 7 kocsi fát (à 25 dénár). Város- és Faluhidvég filiákból is van némi járandósága. A kéthelyi mester a plébános engedélyével egy kissé kijavított istállóban lakik, kap 6 forint 75 dénárt és 34 1/2 mérő búzát, egyéb járandósága nincs. A salárium változatos és szegényes. Több helységben a mester mint licenciátus is működik.²³

Mindezek csak odavetett adatok, mert az összeírások ebben a vonatkozásban hiányosak, s ezek alapján nem tudunk az egész egyházmegyére kiterjedő, egységes képet nyerni az iskolamesterek anyagi életkörülményeiről s műveltségükről.

²² Pfeiffer J. Licentiatások a veszprémi egyházmegyében — adatgyűjtése alapján.

²³ Veszprémi püspöki lvt.: Conscriptioes prov. parochialium és () L. Tabella ex conscriptionibus ... D. Vesp. eruta.

Papnevelés.

Acsádnak kinevezési bullája többek között kötelességévé tette, hogy püspöki palotát és szemináriumot építsen Veszprémben. Már előde, Volkra püspök azzal a szándékkal telepítette le a piaristákat és bízta rájuk a papnevelést, hogy így megszüntesse az egyházmegye papságában mutálkozó kiáltó hiányt. Külön épület hiányában Volkra saját házában rendezett be helyet a kispapoknak s ott tanították őket a piaristák. Tizenegy év alatt 30 növendék került ki ebből a szemináriumból. Az alapító Volkra halála után az intézmény megszűnt.¹

Acsády Bécsben töltött évei az egyházmegyére nézve nem sokban különböztek a széküresedés idejétől; a papnevelés terén sem történt semmi. Volt ugyan a tervezett szemináriumra pénz, de azt nem fordították a megfelelő célra. 1728-ban például a püspök arra adott engedélyt, hogy a szeminárium tőkéjét a katedrális tetejének helyreállításához használják fel, azzal a kikötéssel, hogy az összeget kamataival együtt visszafizessék.²

Szeminárium építésére akkor sem került sor, mikor Acsády személyesen átvette egyházmegyéje kormányzását. Papnövendékei ezért Győről és Nagyszombatban nevelkedtek. Ezenkívül más egyházmegyek felszentelt papjait vette át magához. Ő maga is keveset időzött Veszprémben. Ideje legnagyobb részét Pápán és Sümegen töltötte. Nem is volt számára megfelelő lakóhely. Először tehát erről akart gondoskodni és megépíttette a róla elnevezett püspöki palotát, amelyet a mai palotába építettek bele.³ Mire azonban a palota elkészült, súlyos, majdnem halálos betegség lett úrrá rajta s újból visszavonult kedvelt szülővárosába, Pápára, a veszprémi püspökház pedig üresen maradt. A betegség soká huzódott, mert még 1735 nagycsülörtökén sem tudta elvégezni a nagyheti olajszentelést. Ekkorra értek haza Győrből az ott végzett papnövendékek. Acsády ezért Pápára readelte vikáriusát, Birót, hogy megbeszélje vele a növendékek elhelyezését. A megérkezett két növendék, Klandl István és Janzó János csakugyan elhelyezést nyert, de szóba került a másik két győri növendék, Szabó Mihály és Egegi György, sőt a nagyszombati szemináriumban nevelkedő Kántor István is. Ez a megbeszélés is mutatja, hogy a papnevelés nem szünetelt ugyan teljesen

¹ Veszprémi papnev. int. Emlékkönyve, 14. l.

² Veszprémi káptalan lvt. Correspondentie Eppales ad Capitulum F.

³ Lukcsics—Pfeiffer, i. m. 91. l.

ebben az időben, de nem is folyt rendszeresen és olyan lendülettel, mint amilyen mértékben az egyházmegyének szüksége lett volna rá.⁴

1737 január 12-én a helytartótanácsnak küldött válaszában 8 papnövendékről tesz említést Acsády, akik még tanulmányaikat folytatják, s nem lenne ajánlatos őket üdvös tanulmányaiktól elszakítva, lelkipásztori munkára alkalmazni, még pedig vegyes vallású helyeken.⁵

1735 április havában azt tervezi Acsády, hogy kiegészíti a szeminárium-alapítványt. 2000 forintot úgy akar kamatoztatni, hogy míg a székesegyháznak szüksége lesz rá, addig fordítsák arra, majd pedig a kispapok neveltetését segítsék elő belőle. 4000 forintot pedig kizárólag papnevelésre akar letenni. Biró Márton Acsády levelét szóról-szóra bejegyzí a protokollumba, de hozzáfűzi, hogy az üdvös tervből semmi sem valósult meg.⁶

Ettől kezdve a protocollumban ismételtén találunk feljegyzéseket a győri növendékek ügyéről. A győri káptalannal kötött egyezséget még 1734-ben elhelyezte Biró Márton megőrzésre. A rövid feljegyzésekből megtudjuk, hogy egy növendék évi tartásdíja 120 forint volt s a növendékek a jezsuita atyák előadásait hallgatták Győrött.

1755-ben Lenti István veszprémi vikárius az esztergomi káptalan előtt bemutatott egy alapítólevelet, mely 1742 szept. 29-én kelt Sümegen. Ebben Acsády 7500 forintos alapítványt tesz azzal a kötelezettséggel, hogy a nagyszombati jezsuiták annak kamataiból három növendéket neveljenek s tanulmányaik végeztével teljesen felruházva bocsássák vissza őket egyházmegyéjükbe. A papnövendékek felvételét teljesen a jezsuita rektorra bízta. Csak azt köti ki, hogy magyarok legyenek. Jó ugyan, ha tudnak németül vagy horvátul is, de fontosabbak mégis csak a magyarok, amint az egyházmegye milyensége is megkívánja. A jezsuita kollégiumban nevelkedett növendékeknek még külön kikötötték, hogy oda kell menniök munkálkodni, ahová a püspök küldi őket és három év előtt sem szerzetbe, sem más egyházmegyébe nem mehetnek át. Az összeget máshova fordítani senkinek, még Acsádynak sem szabad.

Püspöksége idején a nagyszombati papnevelő intézetben tanultak: Borsothy Péter, Miholics János (1727), Tőrei László, Drávecz József Márk (1729), Antal György, Horváth János (1730), Sárkány Gábor (1731), Előházi János (1733), Gyömőrei Ferenc, Szopkovich János (1735), Kozorics Ferenc (1736), Berencsi János (1737), Miltorfer (Téfalusi) György (1738), Herczegh József (1740), Fodor András (1741), Balassa István (1742), Giczei István, Horváth György és Nagy Antal Ignác (1743), összesen 19. Ezek közül többen később mint kanonokok szerepet is játszanak az egyházmegye kormányzatában

⁴ Veszprémi püspöki lvt. Protocoll. Eppale Wespr. 1735. márc. 29.

⁵ O. L. Helytt. Cassa Par. Dioec. Wespr. N. 1.

⁶ Veszprémi pki lvt.: Protocoll. Eppale Wespr. pr. 73.

Szerzetesrendek.

Acsády püspöki működésének emlékei főként a szerzetesházakkal kapcsolatban maradtak fenn. Ennek oka az, hogy a szerzeteseknél rendszeresebben vezették a házak történetét és az egyéb iratokat is jobban megőrizték.

Piaristák. Volkra püspök 1711-ben telepítette le a rendet Veszprém-ben, rájuk bízta a papnevelést és adományaival támogatta őket.¹ Acsády ellenben nem nagyon kedvelte a piaristákat. Mégis 1733-ban jóváhagyta a piaristák két vásárlását. A Szőke-ház telkét és Könczöl Anna házát vették meg akkor. Bieliczky Ágost piarista házfőnök feljegyzéseiből arról is értesülünk, hogy Acsády a Volkra püspöktől kapott alapítványból négy klerikust akart a piaristáknál neveltetni, de ez a terve nem jutott el a végrehajtásig, mivel a piarista rendházban nem volt elég hely.

Lehet, hogy a piaristákkal szemben való tartózkodásnak csupán emberi szempont volt az oka. Bieliczky megjegyzi, hogy Acsády 1733-ban lemondott a győri kanonokságról, mert nem akart a szerzetesből lett Groll Adolf püspök alatt kanonok lenni, fájt neki, hogy piarista került arra a püspöki székre, amely után vágyódott még Veszprémből is. Ezt a fájdalmat nemcsak egy emberrel, hanem az egész renddel érezte némileg.² Ellene mond azonban ennek az, hogy a soproni kórházi javadalmáról Groll püspök javára mondott le.³

Premontreiek. A premontreieknek Acsády idejében Türrjén volt házuk. Lelkipásztorkodásban azonban nem vettek részt. A rend prépostjai azzal is kifejezésre akarták juttatni exemptionsüket, hogy általában nem a veszprémi, hanem a győri püspökkel benedikáltatták magukat. Távollartották magukat minden olyan lépéstől, amely ezt a kiváltságot megszüntethette volna. 1734-ben azonban a prépostságot alapító Balthyány család Wallum Lipótot nevezi ki prépostnak. Mivel a gerasi apát ellene volt ennek a kinevezésnek, siettek a beiktatással. Így került sor arra, hogy a Sümegen tartózkodó Acsády püspök benedikálta és eskette

¹ A veszprémi papnevelő intézet 1896. évi Emlékkönyve, 80. l.

² Nyers Lajos: A veszprémi piarista gimn. tanárai (1740—1750). Különlenyomat, V. 1943. 3. s. kk.

³ Sopron szab. kir. város lvt. Lad. L. fasc. 3. N. 313.

fel.⁴ Együttműködésre azonban ezután sem került sor. Úgy látszik, hogy Acsády a benedikálással jogot formált arra, hogy a rend türjei háza felett bizonyos joghatóságot gyakoroljon, pl. kánoni látogatást végezzen a rendházban és a rend templomában. A prépost tiltakozott ez ellen. Amikor látta, hogy Acsády előtt hiábavaló a tiltakozás, a helytartótanácsához fordult panaszával.⁵ Elpanaszolta, hogy a protestánsok 1527-ben elűzték a premontreieket és a tizedet a veszprémi püspök foglalta le. Még most sem hajlandó visszaadni. A plébánosok nem vezethetnek körmenetet a türjei templomba és ott nem prédikálhatnak. Sőt Acsády a prépost rendes gyóntatóját is eltiltotta, hogy gyónását tovább hallgassa. A helyzet azonban Acsády alatt nem enyhült. Bíró Márton alatt is több évi tárgyalásba került, míg az ellentétek végleg elcsitultak.⁶

Bencések. Az egyházmegye lelkipásztori munkájában a bencések sem vettek részt Acsády idejében. Kapcsolata azonban megvolt a renddel. Több alkalommal megjelent Pannonhalmán és ott szentelést is végzett. 1733 március 25-én ő végezte a papszentelést. Három év múlva, 1736 szeptember 26-án ismét járt látogatóban Pannonhalmán. 1743-ban elvállalja Somogyi Dániel bencés növendék vita-tézisének kiadását. A könyv hosszan mondja el címében a könyv tárgyát és kiadóját, majd áradozó hangon emlékezik meg Acsádyról, akinek bőkezű pártfogása tette lehetővé a könyv megjelenését.⁷ Ebből látszik, hogy Acsády felül-emelkedett azon a vitán, amely közötté és a bencés rend között akkor már évek óta folyt a somogyi tizedekről.

Az 1735-ben végzett összeírás idején lett nyilvánvaló, hogy Somogyban nem a káptalan kapta a tizedet és ami még lényegesebb volt: a bencésektől felvett tizedből a plébánosok nem kapták meg a nekik járó negyedel.

A főapát szedte a tizedet. A per valójában ekkor már folyt 1714 óta, csak a bíróságon kívül hivatalos tényezők ekkor még nem tudtak róla. Gróf Nádasdy Tamás főispán tiltakozására annak idején a bíróság azt válaszolta, hogy a plébánosoknak járó részt a káptalannak és a püspöknek van joga követelni. Nádasdy erre Keresztély Ágost esztergomi érsekhez fordult, aki utasította a főapátot, hogy a tized megfelelő részét adja ki. A főapát azonban ekkor sem intézkedett. 1725-ben a káptalan újból felszólította a főapátot az ügy rendezésére, de a helyzet ekkor sem javult. A káptalan 1728-ban az országgyűlésen óvást emelt a főapát és Somogyvármegye közt a tizedekre vonatkozó megegyezés becikkelyezése ellen, mert az a plébánosok érdekeit sérti. A hivatalos szövegbe ekkor

⁴ Emlékkönyv Sz. Norbert halálának 800 éves jubileumára. 190. l.

⁵ O. L. Helytartótanács, 1738 máj. 6.

⁶ Sz. Norbert-Em'ékkönyv, 197. l.

⁷ A pannonthalmi Szent Benedek-rend története. V. k. 635., 666. ll.

közbeszúrták: Az országgyűlés nem akarja megsérteni a káptalan jogait, főként a negyedekre vonatkozólag, ha a káptalan a főapát és a konvent ellen három éven belül eljárást indít.⁸ A káptalan 1730-ban a kir. ítélőtábla előtt beperelte a főapátot, s a király utasítására már 1731-ben megindult a tárgyalás. Az okiratok egész tömegét mutatták be mindkét részről. Az ítélőtábla, majd a hétszemélyes tábla is a főapát mellett döntött. A király mindennek ellenére úgy rendelkezett, hogy a bencés rend köteles kiadni a tizednek a plébánosokat illető részét. A plébánosok azonban még ezek után sem kapták meg az őket megillető részt. A király az 1735-ös összeírás felülvizsgálata után felszólította Acsádyt, hogy lörvényes úton szerezzen érvényt jogainak.⁹ Ezért Acsády 1737 szept. 2-án újból beperelte a tábla előtt a főapátot. Hiába támogatták azonban ügyét a helytartótanácsnál és a Cassa parochorum bizottságában, Acsády életében nem dőlt el az ügy. Csak Biró Mártonnak sikerült érvényesíteni ezt a kövezelést és a somogyi tizedekből járó részt az ő idejében nagyrészt megkapták az illetékes plébánosok.

Pálosok. Nincs adatunk arról, hogy Acsády a lelkipásztorkodásban vagy egyáltalán az egyházkormányzati munkában alkalmazta volna őket. Hogy ezt mégis megtette, következtetjük abból, hogy hatékonyan támogatta őket a templomépítéseknel és azok felszerelésénél. Így látta biztosítva a pálosok révén kedvelt szülővárosa és a Somlyó vidék lelkipásztori ellátását. Ez a vidék azonban akkor még a győri egyházmegyéhez tartozott (és így tárgykörünkön kívül esik, hogy a pálosok ottani működését vizsgáljuk). Egyházmegyénk akkori területén Acsády idejéből más pálos kolostort nem ismerünk.

Kármeliták. A kármeliták győri templomában a szép főoltár Acsády bőkezűségére emlékeztet. Ők csak támogatást élveztek Acsádytól anélkül, hogy az egyházmegye lelki gondozásában valóságosan résztvettek volna. De úgy látszik nem becsülte le Acsády azt a mérhetetlen lelki segítséget, amelyet a kármeliták révén az egyházmegye részesült. Azért támogatta őket anyagi segítséggel.

A *ferencesek* ekkor már több helyen működtek az egyházmegyében. Andocs és Sümeg régi búcsújáró helyek voltak. Acsády nagyon értékelte azt a lelkipásztori munkát, amelyet a ferencesek éppen a búcsújárások megrendezésével végeztek. Helynöke révén részt vett az andocsi templom alapkövetelén. A sümegi templomnak meg főoltárt ajándékozott.¹⁰ A sümegi ferences templom kegyképét a mellékoltárról átvitette a főoltárra, ahol ma is áll Acsády címere alatt. Ugyanakkor új orgonát is ajándékozott a kegytemplomnak. A főoltár felszentelési ünnepségén

⁸ Corpus Juris 1751. kiad.

⁹ O. L. Conc. exp. N. 83. Jan. 1737., 4-es táblai perek 34.

¹⁰ Historia domus Andocs.

maga Acsády is résztvett. Ezzel emelte az ünnepséget, de kifejezésre juttatta elismerését a ferencesek lélekmentő munkája iránt is.¹¹ Búcsúszentlászlón felszentelte templomukat (1734 jún. 20),^{11*} Nagykanizsán egyezséget kötött a várossal stóladíjszabásukra nézve (1734 jún. 15).^{11**}

Nincsenek külön adataink arról, hogy milyen volt a kapcsolata a veszprémi és győri ferencesekkel, de hogy volt, a hagyatéki leltár tanuskodik. Szerepel ugyanis egy-egy összeg olyan címen, hogy azt a veszprémi gvardiánnak, illetve a győri ferenceseknek adta.¹² Bármily célt szolgált ez az összeg, mindenképpen a ferencesek munkájának megjutalmazása akart lenni.

Jezsuiták. A legszélesebbkörű lelkipászlori munkát a szerzetesrendek közül a jezsuiták végezték az egyházmegyében. Házuk ugyan nem sok helyen volt, de misszionáriusaik az egész egyházmegyét bejárták. Acsády minden alkalmal megragadott, hogy egyházmegyéjébe hívja őket. Nem szűnt meg dolgozni azon, hogy Veszprémben is letelepítse őket. Azzal érvelt, hogy Veszprémben a jezsuita birtok mellett jezsuita rendház is volt, így magától értetődő, hogy a nyugalmasabb idők beköszöntésével a jezsuiták is térjenek vissza a városba. Bár munka bőven akadt Veszprémben és környékén, Acsády törekvése mégis eredménytelen maradt, mert a főmunkatér, az ifjúság nevelése, ekkor már a piaristák kezén volt.

Vörösberényben, illetve Padragon levő birtokukból és a plébániáról az 1700-as évek elején üzték ki a jezsuitákat a protestánsok. Ekkor protestáns lelkészt telepítettek le, aki megakadályozta nemcsak a letelepedést, hanem azt is, hogy a környékre katolikus pap, főként jezsuita betegye a lábát.¹³ Veszprémben volt ugyan házuk az előző században s birtokuk is volt ott, de kollégiumuk nem.¹⁴ 1736-ban a győri jezsuita rektor a provinciális kérdésére megvilágítja többek között a veszprémi jezsuita ház helyzetét is. A veszprémvölgyi apátságot 1631-ben II. Ferdinándtól kapták a győri ház fönntartására, hogy a veszprémi papságot segítsék munkájában, de házról a jezsuita rektor nem tud.¹⁵

Ugyanekkor értesültek arról is, hogy a jezsuita provinciális két atyát küldött az egyházmegyébe, hogy a lelkipásztor nélkül maradt híveket meglátogassák. Acsády kérésére a helytartótanács utasítja a

¹¹ Kocsis Ödön ferences házfőnök szíves közlése.

^{11*} Prot. Conventus Bucsuszentlászló, p. 6—7.

^{11**} Nagykanizsai ferences lvt.

¹² Veszprémi kápt. lvt. Capsa 90.

¹³ O. L. Acta Jesuitica Coll. Jaurinensis fasc. 2. N. 39.

¹⁴ Lukcsics—Pfeiffer, i. m. 57. l.

¹⁵ O. L. Acta Jes. Coll. Jaur. Fasc. 2. N. 39. Vö. Acsay Ferenc, A győri kath. főgimn. tört. 1626—1900. Győrött, 1901. 13., 38. l.

provinciálist, hogy a misszionáriusokat ne csak a katolikusokhoz küldje, hanem protestánsokhoz is, mert remény van arra, hogy ott is eredménnyel dolgozhatnak.¹⁶ A provinciálisnak semmi kifogása sem volt a kérés ellen. De megokolta az atyák eddigi eljárását, hogy miért kerültek el Kenesét és környékét. Kenese, Vörösbény és Padrag templomát a győri jezsuita kollégium restauráltatta, a Rákóczi-féle mozgalom alatt protestáns kézre kerültek. I. József király elrendelte 1709-ben, hogy vissza kell adni ezeket a templomokat, de a rendelet hatástalan maradt. »Hogy merészeljenek a mi szegény misszionáriusaink azok közé a veszedelmes emberek közé menni, ahol még a királyi rendelet sem ér semmit?« — kérdezte Molindes Ferenc provinciális.¹⁷ A kérdést azonban nem hagyták aludni. A Cassa parochorum bizottsága 1740-ben újból felterjesztést készített, amelyben ajánlotta, hogy az 1709. évi rendeletet hajtsák is végre és a kuruc-labanc világban elvett templomokat adják vissza a katolikusoknak.¹⁸ A felterjesztésnek azonban nem lett meg a kívánt hatása. A kérdést Biró Márton oldotta meg, de más úton-módon. A veszprémi káptalani levéltárban található tanúvallomásokban említett ház hozzátartozhatott az apátsági birtokhoz, de csak mint melléképület, mely jó volt arra, hogy a jezsuita misszionáriusok, vagy a birtok felügyelői átmenetileg megszálljanak ott.¹⁹ A házat egyébként is állandóan bérbeadták a birtok kezelői.²⁰

¹⁶ O. L. Conc. exp. N. 86. Oct. 1736 és Conc. exp. N. 42. Nov. 1736.

¹⁷ Uo.

¹⁸ O. L. 552. Lit. Cons. Llis 1740.

¹⁹ Conc. exp. N. 42. Nov. A. 1736.

²⁰ Veszprémi kápt. magánlv.: Veszprém-Eccl. és Lukcsics—Pfeiffer, i. m. 58.

A templomok és fölszerelésük.

A török hódítás, mint könyörtelen óriás csontkéz tarolta le a középkori Magyarország népes tájait, nyomában országrészek néptelemedtek el.¹ Amint épségben hagyott a török, a felszabadító seregek portyázásai prédáltak fel: »török, tatár, német, pestis, éhség és ezek következménye: szegénység, pusztaság.«² Dunántúl lakossága százötven év alatt 900.000-ről 300.000-re apadt le. »Nincs szomorúbb, mint Magyarországon utazni, — mondja egy kortárs külföldi utazó —, kivált, ha meggondoljuk, hogy hajdan a lehető legnagyobb virágzásnak örvendett és ma ilyen nagy területen embert is alig láthatni...«³ Az 1720. évi összeírás alapján mintegy 500.000 főre becsülhető a Dunántúl népessége.⁴ Sok falu maradt üresen vagy csak gyérszámú lakossággal. Ott is, ahol megkezdődött az új honfoglalás, lassan nőttek ki a házak a földből s támadtak életre az elpusztult falvak.

A templomok is osztoztak a falu sorsában, hadjárat vagy futás idején gondviselés nélkül, árván maradtak. Ott maradtak, mintha gyökeret vertek volna, házörzőnek vagy tanufának. Némelyiket az átvonuló seregek égették fel, üszkös romjaik csonkán meredeztek az égre, másokat az öregség és az idő vasfoga kezdett ki és emésztett. Némán és türelemmel várták, hogy újra megpepszdüljön az élet körülöttük. De a pusztulás nagyobb méretű volt, mint az újjáéledés, s III. Károly sem tudott megbirkózni azzal a teherrel, amit a templomok újjáépítésével jóindulattal magára vállalt, s kénytelen volt a teher érdemes részét áthárítani a püspökökre és földesurakra. Így méginkább meglassúdott a templomok helyreállítása. Több helyen, ahol a nép nem várt felsőbb támogatást, közadakozásból és közmunkával állították helyre templomukat, úgy ahogy tudták, hogy legyen köztük lakozása az Istennek.

A lakosság megfogalkozott száma miatt az újratelepülés ritkásabb

¹ Weidlein János: Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában. Száz. 1934. (pótfüzet), 628—29.; Juhász Lajos: A porta története 1526—1648. Száz. 1936. (pótfüzet.) 542. s kk.; Pákay Zsolt: Veszprém vm. története a török hódoltság korában a rovásadó összeírása alapján (1531—1696). Veszprém, 1942. 9. kk.

² Juhász, i. m. 554. l.

³ Szabó István: A magyarság életrajza, 99. l.

⁴ Uo. 98. l.

is, hézagosabb is, mint volt a középkori falurendszer. Ezzel kapcsolatban — igazodva a sűrűséghez vagy annak ritkulásához — megváltozik a plébániák hálózata is. A középkor végéhez viszonyítva megritkul a plébániák sora, s a filiák nagy száma miatt külterjessé vált a lelkipásztorkodás is. Ennek orvoslására csak egy út kínálkozott: a lelkipásztorkodó papság számának növelésével sűrűbbé tenni a plébániák hálózatát. Ezzel együtt járt a templomok újjáépítése is.

A török időköt kevés templom vészelte át. Ilyen emberemlékezet óta fennálló templomot találunk Buzsákon, Nemesvitán, Bagodon, Szentbékállán, Jután (Kaposvár fiókja) és Tökölyön. A Rákóczi-szabadságharc ideje sem kedvezett a katolikus restaurációnak. 1700—1711-ig csak elvétve épült meg egy-egy templom, ezek is elszórtan: Pilisvörösvár (1705), Gulács (1708), Nova (1710), 1704-ben a katolikusok visszavették a protestánsoktól Mórón a Szentkereszt-templomot. Ebben az időben restaurálták a somogy megyei Geszti és Üröm templomát.

Erdemleges újjáépítésre csak a szatmári béke után került sor. Volkra O. János püspökségére kb. 12 templom esik: Ercsiben és Csobáncon (1712), a keszthelyi Szent Miklós templomé (1713), Káptalan-tóltiban (1714), Karmacson és Pilisszántón (1715), Kékkúton (1716), Ráckeviden (1717 körül), Salomváron, Veszprémben a Szent Anna-kápolnáé, Pakodon (Zalabér fiókja), Besenyőn (Egerszeg fiókja). 1717-ben Diszelen, 1720-ban Solymáron és Érden (a Szent Miklós templom) hozták rendbe a templomot. A protestánsoktól két imaházat vettek vissza, még pedig Csökölyön (1717) és Látrányban (1720). 1726-ig kilenc templomot vagy kápolnát húztak fel alapjától kezdve, még pedig Adonyban és Csehben (1721), Kiskomáromban, Nagygörbőn (1722) és Csepelen (1723). Ebben az évben Esterházy Imre püspök újra felépíttette a Szent Mihály székesegyházat, melyet 1704-ben Heister császári tábornok serege kifosztott és felégetett. Továbbá restaurálták Ráckeve és Kisapáti templomát, Raposkát pedig 1724-ben. 1725-re négy templom építése esik: ú. m. Tésen, Ráckeresztúron, Szigligeten és Ukkon; kettőt, még pedig a nyírádít és a zsámbékit jókarba hozták. Etyeken 1723-ban, Tapsonyban 1725-ben került vissza a templom, illetve az imaház a katolikusok kezére.

1726-ban a parochiás helyek mellett egyik-másik filiában is áll templom vagy kápolna. Acsády püspöksége idején megélénkül az építés és restaurálás, bár mindez kevésnek mutatkozott a hiányok pótlására. A templomok újjáépítésében eddig is hiányzott a tervszerűség és rendszeresség, ezeket a következő két évtizedben sem találjuk meg. bármennyire is látta a püspök, főként vikáriusa mindezek szükségességét. Az újjáépítést számos körülmény meggátolta, sőt nem egyszer meg is gátolta, akár a kegyúrak nemtörődomsége, akár az anyagi erők elégtelensége. Ilyen körülmények között is szép számmal épültek a templomok, részben kőből, részben fából.

Az 1720—27. években alapjától kezdve teljesen újjáépíttette báró Majthényi György a Szent Kelemen egyház romjaiból a balatonlellei templomot, melynek címe ekkor változott meg⁵ 1726-ban templom épült Sámsonban fából, Öskün, Osztopánon, ahol a régi templom maradványai még javítható állapotban voltak és Millejben. A kisdöbörhei egyházat pedig rendbeszedték. 1728-ban Nágocs, Szöllősgyőrök, Táská, Hosszlót⁶ és Érd templomai épültek fel, a mernyeit pedig rendbehozták. 1729-ben Mindszentkállán és Hidegkúton (Solymár fiókja) javították ki a templomot. Vajtán és Vámoson (Somogyvár fiókja) 1730-ban építköztek, s ez időben restaurálták Kistorbágy és Sári (Kéthely fiókja) templomait is. 1731-ben Iszkaszentgyörgy, Somogyvár és Haláp (Tapolca mellett) nyert új templomot, a sárdi egyházat pedig kitatarozták (Nagybajom fiókja). 1732-ben két somogyi falu templomát hozták rendbe (Várda, Tót). Ercsiben a temetői kápolnát emelték, Németbarnagon pedig templomot állították helyre 1733-ban. A következő években sem szűnt meg az újjáépítés. 1734-ben Vöröstón, Cegléden (Látrány közelében) és Szilben épült új templom. Ebben az évben végezték el Törökkoppányban, Felsőpáhokon és Budakeszin is a már régóta esedékes és szükséges javításokat. Termékeny volt az 1735. év is. Sorra épülnek templomok Martonvásáron, Nemesviden, Tótszentpálon (Somogy m.) s Óhidán (Gelséhez tartozik); Bogdányban elkészült a szentély. Restaurálták a templomot Halimbán, Petri-Keresztúron, Alsósegesden, Zalabéren és Sármelléken (Felsőpáhokhoz tartozott). 1736-ban Tinnyén (Pilis m.) emeltek rendes kápolnát a nyomorúságos oratorium helyébe, Bicskén és Zalaszentlőn kijavították a templomot. 1737-ben Kaposvárotn kezdtek meg az új kőtemplom építését a régi rogyadozó faalkotmány helyébe, továbbá Edericsen (Nemesvita fiókja). Megújult a templom még Felsőörsön, Tárnokon (Fejér m.), Pulán (Attalához tartozott), Marcaliban és Zalaszentlászlón. 1738-ban Csatka (Súrhoz tartozik), Szabadbattyán, Gálosfa (Kaposvár mellett), Csatár (Egerszeg fiókja), 1739-ben Siófok, Szentpál (Somogy m.), 1740-ben Lepsény, Balatonszemes, Szigetújfalu (Csepel-sz.) jutott új templomhoz, Mihályfán (Balaton-Csehi) pedig elkészült a szentély. Ebben az évben hozták rendbe a templomot Badacsonytomajban, Bakon (Millej filiája) és Nagykapornakon, még pedig Békássy Ferenc apát áldozatkészségéből. 1741-ben Súron épült kápolna, Nagyvázszyban helyreállították a városon kívül fekvő, Szent István király tiszteletére emelt kőtemplomot, továbbá Taszáron és Batén (Attalához tartozott). Veszprémiben Pöstyéni Mihály örkanonok a Szent Margit plébánia-templom épen maradt szentélyéhez kápolnát építtetett Szent László tiszteletére

⁵ Horváth József: Balatonlelle története. Veszprém, 1943. 31. s. kk. lk.

⁶ Az 1735. évi összeírás szerint itt csak romok vannak.

(ez a mai Szent László templom elődje).⁷ A negyvenes években kissé meglassúdott az ütem. 1742-ben Bodajkon a Segítő Mária tiszteletére építenek templomot, és restaurálják a somogyi Szentbenedek egyházát. 1743-ban Kálozon, Bián, Szentivánon (fejérmegyei helységek) és Felsősegesden épül templom vagy kápolna. Kisebb-nagyobb javításokat eszköznek Rendeken, a somogymegyei Szentbalázson és Vörsön. Bodajkon még egy kápolna épült 1744-ben, Büssüben (Igal mellett) pedig egy kis templom.

A protestánsoktól Acsádv idejében mindössze négy helyen vettek vissza imaházat, még pedig Nagybajomban (1726), Hosszúfaluban (Nagyatád mellett, 1729), Turon (Látrány mellett, 1743) és Nagykorpádon (Nagyatád közelében, 1744), ami elenyésző az újjáépített katolikus templomok és kápolnák számához viszonyítva.

Számszerint is összegezve az újjáépítés eredményeit: 10 templom és kápolna épült, s 36 templom ment át alapos és gyökeres restauráláson. Nem kicsinylendő eredmény volt ez, mégis ebben a nagy egyházmegyében, mint cseppek a tengerben.⁸

A plébánia-templomok többsége — beleszámítva a restauráltakat is — jó, vagy közepes állapotban volt (kb. 70 %-ban). Rendbehozatalra, kisebb-nagyobb mérvű javításra szorult legalább 10—15 templom (mintegy 16 %-ban), újjáépítést vagy nagyobb mértékű restaurálást igényelt 12 parochiális templom (kb. 14 %-ban). Az egerszegi és kovácsi templom szűknek bizonyult a hívek befogadására, másutt hiányos volt a tető, vagy csak szalmával fődött. Egyiknél-másiknál hiányzik a sekrestye, mint az elyei vagy solymári templomnál. Javításra szorult a pázmándi templom tornya, mert belevágott a villám és megrongálta. Csákváron közház, az is hitvány szolgál az istentiszteletre. Nagyvázsonyban, Várpalotán és Zsámbékon a vártemplomot, illetve kápolnát látogatják a hívek Zalabéren nem régiben épült templom. Bogdányban elkészült a szentély, de a hajónak csak a falai vannak felhúzza. Csehiben és Győrváron már megkezdtek az építést.

A filiák helyzete ennél kedvezőlenebb volt. Az összeírásba felvett filiák 70 %-ában nem volt sem templom, sem más istentiszteletre alkalmas épület. A templomok jórésze romokban áll, sokszor egészen elhagyott. Mintegy 27 helységben akad valamennyire használható templom, kápolna, esetleg fa-imaház, de felszerelés dolgában a legtöbbje szegényesen áll.

Templomaink egyszerű, kicsiny falusi templomok, hiányzik belőlük

⁷ Strausz Antal: A veszprémi Szent László templom története. Veszprém, 1902. — Gutheil Jenő: A Szent László templom múltja. Veszpr. Hírl. 1943. nov. 21. (különlenyomat.)

⁸ Mindez összeállítva Biró Márton 1757. évi jelentése alapján. Napló, 322. s. kk. lk.

a barokk pompa és ragyogás. A műértő csak átlag-barokkot talál bennük, nem egyszer kevés ízlést. Számos templom a megmaradt romokhoz épült téglából, vályogból vagy fából, szalmatetővel, másutt meg cseréppel fedve, már ahogyan tellett rá. Az idő s a régiség azonban sokat megviselt közülük. Némelyik olyan, mint a szélütött ember, öreg is, rozszant is, közeljár az összeomláshoz. A nagybajomi templomban esős időben misézni sem lehetett, mert a víz becsorgott a szalmatetőn. A filiák legtöbbszörében új templomok építésére, de legalább is a meglevők újjáépítésére és alapos restaurálására volt szükség.

A *somogyi* esperesség 22 parochiájához 52 filia tartozott. Első helyen áll Attala a maga hat filiájával. Ezek közül csak Pulán szomorkodik egy templom, melyet 1737-ben újjá is építettek, a többiben: Csoma, Szabadi, Berki. Mosdós és Baté — még ennyi sem volt. Andocs és Kaposvár körül öt-öt filia csoportosult. Nágocsra fatemplom állott, de felszerelésre szorult. Kapolyon a falutól negyedóránnyira egy romtemplom nézegette a határba menőket. Zalán, Tabon és Miklósiban is csak a romjai maradtak meg a hajdani egyházaknak. Négy-négy filiája volt Göllének, Vörsnek és Látrányinak. Taszáron (Gölle) csak romok vannak, Balaton-Berényben (Vörs) már restaurálták a templomot, de a többiben hiányzik. Látrány filiái közül Balaton-Lelle és Szöllősgyörök egyháza épült újjá, Csehié közeljár az összedúléshez. Ordán nincs is. Tapsony filiáiban, Szenyéren és Szakácsiban jó állapotban vannak a régi templomok, a gadányi kissé megrokkant már és szalmatető. A Kéthelyhez tartozó Sáriiban és Keresztúron csak romok vannak, Ujlakon, mintha még ez is hiányozna. Ez a helyzet Buzsák és Lengyeltóti filiáiban is. Táskán még könnyen kijavítható a templom, Lakon fatemplom áll, Niklán az sines. Tölgyugy egyháza restaurált, de nincs felszerelése, Kisberény és Gamás templom nélkül van. Somogyvár két fiókjában szalmatető. Fatemplomocskák nézegetnek a világba. A többi parochiának csak egy-egy filiája van, de ha sorba vennők is őket, ez az összképen a legkevésbé sem változtatna.

Nem sokkal kedvezőbb a helyzet a szomszédos Zalamegyében sem. A *készthelyi* esperesség 17 plébániája 10 filiát foglalt össze. Legnépesebb családja Zalaszentgrótnak van, 8 filia tartozott hozzá. Közülük csak Zalaszentlászlón találunk templomot, ennek is hiányzik a teteje és az oltár. Külső városban, Udvarnokon, Csáfordon, Tekenyén, Szentpéteren, Aranyodon és Gyülevizen elenyésztek, ha voltak is, a régi egyházak. Szegvárnak hat filiája volt. Ukkon a templom jó karban van, Hossztóton a hajdani — Keresztelő Szent Jánosnak szentelt — templomból csak a falak maradtak meg. Medgyesen, Galsán, Sárosdon és Rigácson nincs templom. Nem marad el Nemesvita sem a maga öt fiókjával. Ederiesen a tetőt kell megjavítani, Györökön az építést befejezni, Istvádon oltárt emelni, Tomajon és Németsfaluban a romokat újjáépíteni vagy újat

emelni. Csehi négy filiát számolt. Mihályfán a fatemplom úgyahogy fel van szerelve, Ohidon már kezdik az építkezést (1735), Kiszgöbön szalmatető a templom, Nagyögörbön teljesen összeomlott. Tapolca három filiájában legfeljebb romok maradtak meg. Kisapátiban 1723-ban, Raposkán 1724-ben restaurálták a templomot, de az összeírások ezt nem említik. Rendekhez is három filia tartozott. Gyömörön rendes templom állott, Gógánfán imaház volt, Dabroncon sem egyik, sem másik. Két-két filiája volt Szigligetnek, Szentbékállának és Káptalanfőnek. Mind-egyikben van templom vagy kápolna, nagyrészt jókarban. Badacsonytomajban a kápolnán kívül megvan a régi egyház is, erősen megroskadva, de a monostorapáti kis oratoriumot már az összedőlés fenyegeti. Csobánc (Gyulakeszi) és Káptalanfa (Nyirád) templomai épek.

Zalamegye középső részét az *egerszegi* esperesség foglalja el 18 parochiával és a hozzátartozó 78 filiával együtt. Itt találjuk a legnépesebb parochiákat. Göcsej szívé, Nova mezővárost, 8 filia üli körül. Kozmadamjában, Mikefán és Karácsonyfán nincs templom, Tárnokon hiányzik az oltár, a szószék és a liturgikus felszerelés. Edericsen a kőtemplomot fával foltozták ki, Tófejen, Tütösön és Söjtörön csak romok vannak. Búcsúszentlászló és Nemesapáti hét-hét filiát látott el. Henyén van egy kápolna felszerelés nélkül, Szentiványban (N.-apátihoz tartoztak), Szent-Andráson és Szentmihályon csak romok, a többiben nincs templom. Merenye hat filiája közül Ujlakon szalmatető, rozszant templom áll, de azért a hívek buzgón felkeresik, Garaboncon egy közházat használnak kápolnának, de kelyhe nincs. Szabaron és Radán romladozó maradványok, Orosztonyban és Bakónakon még ez is hiányzik. Egerszeg parochusa szeretetből pasztorál öt filiát, Boldogfán (Bagod) a templom jókarban van, a szentbalázsi és a gelsei (Hahót) felszerelésre szorulnak. A többi bizony nélkülözi az istenházát. Zalaszentgyörgy, Millej, Kiskomárom, Pacsa és Felső-páhok filiái templom nélkül állanak. Lengyel és Petri-Keresztúr (Millej) templomai nélkülözik a szükséges felszerelést (oltár, misekönyv, kehely, portatíle). Mindszenten és Bakon csak romok találhatók. A szentpéterúri templom (Pacsa) közeljár az összeomláshoz. Komárvárosban szintén nincs templom, Galambokon és Magyarodon (Balaton-) közházban miséznek kölcsön felszereléssel. Karoson félig kőből, félig fából épült templom áll. Felső-Páhok filiái közül Sár-melléken épült templom 1735-ben. Salomvár három filiájában (Zalapataka, Zalalövő és Mindszent) a templomok jókarban vannak. Kiskanizsán és Récsén is van kápolna, illetve imaház. Kapornak filiái közel feküdtek az anyaegyházhoz, Misefa egy negyedórányira, Rád és Bezeréd pedig félórányira Szentlászlón és Edericsen nem volt ugyan templom, de ezek mindössze félórányira estek távol Pusztamagyaródtól. Tófejen egy kőkápolna állott, de felszerelése már nem volt. A gelsei új parochiához Rajk és Pötréte tartozott. Rajkon a régi templom romjai

még állottak. Hajdan Alsó-Rajk is, Felső-Rajk is parochiás helységek voltak, s mindkettőnek volt külön-külön is temploma. Zalabér fiókjában, Pakodon a templom jó állapotban volt, a másikban hiányzott.

Átlépve a *veszprémi* esperesség területére, mindössze hét parochiát találunk kilenc filiával. Nagyvázsonynak ugyan nem volt kánoni filiája, de szeretetből 15 falut gondozott. A legtöbb filiája Mezőkomáromnak volt: Város-Hidvég, Falu-Hidvég, Enying és Bozsok. A filiák közül Ósiben, mely korábban parochia volt, a templom közel állott az összemláshoz. Németbarnagon 1733-ban restaurálták a templomot.

A *fehértúri* esperességben feltűnik Vál az öt filiával, Pázmándhoz és Iszkaszentgyörgyhöz csak három-három tartozott. A filiák többségében nem volt templom. Pákozdon jókarban volt, de Velencén javításra szorult. Ráckeresztúron épen van, de felszerelése hiányzott.

A 13 *pilis megyei* plébániához ugyancsak 13 filia tartozott, de a megoszlás nem volt egyenletes. Némelyik parochia filia nélkül állott, de a bogdányi parochus gondozta Tótfalu, Pócsmegyer és Monostor szórványkatolikusait, a tőkőlyi a szigetújfalusiakat. Ráckevéhez három filia tartozott, ezek templom nélkül voltak, Bián és Pátyon sem volt, Szántón csak egy nyomorúságos oratorium állott, Tince pedig nem volt katolikus hely. Itt 1736-ban építettek egy kápolnát. Szigetújfalu pedig 1740-ben jutott templomhoz.⁹

Az összkép benyomása lehangoló. Sok a rom, sok az újjáépítésre váró templom és mégis kevés. Vannak vidékek, főként Zalában, melyek pap és templom hiányában nélkülözik a rendszeres szentmisét és az evangéliumi tanítást.

A bécsi udvart járogató kancellár-püspök, ki bőkezű adományokkal örökítette meg nevét a győri jezsuita és kármelita, a pápai pálos templom megépítésében, kevés fillért jutlatott egyházmegyéje hamupipőkéinek, ezeknek az árva, koldus, földhözragadt templomocskáknak. Ha meg is volt benne a jószándék, mégis keveset tett. A földesurak legtöbbje ugyancsak részvétlen maradt. Említésre méltó, hogy a szili templomot a gróf Hunyadi család hozatta rendbe, a balatonlelleit és a szőlősgyőrökit báró Majthényi György, a törökkoppányi pedig némely hívek „szent alamizsnájából” hozatott rendbe.

Misereor super turbam — sóhajtotta Bíró Márton, amikor az ősi egyházmegye főpásztori örökségét átvette.

A mindennapi életnek, s ezzel kapcsolatban a vallási életnek törése, sőt megszakadása feltűnik a templomok *címeinek* (dedicatio, titulus) változásában is. Kevés olyan templomunk van, amely változatlanul megtartotta régi dedikációját. A visszatelepülő őslakosság továbbra is ragaszkodott templomának hagyományos búcsújához, de sok falú és sok rom-

⁹ Az összeírások alapján.

templom nem épült újra. Ha pedig új templomot emeltek a rozszant fatemplom helyett, gyakran megváltozott titulusa is. Az 1726. évi összeírás említ olyan újonnan épült vagy újjáépített templomokat, melyek az összeírás idején még egy szent tiszteletére sem voltak dedikálva, pl. Bicskén, Torbágyon, Csökölyön, vagy Zalabéren.

Azon kevés hely között, melyeknél igen valószínű a folytonosság, találjuk Keszthelyt, Zalaszentlőt, Tapolcát, Gyulakeszt, Káptalanfőt, Nyírádot, Rendeket, Mihályfát, továbbá Egerszeg, Millej, Véged, Szent-András (Felső-Páhok), Kapornak egyházait, vagyis a védettebb zalai részen fekvő helységeket. Nyilvánvaló a címváltozás Balatonlellén, Szigligeten, Nyírádon, Hahóton, Pacsán, Németbarnagon, Várpalotán és Ráckevén.

A templom búcsúja mindenkor neves nap a falu életében. A hívek megünneplik templomuk védőszentjének napját. Díszbe öltözik a legkisebb s legegyszerűbb falusi templom és kápolna is, megtelik fénnel, színnel, melegséggel s étellel. A hívek már várják a búcsú napját, a templom pedig az ő állandó híveit.

Templomaink dedikációi eléggé változatosak, s arról is beszélnek, hogy a középkor kedvelt szentjei nem veszték ki a köztudatból, de újabbak is csatlakoznak hozzájuk a barokk korban.

A Szentháromság tiszteletére 13 templom van dedikálva: Kaposvár (az új templom), Tapsony, Csehi, Ukk, Kiskomárom, Zalabér, Iszka-szentgyörgy (új), Bicske, Lovasberény, Nyírád, Hahót, Balatonlelle és Büssü. Az Úr Krisztus ünnepei közül megtaláljuk az Úr színeváltozásának ünnepét Göllén és Sárdon, a Szent Kereszt ünnepét pedig Nagyatádon, Gyömörön, Ösküben, Petri- és Ráckeresztúron; ezenkívül a fel-találás ünnepét Kisapátiban és Felsőpáhokon, a felmagasztalását Mórón és Ráckevén. Az Úrnapját ünneplik meg Nagybjomban (adoratio S. Sacramenti Eucharistiae), a Szent Megváltót Nagykapornakon (közép-kori), Krisztus öt sebének ünnepét Szegvár és a bőrtönre taszított Krisztus címél viseli egy bodajki kápolna.

Igen változatosak a Boldogságos Szűzről vett címek is, felölelik a Szent Szűz életének minden jelentősebb mozzanatát, s mintegy láncszemek fonódnak össze a hívők tiszteletében és kegyeletében. Számszerint is első helyen áll a Nagy-Boldogasszony ünnepe. Ezt ünnepli meg Andocs, Kiskölked, Tapolca, Hosztót, Zalaszentgrót, Nova, Várpalota, Halimba, Vél és Ercsi népe. Utána következik a Szeplőtelen Fogantatásé Szigligeten, Siófokon, Lepsényben, Kovácsiban, Pázmándon, Káptalanfán és Csatáron (Egerszeg mellett). Kedvelt volt az Angyalok Királynéjának ünnepe is, Taszár, Szöllősgyőrök, Cegléd, Mihályfa és Tököl búcsúja. Megünneplik ezenkívül a Gyertyaszentelő Boldogasszonyt Rigácson, Egregyen, Perkátán, a Gyümölcsoltót Marcaliban és Szentbékállán, Sárlos Boldogasszonyt Mernyén, Csalkán, Etyeken és

Hidegkúton, Havas Boldogasszonyt Adonyban, Budakeszin, Kisasszony napját Gyulakesziben és Pilisabán. De búcsúnap még a Szent Szűz névnapja (Kistorbágy) és bemutatása (Törökbálint) is, továbbá a Fájdalmas Szűz (Felsősegesd), a Segítő Mária (Bodajk) és a Rózsafüzér királynéjának ünnepe (Tárnok).

A templomok patrociniumai nem teszik ugyan ki a Mindenszentek litániáját, de igen szép társaságot alkotnak. A vezető helyen az egyházmegye védőszentje, Szent Mihály arkangyal áll, 11 egyház viseli címét: Osztopán, Látrány, Csehi (hajdan), Raposka, Csobánc, Tördemic, Merenye, Városlőd, Súr, Tés, Vajta. Zalaapátiban a szent angyalok napját ünneplik meg. Utána a sorban Szent Márton püspök és Szent László király következnek. Az előbbi ünnepli Igal, Vörs, Keszthely, Káptalantóti, Táská, Diszel; a »lovagkirályt« pedig Báté, Karád, Zalaszentlászló, Búcsúszentlászló, Szabadbattyán, s a veszprémi Szent László kápolna. Nem maradnak el mögöttük Keresztelő Szent János és Szent Katalin szűz és vértanú sem. Az Úr előhírnökének van szentelve a templom Gadányban, Gesztiben, Attalán, Várdán, Gyulakeszin, Sármelléken, Edericsen és Solymáron. Szent Katalint ünneplik Törökkoppányban, Segesdváron, Sümegen, Tóton és Besenyőn. A Mindenszentek ünnepe is gyakori titulusa templomainknak: Sámson, Mindszentkál, Németbarnag, Pilisvörösvár, Óhid, Karmacs, Gyömörő, Henye és Vöröstó. Egy sorban áll vele Szent István magyar király: Szil, Badacsonytomaj, Bagod, Szakácsi, Velence, Várpalota (a városon kívüli templom) és a veszprémi ferences templom. A »sárkányölő« Szent Györgyöt tiszteli: Nágocs, Zalaszentgyörgy, Szentgyörgy(v)vár, Üröm, Szent József a védőszentje a kanizsai ferences, a pákozdi templomnak és volt a palotai várkápolnának. Őt követik az apostolok. Szent Péter és Pál (a kaposvári fátemplom), Szenyér, Pula, Csatár és Pilisjenő. Szent Pál (Andráshida), Szent András (Szentandrás, Felső-Páhok mellett), id. Jakab (Leugyeltóti, Nagygörbő, Istvánd, Szabadi), Szent János apostol és evangélista (Salomvár), Szent Tamás (Csököly), Szent Bertalan (Bak, Ráksi), Szent Máté apostol és evangélista (Pacsa), Simon és Judás apostolok (Szentpál), Szent Lukács evangélista (Gálosfa, Rezi). A vértanúkat Szent Lőrinc (Rendek, Hegymagas), Kozma és Damján (Kéthely, Zalaszentlászló) képviselik. A hitvallók sorából Szent Miklós püspök (Keszthely, Nemesapáti, Érd), remete Szent Antal apát (Vámos), Szent Benedek apát (Szentbenedek), szeráfi Szent Ferenc (Millej), Szent Domonkos (Zsid), Szent Deméter (Sári, Kékkút), pádovai Szent Antal (Kisbár, Tótszentpál, Gulács, Pilisszántó), Szent Balázs (Szentbalázson, Hahót mellett), magyarországi Szent András és Benedek (Nemesvita), a közismert Nepomuki Szent János (Bogdány, a kanizsai temetőkápolna), Szent Sebestyén (Németbarnag, Kovácsiban egy kápolna), Szent Lénárd (Szigetújfalu) és Szent Vitus, illetve a 14 segítő szent (Borosjenő) lépnek elénk.

Ritkás szent Xavéri Szent Ferenc, a zsámbéki várkapolna védőszentje; Szent Imre (Nemesvid és Ráckeve), Érden pedig Szent Rókus, Sebestyén és Róza.

A férfiszenlek kórusához csatlakozik a szűzek és vértanúk kisded csapata is Antiochiai Szent Margit szűz és vértanú ünnepét üli meg Kisgörbő, Hahót és Pakod; Szent Anna asszonyét Martonvásár, Tinnye, a veszprémi Szent Anna kápolna; Szűz Mária Magdolnát tisztelik Somogyváron, Zalaegerszegen és Felsőörsön. Egy-egy templom van szentelve Szent Ilona (a nagyvázsonyi várkapolna), Szent Erzsébet (Pacsá) és Szent Rozália (Buzsák) tiszteletére.

A harmincas évek összeírásai sommásan intézik el a templomok belső felszerelését, érteve ezen a liturgikus ruhákat és edényeket is. A vallásalapítói bizottság csak annak megállapítására szorítkozik, hogy a nevezett templomnak van-e felszerelése, vagy mi hiányzik, pl. oltár, oltárkő, kehely, misekönyv, kazula, ciborium, monstrancia, stb. Az egyházmegyei összeírás is megelégszik annak feltüntetésével, hogy a templom el van-e látva a szükséges felszereléssel, legalább is egy-két misére valóval, vagy sem. de tovább nem részletez. Bővebb felsorolást tartalmaz az 1726. évi összeírás, ez viszont számszerint is jóval kevesebb parochiáról ad számot, mint a későbbiek, amikorra már a plébániák száma 59-ről 86-ra, illetve 95-re emelkedett.

Ha belépünk egy templomba, megkapja lelkünket annak méltósága, ünnepélyes csendje, az oltárok dísze, másutt egyszerűsége és szegényessége is. Közelebb lépve észrevesszük, hogy egyszerű s nem is művészi faoltár előtt állunk, amilyeneket ma is találunk barokk-kori templomainkban. Szarkofágalakú stipes fából vagy stukkóból, sokszor nincs is felszentelve és csak külön *portatile* ráhelyezésével váltak alkalmassá a misézésre.¹⁰ Az oltárok legfontosabb része tehát a *portatile* (ma: oltárkő) volt, s ezt az összeírás gondosan fel is tünteti, másutt viszont, mint pl. Salomváron, Torbágyon, kifejezetten hiányzik. Az oltárasztal legfőbb dísze a szentségház (tabernakulum). A lovasberényi templomban piros gyolccsal van díszítve, más helyen nem is esik róla szó. Az oltárok díszét emelték a szobrok és a képek. A keszthelyi templom főoltárán rendszeren festett szobrok állanak, a mellékoltárok egyikén a fájdalmas, a másikon pedig a dicsőséges Szűz szobra áll. Az egerszegi templom főoltára Sz. Mária Magdolna, másik oltára a Nagyboldogasszony, a harmadik pedig Szent József tiszteletére van szentelve, szobrokkal ékesítve s többszínűre festve. Kőoltárt csak két helyen találunk, még pedig Marcaliban és Tapolcán, Nepomuki Szent János szobrával. A legtöbb templomban csak képes (ikonikus) oltárt láthatunk, melyeken egy vagy több kép közös

¹⁰ Az oltárok stílusának fejlődésére nézve l. Rados Jenő: Magyar oltárok, Bp. (1938.) 19. s. kk. lk.

keretben vagy egyenes vonalvezetésű falécosztások között van elhelyezve. Ezekről az oltárokról mondja az összeírás, hogy »ex meris imaginibus« vagy »ex asseribus« vannak építve, így pl. Kaposváron, Csákváron, Nemesvitan, Zalabéren, stb., sőt Somogyváron csak »papiros« képekből áll, de Sz. Mária Magdolna és Borbála képei tisztesen és világosabban vannak megfestve. Az oltárhátfal és az oszlopok a maguk természetes színében vannak tartva, mint Tapsonyban, Szigligeten, Solymáron és Ösküben, Vörsön pedig az oszlopok. De szívesebben látták a hívek, ha templomuk oltára tisztesen festve volt, s különösen szépnek is, ha még aranyozott is volt, pl. Szentbékállán, Tapolcán, stb. Az andocsi Nagyboldogasszonyról nevezett régi és kicsiny templom nevezetessége a Csodatevő Mária (Miraculosa) képe volt.

A templomok javarészeiben csak egy oltár volt felállítva, kettőt találunk Adonyban, Tökölyön és Szigligeten. De vannak háromoltáros templomok is így Válon, Budakeszin, Kovácsiban, Pilisvörösváron, Borosjenőn, Solymáron, Törökbálinton, Érden és Mórán, tehát nagyobb részt a budai esperesség területén, továbbá Kéthelyen, Tapsonyban, Reziben, Kaposvárott és Csobáncon. A tapolcai templomban öt oltár állott, ezek egyike — Nepomuki Szent János szobrával — kőoltár volt. Az oltárokon elhelyezett szobrokon kívül több templomban van Mária-szobor, melyet körmenetek alkalmával szoktak vinni, így Tapolcán, Budakeszin, Solymáron, Várpalotán, Igalban, Salomváron. Az egerszegi templomban a Bold. Szűz, Szent Anna és a szenvedő Krisztus szobrai vannak felállítva, Tapolcán pedig Kálvária is volt megnevezett szobrokkal.

Szószelekről kevés helyen történik említés, így Egerszegen, ahol keresztelőkút is állott, újonnan emeltek Salomváron és Zalabéren, Nagyvázsönyban pedig megvan az anyag a szószelek borításához. Tárnokon viszont hiányzik a szószelek is, meg az oltár is.

Nem tartoznak a templom lényeges tartozékához a zászlók, mégis hozzájárulnak a templomok hangulatképéhez, s körmenetek alkalmával emelték annak díszét. A nagyobb templomokban, mint Keszthelyen, Egerszegen, Tapolcán a céhek és testvérületek¹¹ zászlóit is ott láthatjuk a templomban és a körmeneteken. De nem hiányoztak a zászlók a leg egyszerűbb falusi templomokból sem, de ezen a téren az elsőbbség Tapolcáé volt 13 zászlóval.

Padok és kórus is alig említett valamik. Lovasberénynél említve vannak. Keszthelyen és Egerszegen rendesen kidolgozott és festett a kórus. Az orgona némely helyeken hiányzik is, a várpalotai pedig javításra szorul. Az orgonák különböző változatúak voltak. Egerszegen hat,

¹¹ Tapolcán a Szeráfi Sz. Ferenc és a Skapuláré-Társulat, Káptalantótiban a Sz. József Társ.

Válon, Budakeszin, Kovácsiban, Keszthelyen négy, Tökölyön három változatú orgonát találunk, Tapsonyban »organum positivum«-ot, az érdi templomé nincs közelebből megjelölve.

De térjünk ismét vissza az oltárhoz, melyen a szent áldozat bemutatása történik. Az oltár felszereléséhez tartozik az antependium és az oltárterítő. Antependiumokban eléggé szegények a templomok. Mintegy 15 helyen vannak csak felsorolva. A móri templom négyet, Pázmánd, Vál, Nagyvázsony hármát-hármát, Keszthely, Zsid, Nemesapáti kettő-kettőt, a többi egy-egyet sorol fel, de számos templomból hiányzik is. Nagyvázsonyban két antependium igen díszes volt, arannyal kidolgozott. Oltárterítőikben (mappae linteamina) kevésbé látnak hiányt. Gazdagon el van látva Nagyvázsony (20), Egerszeg (12), Keszthely (11), Zsid (8), mások 2—6 darabbal rendelkeznek. Másutt viszont igen szegényesen állanak. A terítők anyaga lenvászon (syndon) vagy egyszerű szövet (tela).

A *kelyhek*, *ciboriumok* és *monstranciák* nagyobb részt réz-alkotmányok. Ezüst kelyhet keveset találunk, a legtöbbje réz, a kupa és a paténa ezüsből való, mindkettő aranyozva. A salomvári templom kelyhére már ráfér az aranyozás, különben nem lehet vele misézni. A ciboriumok és monstranciák között azonban vannak valódi ezüsből valók, arannyal futtatva. A szent olajok őrzésére és az Oltáriszentség (viaticum) vitelére szolgáló ezüst *szelencék* csak itt-ott vannak említve. Ellenben szép számmal szerepelnek a *patyolatkendők* (strophiola), kisebbek, nagyobbak, rövidebbek, hosszabbak, melyeket egyrészt kézkendőeknek használtak, másrészt a monstrancia leborítására. Hozzá tartozik a felszereléshez a *karing*, mely a legtöbb templomból nem is hiányzik, de ritkásabbak a ministránsok ruhái (mantilia). Rendesen el vannak látva a templomok csengetyűkkel is. Itt-ott említi még az összeírás a menyegyzetet (baldachinum, umbella), a vecsernyeköpenyt (pluviale). A templomi felszerelés egyéb tárgyai közül még megtaláljuk a békekeresztet (pacificale), a méceszt, a füstölőt és a tömjéntartót, a kancsókat, az oltyasülőt és elszórtan szőnyegel is.

A templom könyvei közül nem maradhat el a *misekönyv* és *szertartáskönyv*. Ezenkívül Csökölyön egy evangéliumos könyvre, Bicskén pedig Pázmány Péter Imádságos könyvére bukkantunk.

Nagy általánosságban az egyházmegye templomai ugyan el voltak látva a szükséges felszereléssel, mégis sok helyen szegényes is volt, meg hiányos is. De szegények voltak a templomok is, nem volt biztos jövedelmük. A legtehetősebb volí Egerszeg. Néhai Mércy Mihály esztergomi kanonok alapítványa 500 forintot tett ki, ez pedig az egri püspöknél volt elhelyezve biztos kamatra. Ezenkívül a városbelieknél 300 forint volt kölcsönben, kamat fejében évenként 12 Ft-ot tartoztak misére fizetni a plébánosnak. Keszthelynek az Ebergényi-hagyaték 100 ft-ja

kamatozott. Reziben 30 hold föld után kilencedet kapott a parochus. Zsiden volt 4 hold szántó, melyért 1 fl vagy 1 mérő gabona járt, továbbá 4 rét, melyeket rendszerint bérbe adott, s még 1 hold föld, mely után kilencedet élvezett. Tapolcán 6 szántó és 1 szőlő, Gyula-
kesziben 2 szántó és 2 két rét tartozott a templomhoz. Szigligeten az ú. n. »papföldje«, azután Tördemicen némi szántó és szőlő, de ebből tized járt a tördemici templomnak. Kéthelyen a szőlő jövedelme megoszlott a templom és a parochus között. A buzsáki templomnak volt egy szőlője a laki hegyfokon, néhai Király Péter plébános adományából. Válon és Torbágyon 1—1 szőlő, melyet a lakosok a templom költségén műveltek. Viszont Kaposvár, Igal, Marcali, Szentbékállá, Nyirád, Salomvár, Nemesapáti, Öskü — és a többiek — semmiféle beneficiumot sem élveztek. A vásár- és ünnepnap perselypénz (a régi offera maradványa) legfeljebb a gyertyákra futotta. A templomok gondozása és jókarbantartása áldozatkészséget kívánt a plébánostól is, a hívektől, illetve a kegyúráktól is.

Templomépítések.

Szép és maradandó emlékeket hagyott hátra Acsády a templomépítés terén. Gondoskodását főként a pápai pálosok és a győri jezsuiták érezték, rajtuk kívül még a győri kármeliták és a sümegi ferencesek köszönhettek sokat bőkezűségének. Győr, Pápa és Sümeg voltak Acsády kedvelt tartózkodási helyei. Bár ezeknek, mint egyházi központoknak, volt jelentőségük a veszprémi egyházmegye hitéletében, mégis nem lelkipásztori szempontok vezették Acsádyt ezek istápolásában. Az építkező főpap, a bőkezű mecénás barokk-kori jelenség, aki építkezéseivel meg akarja nevét is örökíteni.^{1*}

A legelőbb érzelmi szál szülővárosához, Pápához fűzte. A gyermekkor kedves emlékei még ott zsongtak lelkében, amikor a város plébánosa lett. Szívesen tért meg az atyai házba, mely később sokszor adott megnyugvást beteges testének. Győr sikeres pályafutásának egyik színtere és kezdete, egybeforrt kanonokságával. Érthető, ha később is visszakívánczozott ide a töröktől feldúlt és nagyjából protestánsoktól lakott Veszprémből és szívesen felcserélte volna a veszprémi püspöki széket a győrirel.¹ Sümeg a veszprémi püspök üdülőhelye volt. Pápa után innen kellezle legelőbb levelét.

A *pápai pálos templom*. 1638-ban telepítette Pápára a pálosokat gróf Csáky László. Működésük azonban mintegy háromnegyed évszázadon keresztül csak arra korlátozódott, hogy fenntartsák magukat Pápán. Volt egy kis iskolájuk és a környékre is kimentek, sőt átmerészkedtek a megszállott területekre is, de csak a kuruc-mozgalom elűltével indult fejlődésnek a kolostor.² Nagyobb építkezés csak 1716-ban indult meg, amikor Csúzy Zsigmond pápai születésű pálos atya nagyobb összeget ad a rendháznak. 1732-ben birtokaik jövedelméből emeletet húznak rendházukra. Legnagyobb valószínűség szerint erre az építkezésre vonatkozik az a szerződés, melynek értelmében Vukovics Pál prior rendelkezésére Getzlmár János György győri építőmester 420 forint ellenében a

^{1*} Sajátos, hogy Entz Géza szép tanulmánya: Magyar főpapok művészeti és műveltségi tevékenysége a XVIII. században c. tanulmánya misem tud Acsádyról. Regnum, V. kötet (1942/43.). Bp. 1943. 253—73. l.

¹ O. L. Conc. exp. 1732. Oct. N. 106.

² Molnár István: A fehér barátok Pápán. 4. s. kk. lk. — Acta Paul. Cap. Gen. Tom. I. pag. 74. — Vö. még: Kiss István: A pápai plébánia története.

rendház új szárnyát befejezi, három szakaszt beboltoz, a helyiségeket téglával kirakja és a falakat bevakolja.³

A templom építését Acsády püspök vette pártfogásába. Orosz Ferenc perjel a régi omladozó templomot lebontatta s helyén 1739-ben új templom alapkövét tette le. Az alapkövetélt Sajgó Benedek, pannonthalmi főapát végezte.⁴ Az építés azonban anyagiak hiányában igen lassan haladt előre. 1739-ben Acsády 500 forintos adományt tett le a templom javára, hogy az építkezést folytathassák. A pálosoknál járt ugyanis iskola és ezzel az adománnyal háláját akarta irántuk kifejezni. Acsádynak ez az adománya lehetővé tette ugyan az építés folytatását, de korántsem volt elegendő a befejezéshez. Két év múlva, 1741-ben Acsády Győrött találkozott Fejér Pállal, a pálosrend magyar tartományfőnökével. Szóba került a pápai templom ügye, s ekkor Acsády ígéretet tett, hogy az építés összes költségeit fedezi.⁵ Elhivatták a győri erőd kiváló építészt, akit Acsády már máskor is foglalkoztatott. Az építész a következő 1742. év őszére megígérte a templom teljes felépítését. Acsády az építési költség felét rögtön ki is fizette, de kikötötte, hogy a kialakult összegből 500 forintot lefog, ha a templom nem készül el a kitűzött időre.⁶ A püspök 1741 július 24-ig kereken 1100 ft-ot fordított az építkezésre. Ezenkívül 1744 januárjában még 2000 ft-ot adott a főoltárra. A munka a kitűzött idő előtt elkészült, úgy hogy Kunktár József perjel még 1742 július 24-én megáldotta a templomot. Július 26-án először misézett benne Dubniczay István veszprémi kanonok, Acsády kedvelt papja. A felszentelést Esterházy Imre primás megbízásából gróf Zichy Ferenc segédpüspök végezte augusztus 18-án és a templomot Nagyboldogasszony tiszteletére felszentelte.⁷

A templom tervezőjéről biztos adatok nem állanak rendelkezésünkre. Bakonyváry Ildefonz — forrásmegjelölés nélkül — Dubniczay Istvánt tartja a templom tervezőjének,⁸ aki a templom érdekében sokat utazott, maga is nagyobb összeget hagyott rá.⁹ 1741 március 28-án 12.000 forintot adott a pálosoknak s csak 5000 forintról rendelkezett úgy, hogy halála után különböző célra szétosszák. Molnár István szerint ellenben Witver

³ O. L. Kincst. oszt. Acta Paul. de Pápa nr. 248. fasc. 1. nr. 30. — Vö. Ugyancsak Getzlmar tette le a győri Szent Ignác templom főoltárának alapját (1743 jún. 17). Pigler, i. m. 71. 1.

⁴ Uo. Kincst. oszt. Acta Paul. de Thall. Fasc. 421.

⁵ Uo. Kincst. oszt. Acta Paul. de Thall. nr. 415. 65. 1.

⁶ Uo. Acta Paulin. N. 415. p. 35. — Uo. és Bp. Egy. Kvt. kéziratgyűjt., Lib. peroept. Conv. Papens. 1743—1763. p. 3. — Molnár Ernő: A pápai pálos templom. 1942. 154. 1.

⁷ O. L. Kincst. oszt. Acta Paul. de Thall. nr. 415. 87. 1., 101. 1.

⁸ Bakonyvári Ildefonz: A pápai kath. gymnasium története a pálosok idejében. 55. 1. Szerinte Acsády szentelte fel a templomot, de ez téves.

⁹ O. L. Kincst. oszt. Acta Paul. de Pápa, Nr. 256. fasc. 9. nr. 1.

Márton győri kármelita építész a templom építője.¹⁰ A pápai pálos templom mind alaprajzban, mind felépítésben a legszebb példája a hazai központos elrendezésű ovális alapidomú templomainknak. Stílusa a kor szokásos stílusa: a barokk. A főoltár¹¹ és a mellékoltárok csak Acsády halála után készültek el. A főoltáron 1745-ben Remete Szent Pál napján miséztek először.¹² A négy mellékoltár pedig Acsády hagyatékának rendezésekor, 1748-ban került sorra.¹³ Ekkor P. Márton Hiláron perjel a királyi kincstártól 4000 frt-ot vesz fel. A négy mellékoltárról 1752-ben feljegyzik az évkönyvbe, hogy »négy nagyon szép mellékoltár készült«.¹⁴

Acsády mintegy 23.000 forintot fordított a templom építésére és felszerelésére. Az építkezés minden mozzanatáról tudni akart s a tervet is felülvizsgálta. Így elmondhatjuk, hogy a pápai pálos — ma bencés — templom Acsádynak köszöni létét, mert nemcsak pénzt adott felépítéséhez, hanem művészeti elgondolásait is érvényre juttatta. Mellette még mások is tartoztak a templom jótevői közé. Acsády halála után készítette 1746-ban Sztankoványszky András özvegye, Horváth Katalin a kórus alatti szenvedő Krisztus oltárát. Két év múlva pedig Jákófalvi Horváth László emeltetett egy másik oltárt a kórus alá Szent István király tiszteletére.

A győri jezsuita templom. A templom száz évvel Acsády püspöksége előtt épült. Alapkövét 1635 július 17-én tette le Zákány János győri kanonok. Acsády idején a templom már kissé kopott állapotban lehetett, mert több helyről érkeztek adományok javítására. A templom gondozói, a jezsuiták felkerestek mindenkit, akinek bőkezűségére számítani lehetett, hogy a kor igényeinek megfelelően restaurálhassák templomukat. A gyűjtés már 1738-ban folyt, a főadományozó Acsády püspök volt. Acsády mint műértő nagyon ügyelt arra, hogy az általa emelt művészi alkotásokon csak hozzáértő kezek dolgozzanak. A főoltár és a freskók tervrajzát bemutatta magának. 1743 tavaszán kezdődött a nagy munka. Szakértők jöttek össze a rendből s megbeszélték a főoltár és freskók tervét. Mint főszakértő Michelangelo Unterberger szerepelt, aki maga is kiváló műértő és festő volt. A tárgyalások eredménnyel jártak, mert Petz Fülöp rektor már április 19-én Acsádyhoz utazott Pápára, hogy a tervet bemutassa neki. Május hónap folyamán megegyeztek a kő-

¹⁰ Molnár István, i. m. 14. l.; Kérdés, nem kereshető-e a templom tervezője Vépi Márton rendi építészből.

¹¹ Alkotója Joseph Rössler. L. Aggházy Mária: A zirci apátság templom-építkezései a XVIII. században. 65—68. l. Vö. Molnár István, i. m. 22. l.

¹² O. L. Acta Paul. de Thall. Fasc. 415., 127.

¹³ Uo. Acta Paul. de Thall. Fasc. 415., 142.

¹⁴ Zirc, Apátsági Lt. Annalium III. 1752. és O. L. Acta Paul. de Thall. Fasc. 415., 136, továbbá: Molnár István, i. m. 23. l.

faragókkal s június 17-én letették a főoltár alapkövét. A főoltár felszentelésére azonban csak a következő év decemberében, tehát Acsády halála után kerülhetett sor. Ekkor már készen volt Paul Troger a szentély freskódíszítésével. A templom löbbi freskója szintén az ő munkája, de csak három év múlva, 1747-ben készült el.

Acsády nem gyönyörködhetett abban a templomban, amelyet annyira szeretett és amelyért annyit áldozott. Halála előtt még 15.702 forintot adott át a szentély és a főoltár céljaira. A kamara azonban Acsády halálakor erre az összegre is rátette kezét, el akarta venni a hagyaték javára. Hosszú utánjárás után sikerült csak a jezsuita atyáknak annyit kiharcolniok, hogy a templom díszítése elkészülhesse az összegből, de a maradékot vissza kellett szolgáltatniok. A szolgabíró 1746-ban hivatalosan igazolja, hogy a főoltár elkészült.¹⁵ A végső elszámolás szerint az egész restaurálás a főoltárral együtt 15.893 forint 80 dénárba került. Mivel Acsády már régebben 5000 forintot rendelkezésre bocsátott, a halála után megmaradt 15.702 forintból 4808 forint 20 denárt vissza kellett adniok a kamarának.¹⁶ Bár a főoltár csak Acsády halála után készült el, a jezsuiták köteleességüknek tartották, hogy valamilyen formában megörökítsék nevét. Azért a főoltár felett itt is látható Acsády címere, a páncélos vitéz, hogy a késő századokra hirdesse egy bőkezű főpap nagylelkűségét.

A győri kármelita templom főoltára Acsády a pápai pálosoktól és a győri jezsuitáktól lelkipásztori segítséget várhatott. Így egészen érthető, hogy mindenképpen támogatta őket. De ilyenre nem számíthatott a kármelitáktól és mégis szeretle, segítette őket is. Közrejátszott itt bizonyára az a szoros baráti kapcsolat, amely győri kanonoksága idején Acsády és a kármeliták között kifejlődött. Később is jól érezte magát közöttük. De Acsády értékelte a kármeliták imádságos, szemlélődő életmódját is. »Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradoznak azok, akik építik azt.« Kellett a lelkipásztorkodó papság mellett egy állandóan imádkozó közösség, mely buzgóságával, önmegtagadásaival és sanyargatásaival kiesdi a jó Isten kegyelmét a nap munkásai számára. Ezt az imádkozó közösséget segítette Acsády. Ezek imáját akarta még bensőségesebbé tenni azáltal, hogy templomukat művészi főoltárral látta el. 1741. év elején tett látogatás alkalmából maga Acsády veti fel a gondolatot, hogy az új főoltárt ő maga készítteti el a kármeliták templomában.¹⁷ 2000 forintot ajánlott fel azzal a megjegyzéssel, hogy siessenek az építéssel, mert szeretné még látni egyre inkább rosszabbodó egész-

¹⁵ O. L. Kincst. oszt. iratai, ad. F. 36. N. 56.

¹⁶ Uo. Acta Jes. Collegii Jaur. Fasc. 23. N. 62., Pigler Andor: A győri Szent Ignác-templom és mennyezetképei. 22—23. l.

¹⁷ Győri kármelita rendház diáriuma, 115. l. Vö. P. Antal: A győri kármelita rendház 200 éves története.

sége ellenére. A prior meg is fogadta Acsády szavát s novemberben Győrött már bemutatják a terveket Acsádynak. Acsády lelkesedéssel vizsgálja a főoltár tervrajzát és hozzáértését, művészi ízlését némi változtatásban kifejezésre juttatja. Egészben véve azonban a terv megnyerte tetszését és biztosította a kármelitákat, hogy kezdjenek nyugodtan az oltár építéséhez, mert ő annyi segítséget ad, hogy más jötevőre nem lesz szükség.¹⁸

Domonkos kármelita testvér volt a terv kivitelezője. Bár gyorsan nekifogott a munkának, csak augusztusra készült el. Acsády közben többször megtekintette a készülő munkát, de a szentelést mégsem ő végezte, merl éppen akkor Pozsonyban részt kellett vennie a koronázáson, így távollétében Gausz Antal kanonok áldotta meg az oltárt Szent István nyolcadában.¹⁹ A megáldással azonban, úgy látszik, nem ért véget a főoltár lőkélelesítése. A 2000 forint is elfogyott, de még mindig volt javítani való Acsády azonban meghalt és így ígérete alapján hagyatékából kellett megszerezni a szükséges összeget. A hagyatékra a kamara az utolsó dénárig vigyázott. A kármeliták igyekeztek a kamaránál kieszközölni a kiadástőbbletet. Ezért a kamara 1748 április 27-én felterjesztést küldött Pozsonyból a királynőhöz, s ebben azt ajánlja a királynőnek, hogy a főoltárra kért 694 forint 43 dénárt utalja ki Acsády hagyatékából.²⁰ A királynő, úgy látszik, jóváhagyta a kamara kérelmét, mert a kármelita rendház naplója már a következő hónapban arról értesít, hogy a kért 694 forint megérkezett.²¹

Az eredeti főoltárkép nagyon szépen beleillett a barokk környezetbe. Minden szempontból csak díszére vált a templomnak és emelte az áhítatot. A néhány évvel ezelőtt történt templomjavítás alkalmával azonban a régi oltárkép helyébe egy új került. Műtörténeti szempontból ekkor történt a másik helyrehozhatatlan ballépés, amely az előzőt betelölte, hogy az előző oltárképet feldarabolták s egy részét a kórusban helyezték el.²²

A sümegi ferences templom főoltára. Acsády műpárto'ását az oltárok mutatják leginkább. Mikor Domonkos kármelita testvér szép munkáját Győrött meglátta, az a gondolata támadt, hogy másik kedves tartózkodási helyén is ugyanolyan oltárt építtet. Mikor 1712 szeptemberében a koronázásról Győrbe érkezett, rögtön megkérte a kármelita priort, hogy Domonkos testvért engedje Sümegre a ferences templom oltárát felépíteni.²³ A minta a győri kármelita-főoltár volt. Teljesen ugyanolyanra

¹⁸ Diarium 115. l.

¹⁹ Diarium 115. l.

²⁰ O. L. Exp. Camer. 1748. Apr. A. 26.

²¹ Diarium 116. l.

²² A győri kármelita levéltáros szóbeli közlése.

²³ Győri kármelita rendház Diariuma, 1742 szept. 299.

készíttette. »A csavart és gyönyörű faragású korinthusi oszlopok íves sora, a csipkekönnyedségű rácsdíszel, légiesen áttört fél-baldachin, a kegyszobor trónjál díszítő angyalok által tartott könnyed drapériák, tróntartó angyalok, a bájosan lebegő és arany rózsakoszorút tartó kis angyalok Magyarország egyik legszebb barokk oltárává avatják a kegytemplom legfőbb díszét.²⁴ Még a kiadások között is alig van különbség. A sümegi főoltár összes költségei 2427 forintot tettek ki.²⁵ Ebből Domonkos testvér 620 forintot vitt haza a győri kármelita konventnek.²⁶ Erre a díszes főoltárra vitték át az akkor már híressé vált sümegi kegyszobrot, hogy a templomba belépőnek első pillantása arra essék, akinek tiszteletét az egész templom, sőt akkor már egész ország hirdette csodái miatt. Az oltár 1743 őszére elkészült. Hatalmas tömeg gyűlt össze az egész vidékről a felszentelésre. Maga Acsády is résztvett a csodás szoborral tartott körmeneten, de a körmenet vezetését idős korára és megromlott egészségére való tekintettel nem vállalta. Helyette Lits Ágoston tihanyi apát vezette a körmenetet és hat felszentelt pap vitte a Szűz Anya csodatevő szobrát.²⁷

Tíz évvel előbb már orgonát is ajándékozott Acsády a templomnak.²⁸ Az egykorú feljegyzések szűkszavúsága miatt csak arról értesülünk, hogy Acsády bőkezűségéből egy 16 változatú orgona készült 1733-ban.

Ezeken kívül még néhány kisebb templom építésének költségeihez járult hozzá Acsády. A somogy megyei *Karádnak* 1735-ben csak romokra épített fatemploma volt. Acsády úgy intézkedett, hogy a karádiak templomát fel kell építeni. Saját költségén indította meg az építést 1742-ben. Életében csak a szentély és a sekrestye készült el, teljesen 1745-ben fejeződött be az építés.²⁹

Ráckeresztúron lemondott a püspöki tizedről az épülő templom javára. Erről egy későbbi kánoni vizitáció jegyzőkönyve emlékezik meg.³⁰

A zalamegyei *Nyírád* temploma is Acsádynak köszönheti a befejezést. 1726-ban hiányzott még a tetőzete és az oltár. A helyreállítás költségeit a püspök viselte, s 1731 április 20-án maga szentelte fel ünnepélyesen. A torony megépítésére és a felszerelés kiegészítésére egy elköltözött telepes földjét és rétjét biztosította a templom javára.³¹

²⁴ P. Kocsis Ödön: i. m. 131. l.

²⁵ Historia Domus O. S. Fr. Sümeg. p. 25.

²⁶ Liber foundationis Conv. Jaur. Carmel. discalc. p. 125.

²⁷ Historia Domus O. S. Fr. Sümeg. p. 25.

²⁸ Historia Domus O. F. M. Sümeg. 1912 november.

²⁹ Kákossy Á. Elek: Emlékkönyv a 800 éves Karád jubileumára. Kaposvár, 1934. 18. l.

³⁰ Székesfehérvári pki lt. Visit. can. N. 4696. sub: Ráckeresztúr.

³¹ Hist. domus parochiae Nyírádiensis.

Személyesen benedikálta Acsády a *kistorbágyi* plébánia templomát. Ez azonban nem elégséges arra, hogy benne keressük az építtetőt is.

A hagyatéki leltárban Dubniczay kanonok följegyezi, hogy Acsády a székesegyház főoltárára és szószékére 2000 forintot költött.³²

Ilyesmit sejtet velünk P. Basilius a S. Antonio bécsi piarista házfőnök 1727 december 31-én Bécsben kelt levelének néhány sora, melyben megemlíti, hogy a veszprémi püspök meglisztelte látogatásával a kollégiumot, s igen megtetszett neki a templom (a Maria Treu), különösen pedig a Szt. Család oltára, s ennek mintájára a veszprémi székesegyházban is szándékozik egyet felállítani.³³

³² Veszprémi kápt. lvt. Capsa 90. a. 1650—1785.

³³ Kegyesrendi közp. lvt. For. O—o. fasc. 1. nro. 12.

Acsády hagyatéka.

Acsády utolsó betegségének hírére a harmincados először a győri jezsuitáknál jelent meg, hogy a püspök ottani vagyonát összeírja. Talált is ott egy összeget, melyről a rektor azt mondotta, hogy azt a templom felszerelésére és rendbehozására kapták a püspöktől. Ezt azonban be kellett bizonyítaniok. Ezen kívül aranyban 11.582 forint 20 dénárt, ezüstben pedig 5548 dénárt talált. A pénzt 1100 forint kivételével közös tokba tették, a harmincados lepecsételte, a rektor pedig elismervényt adott, hogy az összeg ott maradt nála, miután közösen összeolvasták. Pénzen kívül egyéb felszerelés is volt a győri jezsuitáknál Acsádytól. Több asztali teríték, edények, ezüst felszerelés, 4 abrosz, 48 asztalkendő. Ezt a felszerelést Petrovsky Károly Félix harmincados összeírta és Acsády halála után a harmincados-házba szállította. Azután Pápára sietett, majd onnan Veszprémbe és Sümegre, hogy az összes püspöki javakat összeírja. A pápai pálosoknál azonban ellenmondásra talált. Acsády 6500 forintot adott át nekik, hogy abból rendbehozzák templomukat, s négy kis oltárt emeljenek. Amikor a harmincados megérkezett, ezt az összeget is el akarta számolni s lepecsételni addig, amíg bizonyossá nem válik a pénz rendeltetése, illetve Acsády szándéka. A pálosok azonban megtagadták a harmincadosnak a betekintést s a pénzt sem bocsátották rendelkezésére. Ezért a harmincados feljelentette őket a kamaránál. A pálosok a kamara felszólítására jelentették, hogy a jelzett összeget nem letétként kapták Acsádytól, hanem templomuk céljaira. Kérik tehát, hagyják meg őket a birtokban. Szóba került a Dubniczay kanonok által letett pénz és ingóság is, de ez — mondták —, úgy van náluk mint Dubniczay tulajdona s ezért nem adhatják ki.¹ Hosszú levelezés indult meg a harmincados, a kamara, a kincslár és a kancellária között a két összeg rendeltetése felől.² Végre Mária

¹ Acsády hagyatéki leltára (Pfeiffer János szíves közlése). — Adami Acsády demortui Eppi Veszpr. substantia. O. L. Documenta Eccl. Cameralia, fasc. 63. n. 9.

² Exp. Camer. 1744. Oct. D. 10. Directori Causarum.; 1744. Nov. B. 32. Babos.; Exp. Camer. 1744. Nov. D. 5. Directori Caus.; Exp. Camer. 1745. Oct. D. 7. Dir. Caus.; Exp. Camer. 1745. Nov. A. 3. Augustae C. R. M.; Exp. Camer. 1746 Jun. D. 1. Directori Caus.; Acta Jesuitica Jaur. Fasc. 23. N. 63.; Ben. Res. Reg. 1746 Maii 1.

Terézia úgy döntött, hogy be kell bizonyítania az illető szerzetesrendnek, hogy Acsádynak tényleg az volt-e a szándéka, hogy a templomot ékesítse, főoltárt, ill. mellékoltárokat emeljen. Írásbeli megegyezés sem a jezsuitáknál, sem a pálosoknál nem maradt fenn. Mégis sikerült bizonyítaniok. Gróf Maltzan püspök ismétellen hallott Acsádytól olyan kijelentést, hogy a győri jezsuita templomban a főoltárt és a szentélyt felállítja és feldíszíti saját költségén. Dubniczay szerint Acsády 5000 forintot előlegezett az előbbi célra azzal, hogy a költségtöbbletet a jezsuitáknál lelett pénzből fedezi majd. Báró Liebenberg tanúskodása szerint Acsády kijelentette előtte, hogy a főoltárt és a szentélyt maga akarja felépíteni és ehhez a mintákat maga válogatta ki, a szentély telején ezért helyezték el a püspök jelvényeit. Horányi Gábor szerint Acsády nemcsak 5–6000 forintot szánt a szentélyre, hanem tizenhármat sem sajnált érte. A pálosoknál levő pénzre vonatkozóan Dubniczay kijelentette, hogy Acsády abból az összegből a pálos templom négy kis oltárát akarta felállítani. Ugyanezt bizonyította Kun József, Veszprém vármegye nemesi főbírája is. Két pálos atya pedig eskü alatt vallotta, hogy Acsády nem lététbe helyezte el náluk ezt az összeget, hanem a négy kisoltár építésére adta.³

1748 április 27-én zárult le az ügy azzal, hogy mindkét szerzetesrend megépítleti a nála levő összegből az Acsádytól is szándékolta oltárokat. A maradékot azonban a hagyatékok részére vissza kell adni. Láttuk, hogy a győri jezsuita kollégium 4808 forintot visszaadott a kamarának abból az összegből, amit Acsády lelett náluk az építkezés költségeire. Az összegről a győri jezsuiták meg is kapták a nyugtát.⁴

Ugyanígy végződött a pálosoknál is. A náluk levő összegből felépítették a négy kis oltárt. A költségről azonban el kellett számolniok és a maradék összeget át kellett adniok a kamarának. Náluk Acsády szintén nagyobb összeget tett le, amelyből 4000 forintot kaptak a négy kis oltár felállítására és felszentelésére. Maradt még 2625 forint 23 $\frac{1}{3}$ dénár, melyet a kamara foglalt le.⁵

A győri kármeliták is részt kértek a hagyatékból. Az ő templomukban is főoltárt akart állítani Acsády. Adott rá 2000 forintot, de ez nem volt elegendő. Mivel Acsády ígérete az egész főoltár felállítására vonatkozott, a hátralevő összeget, amibe a főoltár került, Acsády hagyatékából kérték. A kamara meg is adta az engedélyt, hogy a szükséges 691 forint 43 dénárt a győri harmincados a hagyatékból kifizesse.⁶

A hagyatékból nemcsak ezeket az összegeket vonták le, hanem a

³ Ben. Res. Reg. 1746 Maii 1.

⁴ O. L. Acta ecclesiastica. Fasc. 63. N. 9.; Acta Jesuitica Jaur. Fasc. 23. N. 62.; Exp. Camer. 1748. Apr. A. 26.

⁵ Exp. Cam. 1748. Apr. A. 26.

⁶ U. o.

temetési költségeket (1516 forint 18 $\frac{1}{6}$ dénár), adóhátralékot és egyéb átmeneti kiadásokat, amelyek közt a kereskedők számlája nem kis összeget tett ki. Végösszegként maradt 20.865 forint 56 $\frac{14}{18}$ dénár, amelyet a Kolonics-féle egyezmény értelmében három felé kellett elosztani. Az egyház kapott 6955 forint 18 $\frac{53}{54}$ dénárt, a kincstár és a rokonság szintén ugyanennyit.⁷ A kamara 1748 április 27-én szólította fel a káptalant, hogy küldjön ki valakit az egyházat illető rész felvételére.⁸

Feljegyzések hiányában nem kapunk egészen tiszta képet Acsády vagyoni helyzetéről.⁹ A megmaradt összeget már akkor is kevésnek tartották. Megvádolták Dubniczayt, Acsády oldalkanonokját, hogy eliskasztotta Acsády jövedelmét. Dubniczay erre nemcsak a püspök kiadásairól adott be kimutatást, hanem egyúttal arról is, hogy neki mennyi jövedelme volt az elmúlt időben. Bebizonyította így, hogy egyrészt Acsády jövedelmének mindig megvolt a helye, másrészt ő nem szorult igaztalan úton szerzett pénzre. Az eredmény az lett, hogy Dubniczayt felmentették a vád alól.¹⁰

Dubniczay igazolása azért értékes számunkra, mert felvilágosít bennünket Acsády olyan adományairól, amelyre vonatkozóan másutt még utalást sem találunk. Itt értesülünk arról, hogy az Acsády-féle püspöki palota 7000 forintba került. A székesegyházban épített főoltár és szószék pedig 2000 forintot emésztett fel. Ebből a beszámolóból tudjuk meg, hogy a győri jezsuita templom nemcsak freskóit és főoltárát köszönhette Acsádynak, hanem értékes püspöki ornátust is kapott az ő révén. Ez 3732 forint. A ferences atyák közül nemcsak a sümegiek szerepelnek itt a főoltárra és orgonára költött 3127 forint adománnyal, hanem a győri és veszprémi ferencesek is. De kaptak támogatást Acsádytól a győri apácák is. A tapolcai plébános 174 forintot, az igali 42 forintot kapott adományul a felsorolás szerint.

⁷ U. o.

⁸ U. o. Exp. Camer. 1748 Apr. W. 1.

⁹ Hogy melyek voltak birtokai, nem tudjuk pontosan. Azt tudjuk, hogy mindjárt egyházmegyéjébe költözésekor hozzáátott az egyházmegyétől eltulajdonított birtokok és jogok visszaszerzéséhez. Pert indított a somogyi megyei bíróság előtt, hogy a püspökség igali, kötcsei birtokait teljes épségben visszakapja. (O. L. Kanc. Conc. exped. No 65. Febr. 1736. N. 23. Mart. 1731, N. 82. Mai. 1736.) Ugyancsak követelte a vaskvári káptalantól az összes iratokat, hogy Malik Ferencel és Bátsmegyei Jánossal szemben bebizonyítsa Kis-Szarvasra és Litkére vonatkozó jogát. (U. o. N. 29. Dec. 1731.) Éppen így nem engedett a Smidegh családdal szemben abban a birtokperben, amely Ósi és Jenő határában levő földek mjátt keletkezett. (U. o. N. 11. Dec. 1733.) A királytól kérte, hogy sürgősen rendelje el a per mielőbbi befejezését. Zalaegerszegen a zalai hídnál vámszedési jogot eszközölt ki a püspökségnek a híd és gát gondozásának kötelezettsége fejében. (O. L. Liber Regius 37. k. 47. l.)

¹⁰ Veszprémi káptalan magánlvt.: Capsa 90. ann. 1650—1785.

Ha e nyilván egyházi jellegű adományokat vennénk tekintetbe csak 1738—44-ig, amely időről a beszámoló szól, már akkor is hozzávetőleges képet nyernénk Acsády anyagi helyzetéről, illetve jószívéről. De ehhez hozzá kell még vennünk azt is, hogy a szűkölködő rokonok is többször kértek támogatást Acsádytól és csak a hét év alatt feljegyzett adományok összege is felül van 29.000 forinton. A bécsi udvar állandó pénz-zavarában szintén többször kért kisegítést Acsádytól. Ide is 12.000 forintot felül küldött kölcsönt vagy adományt.

E nagyobb összegeket különösen megszorították az egyéb kiadások és adományok, amelyek nagy számban kerülnek felsorolásra Dubniczay igazolásában is, pedig itt nincs is szó a háztartásra fordított költségekről. Ha e kimutatást összevetjük a kamara jelentésével, amelyben a veszprémi püspökség tiszta hasznát 21.655 forintra becsüli,¹¹ akkor egyenesen csodálkoznunk kell azon, hogy Acsády halála után még maradt egyáltalán valami, amin a kamara osztozhatott.

A pénzen kívül házi eszközök és bizonyára gazdasági felszerelés is maradt Acsády után. Ezekről úgy intézkedett a kamara, hogy a házi eszközök egy része a rezidenciában marad az utódok használatára, a többi dolgot elárverezik és belőle a temetési költségeket fizetik ki, a szolgák fizetését rendezik. Ezekre az eszközökre az utódnak, Biró Mártonnak elővételi joga van.¹²

¹¹ O. L. Exp. Camer. 1745. Jan. A. 24. Regiae Maiestati.

¹² U. o. Exp. Camer. 1745. Apr. E. 1. Episcopo Wespr.

Függelék.

1726 április 8. Róma. XIII. Benedek Pápa Acsády Ádámot veszprémi püspökké kinevezi.

Benedictus episcopus servus servorum Dei dilecto filio *Adamo* Acsády electo Vesprimiensi salutem apostolicam benedictionem. Per obitum Othonis Joannis Bapt. qui extra curiam Romanam debitum naturæ persolvit, pastoris solatio destitutæ ecclesiæ Vesprimiensi per provisionem celerem et felicem, ne illa longæ vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem quam de præficiendo eidem ecclesiæ Vesprimiensi personam utilen ac etiam fructuosam, cum venerabilibus fratribus nostris Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus habuimus diligenter, tandem ad te, de legitimo matrimonio et Catholicis nobilibusque parentibus in dioecesi Vesprimiensi ortum in quadragesimo et ultra tuæ ætatis anno et pluribus annis in sacro presbyteratus ordine constitutum in theologiæ baccalaureum ac supremum regni Hungariæ cancellarium, qui conciones ad populum habuisti ac curam animarum exercuisti, quique fidem Catholicam iuxta articulos iam pridem a Sede Apostolica propositos expressam professus fuisti, quemque præfatus Carolus rex nobis ad id per suas litteras nominavit, et cui apud nos de nobilitate generis, litterarum scientia, vitæ modestia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione, aliisque multiplicum virtutum donis. fide digna testimonia perhibentur, direximus oculis mentis nostræ, quibus omnibus debita meditatione pensitalis, ecclesiæ Vesprimiensi præfatae de persona tua nobis et eisdem fratribus, ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio, apostolica auctoritate providemus, teque illi in episcopum præficimus et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesiæ Vesprimiensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo in illo, qui dat gratias et largitur præmia, confidentes, quod dirigente Domino actus tuos, præfata ecclesiæ Vesprimiensis sub tuo felici regimine regetur utiliter et proprie dirigetur et grata in spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Iugum igitur Domini tuis imponimus humeris, prompta devotione suscipiens curam et administrationem, præfatasque sic exercere studeas sollicitè fideliter et prudenter, quod Ecclesiæ ipsa Vesprimiensis

gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se promissam, tuque praeter aeternae retributionis praemium, nostram et Sedis Apostolicae benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Nos enim te cum super defectu gradus opportune dispensamus. Volumus autem, quod tu ecclesiae cethedralis perfectioni ac domus episcopalis reedificationi pro viribus incumbas, theologalem et poenitentiarium praebendas ac seminarium ad praescriptum concilii Tridentini instituas, mentemque pietatis seu domum fiduciarium exigi cures, conscientiam tuam onerantes. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae 1726. sexto Idus Aprilis, pontificatus nostri anno secundo.

Beke Kristóf: Historia diplomatica almae Dioec. Vespriemensis, Period. III. p. 215--216.

1727 dec 24. Acsády Ádám mint veszprémi püspök, főispán, vaskai jav. apát, győri kanonok. kir. titkos tanácsos, magyar udvari kancellár köszönettel mond Sopron város tanácsának, hogy a Sz. Erzsébet oltárjavadalma neki adományozta.

E javadalmában Sindendorff Fülöp bíboros, győri püspök 1728 márc. 12-én megerősítette. Elődje ebben báró Jány Jakab vál. szemendrai püspök volt.

Sopron városi lvt. Acta beneficialia antiqua, lad. L. fasc. 111. nr. 268.

1731. június 1. Acsády püspök kéri a várost, szorítsa a domonkosokat, hogy vállalt kötelezettségüknek továbbra is eleget tegyenek vagy keressenek más megoldást.

A Sz. Erzsébet beneficiummal ugyanis naponkinti misemondás kötelezettsége járt. E kötelezettséget — a levélből kitetszően — elődjei és alatta is a soproni domonkosok látták el évi 150 ft. alamizsna, 4 ft. ministráns-díjazás és gyertyaszolgáltatás fejében. P. Gordon Jácint részben a templom távolsága miatt, részben télvíz idején nehéz megközelítése miatt le akart erről mondani.

Sopron városi lvt. Acta beneficialia ant. lad. L. fasc. 111. nr. 283.

1738 július 23. Acsády püspök lemond a Sz. Erzsébet oltárjavadalomról Groll Adolf győri püspök javára.

»non alio quopiam ex motivo et ratione, quam in merum, qua in Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Adolphum a S. Georgio episcopum Jauriensem fratrem in Christo meum per dilectum feror, intimae propensionis testimonium sincerique in eundem amoris mei argumentum sponte, ultronee ac benevole in animo constituissem ac prorsus deliberavissem, imo tale propositum meum (quo fraterni affectus mei uberius pateat documentum) litteris quoque meis cessionalibus et translationibus non longe abhinc tempore titulato Domino Episcopo solemniter superinde datis roboravissem.«

U. o. nr. 313.

1732 április 9. Veszprém. Bieliczky Ágost piarista házfőnök írja Szlopnyay Elek tart. főnöknek:

»Suppono inaudivisse Paternitatem Vestram Admodum Reverendum Excellentissimum nostri loci Ordinarii ab officio cancellariatus suspensionem et vix non totalem amotionem...«

Kegyesrendi központi lvt. 0—1. fasc. 8. nr. 9.

1732 napi keltezés nélkül. Acsády Ádám veszprémi püspök kérvénye a királyhoz, melyben lemond az udvari kancellárságról.

»Quia nihilominus crescentibus iam annis quoque meis animus tam arduo muneri impar gravissimam episcopalis characteris conditionem et angelis etiam humeris exhorrescendam obligationem in memoriam revocaret, in talismodi praesertim dioecesi, quae haereticis referta et undequaque circumsepta paucis operariis in vinea Domini desudantibus provisa ingemiscit; quibus accederet singularis Maiestatis Vestrae Sacratissimae in promotione cultus divini toto orbe decantata pietas, quam tanquam firmissimum intentionum mearum asyllum in omne tempus veneraturus rationibus praedecaratis compellentibus hactenus ex gratia et clementia Maiestatis Vestrae Sacrae gestum cancellariatus Regni Hungarici officium ad sacros Maiestatis Vestrae Sacrae pedes repono et humillima cum subiectione resigno...«

Orsz. Levélt. Helytartt. Cassa Par. Dioec. Veszpr. n. 1.

1732 május 11. Sümeg. Acsády püspök levele Sinzendorff Fülöp első udvari kancellárhoz. Megköszöni a kancellár értesítését, hogy a király elfogadta lemondását.

Excellentissime ac Illustrissime S. R. I. Comes et Supreme Aulae Cancellariae, Domine mihi Gratosissime!¹

Gratias Excellentiae Vestrae literas in ordine ad denunciationem medio Patris Tönneman mihi in episcopatum Vienna descendenti factam reflexorias reverenter percepi; quarum tenore eadem Exc. Vra ad praemissam denunciationem semet referendo significat Maiestatem suam Sacram officii cancellariatus *resignationem a me benignissime expectare*. Iisdem itaque velut in *positiva* sua Maiestatis Sacrae mente *issuque radicatis* patienter intellectis priori in forma responsi, erga insinuatam denunciationem repositae meimet declarationi ultronee demisse inhaerendo, pari eandem cum homagiali devotione sequentibus reitero; mihi nihil unquam fuisse prius nihilve magis in votis et animo, quam benignis suae Maiestatis Sacrae mandatis humillimum morem gerere et demissae homagialis meae obligationis debito exigente in omnibus parare. Quod quidem meum devotissime obsequendi studium, ut amplius probatum exhibeam, hoc quoque in passu, *ubi me atefata sua Maiestas Sacra a gesto cancellariatus munere* (in quo nimirum citra

omnem eo aspirandi aut quidpiam simile affectandi intentionem meam a Praelatura Tabulae suae Regiae Judiciariae ex innata eaque avita eiusdem Suae Maiestatis Clementia adiecto Weszprimiensi episcopatu ante septennium circiter collocatus extitissim) *abdicatedum velit*; mihi etiam cuius fortunae et vita ipsa a clementissimo Suae Maiestatis pendet arbitrio, supererit nihil aliud, quam sola gloria obsequendi; atque ita, ut iuxta benignam Suae Maiestatis dispositionem pro munere meo pastoralis, dioecesi mihi concredita tanto diligentius invigilare valeam, medio annexi humillimi supplicis libelli mei mentionatum cancellarius officium ad Sacros suae Maiestatis Sacrae pedes reposui. Et si quidem Excellentia Vra mihi Vienna discedenti, successive autem sua quoque Maiestas Sacra quodpiam omni cum humilitate expetendum solatium polliceri dignata fuisset, ideo in praesinuato supplici libello triplicis ordinis humillimas preces meas eidem suae Maiestati Sacrae declaravi: quartam tamen aequae humillimam instantiam in eo nempe fundatam; quodsi dilectissimus Exc. Vrae filius, dominus Eminentissimus Cardinalis et Episcopus Jaurinensis² Deo ita disponente Wratislaviensem episcopatum³ per mortem pia memoriae Serenissimi principis Moguntini⁴ electoris vacantem adipisceretur, eorum cassatis et annihilatis saepefacto libellotenus declaratis humillimis precibus meis episcopatum Jauriensem memorata Suae Maiestas Sacra mihi benignissime conferre dignaretur; tum ideo ne forte praematura esset, tum quia promotio praenotati dilectissimi filii sui necdum pro infallibili haberi quiret, quamvis ex eodem supplici libello exmittendam satius esse iudicassam; quia tamen mutatio isthaec de facili contingibilis esset. Eapropter Exc. Vrae supplico, ut modernas quidem humillimas preces meas in conspectum suae Maiestatis Sacrae deferre; verum cum in casum ubi episcopatus Jauriensis infallibiliter vacaret, cum praehabita mei declaratione, quod nimirum hoc obtento ab omnibus aliis petitis recedere velim, eidem Suae Maiestatis Sacrae me opportuno tempore insinuare gratiosisque favoribus per efficacem suam hac quoque in parte exhibendam assistentiam complecti non dedignetur.

Datum Sümegh 11. mensis May 1732.

¹ Gr. Sinzendorff Fulop Lajos első udvari kanc.

² Gr. Sinzendorff Fülöp Lajos előbb győri, majd boroszlói bíboros püsp.

³ Boroszló (Vratislavia).

⁴ Mainz a. R.

* Aláhúzás a szerzőtől.

1732 okt. 24. Veszprém. Biciczky Ágost piarista házfőnök leveléből:

»Excellentissimus noster Ordinarius actu Viennae occupatur in sollicitatione Jaurinensis infulae, qui utinam eandem consequeretur, quia eo regnante spes nostrae cum et dioecesis initae praevidentur. Cui spargun-

tur successuri vel J(osephum) Comitem Batthyány vel vero J(osephum) Comitem Berényi.«

Kegyesr. központi lvt. 0—1. fasc. 8. n. 12.

1733 márc. 27. Veszprém. Bieliczky Ágost piarista házlőnök írja:

«Excellentissimus Noster ... nuperrime fuit Viennae pro ultimata mente Suae Maiestatis Sacrae intellegenda respectu unius comitatus, qui usque ad Croatiam se a lacu Balaton a Felső-Őrs extendit, ex episcopatu suo adimendi novoque episcopatui Sabariensi applicandi, unde sine consolatione dicitur redivisse: hinc et ob praereptum episcopatum Jauriensi formidanda fulmina, qui ne subsit religioso, spargitur canonicatum resignasse Jauriensem.»

U. o. n. 15.

Tabella iuxta quam status parochiarum connotari deberet.

Parochia N.

Habet filiales N. N. in distantia a Matre Ecclesia horam t. ecclesiarum aedificia sunt in bono statu aut quali egent reparatione?

Habent necessaria apparamenta aut iisdem et quibus destituuntur?

Habent certos proventus ex aliquo capitali vel fundo Ecclesiae donato, vel legato, vel vero incertos ex criptis, pulsu campanarum vel marsupiali diebus Dominicis et festivis ecclesia colligi consueta eleemosyna, quae omnia insimul annue computata faciunt T.

In pago principali habet domum parochialem in bono statu, vel reparatione egentem et quali? ac quis reparationem facere soleat?

hortum

pratium currum T.

agros inseminata cubulorum

et hi agri ad quot calcaturas et post singulum cubulum prosectio cubulorum T.

vineas fossorum T.

In pratis falcat et convehit foenum, quis?

agros arat, seminat, metit, fructus convehit quis?

vineas excolit quis? et quot urnae in vineis procreantur?

habet a qualibet domo annuatim

triticum

siliginem

avenam

panes

vinum

praestationem pecuniariam

In loco talis parochiae vini, foeni et omnis generis praestari soliti frumenti quale pretium? et qualem omnia praemissa loci pretio aestimata annuam summam insimul sumpta faciunt?

Habet silvam propriam ex qua ligna convehit, quis? vel praebentur ipsi currus lignorum, arundinum, T. a quo?

Percipit stolam

a baptismo

ab introductione puerperae

a matrimonio

a benedictione neonuptae

a sepultura

distincte autem declaretur ex qua specie stola, quantum in parata pecunia quantumve in naturalibus pretio loci computatis per annum habeat? concionis funebris taxa (quia ad eam parochi nullo modo obligantur, eorum arbitrio reliquenda)

A filiali N. percipit prouti supra in Matrice specificata sunt rubricae T. quod facit annualim ex omni specie in pecunia T.

vel se in filiali aliter solvuntur, quam in matre, tunc id quoque specificatur.

Praeterea respectu singuli parochi apponatur ultra specificatos annuos proventus quantum adhuc et quid pro sua congrua subsistentia habere deberet? Item declaratur, an aliquis et quis talis parochiae habet actu ius patronatus?

Praestationes ludimagistro debitae sequenti ordine exponendae

Habet domum

hortum

pratium

agros

item in pecunia

in vino

in tritico

in pane

stolam percipit

a baptismo

ab introductione

a matrimonio

a benedictione

a sepultura

Quid omnes sui proventus pretio loci considerati faciunt in pecunia?

et quantum adhuc et quid pro sua congrua subsistentia habere deberet?

Veszpr pki lvt. Conscript. prov. parochialium. fasc. I.

1734 július 13. Acsády püspök a custodiátus-ra vonatkozó levele:

Quod porro ulterius ordinis intimatum, quippe sub dato diei 12-ae eiusdem mensis Junii emanatum concerneret, constaret utique et probabile omnino foret, quod priusquam occasione humillimae instantiae meae

intuitu custodiatu Albensis per me, qua ad benignum Suae Maiestatis Sacrae latus in officio cancellariatus Regio-Aulico adhuc constitutum interpositae, lapidem primum movere caepissem, iam ab ante egentiores dioecesis meae parochos modalitate tam Exc. Consilio sub die octava, quam et Suae Matti Sacrae vigesima nona uti omnino mensis Maii nunc currentis anni 1734. profunda cum devotione et respective humillime recensita ac perscripta sublevavissem, et ea omnia, quae utrobique iisdem rescriptis meis humillimis continebantur, ad rationes easdem rite et accurate praestitissim; qua ratione igitur talismodi fide digna relatio id evincere quibit, quasi ego pro custodiatu eodem Albensi mihimet ipsi finem in illum, ut primo ex proventibus illius parochis egentioribus in dioecesi mea existentibus de subistentia magis providere possim, a Sua Maiestate Sacra benigne conferendo supplicavissim; cum tamen notorium potius, plurimorumque testimonio fidedigno in contrarium comprobabile sit, me non modo pro istiusmodi exiguae, sed nec maioris considerationis beneficio, imo quod ultra est, ne quidem pro moderno episcopali meo caractere instantiam posuisse umquam; verum isthanc quoque gratiam et clementiam benigno motu proprio merere ex innata singulari sua pietate Caesareo-Regia mihi indigno subdito suo suam Sacratissimam Maiestatem conferre dignatam fuisse fateri me oportet. Hocce vero in passu ipsa aequitatis ratione stimulatus et zelo animarum permotus repelitur Custodiatum in solatium et sublevamen neo-introducendorum in dioecesi mea annue parochorum, qui omnino aliis egentiores non immerito censi possunt, convertendum desideravissim potissimum ex eo, quod ille et eo spectantia loca eorundemque decimae per tales omnino personas ecclesiasticas actu quoque teneantur, quae nulla adhibita animarum cura, citra ullam sedecimam quoque praestationem beneficio eodem fruuntur et potiuntur.

O. L. Cassa Par. Dioec. Vespr. N. 1.

1727 dec. 31. Bécs. P. Basilius a S. Antonio bécsi piarista házfőnök leveléből:

»Reverendissimus Praepositus Wesprimiensis ante festa Viennae existens fecit collegio nostro gratiam et gratiose nos visitavit. Multum illi placuit ecclesia nostra, et in ea altare congregationis seu S. Familiae Nazarenae, ad cuius normam unum Wesprimii in Cathedrali curare fieri intendit.«

Kegyesrendi közp. lvt. 0—1. fasc. 1. n. 12.

A nevezett oltár ma is megvan a Maria Treuban. L. Guljelm. Gärtner: Notae historicae de ecclesia Viennensi ad S. Mariam Fidelem. Ephemerides Calasancianae. Ann. XVIII. (1949.) N. 5—6. p. 113.

1743. július 8. Somogy m. plébániáinak kánoni látogatásáról készült jegyzőkönyv (*Domestica visitatio universarum comitatus Sümeghiensis parochiarum peracta.*) Veszprémi püsp. lvt.: *Acta et fragmenta Visit. Can. Paroch. fasc. I. 45 számozatlan folio levél.*

A kánoni látogatást Solymossy László karádi plébános és Domaniczky Ferenc somogyszili plébános, esperesek végezték Pöstényi Mihály püspöki helynök megbízásából a papság közjavanak megőrzése céljából. A kánoni látogatást befejező jegyzőkönyvet 1744 október 8-án írták alá Karádon.

E »félhivatalos« jellegű kánoni látogatás adatait öt csoportba foglalják össze a jegyzőkönyvben: 1. a templom, 2. a plébános, 3. a tanító, 4. a nép, 5. a nem-katolikusok.

Bár Somogy megye plébániáira nézve ez a jegyzőkönyv kétségkívül részletesebb anyagot tartalmaz, mint a harmincas évek összeírásai, lényegében nem változtat azon az összképen, melyet az egyházmegye állapotáról, viszonyairól az összeírások alapján nyertünk. A plébániák száma mindössze kettővel (Szentbalázs, Kisbárapáti) növekedett csak.

E jegyzőkönyv érdeklődésének irányával és szempontjaiban különbözik az előző évtized összeírásaitól, átmenetet alkot a Biró-féle nagyszabású vizitákhoz. Erdemi tárgyalásra ezekkel kapcsolatban kerül sor.

Connotatio parochiarum in dioecesi Vesprimiensi actu exstantium

Nomina parochiarum	Habent ex universis proventibus in toto		Addendi itaque essent ad completionem 200 fl. ex 150 fl. congrua ac 50 flor. ex fundis obvenire debentium		Ludimagister ex proventibus universim habet		Congrua indigeret	
	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.
I. In vice-archidiaconatu comitatus Simighiensis:								
1. In Andocs	49	—	—	—	27	—	25	—
Nágocs	—	—	—	—	In praemissis filialibus non datur ludi magister ob defectum proventuum			
Zala	—	—	—	—				
Tab	—	—	—	—				
Kapoly	—	—	—	—				
Miklósi	—	—	—	—				
2. opp. Kaposvár	170	98 $\frac{1}{3}$	29	1 $\frac{2}{3}$	36	56	40	—
Füred	—	—	—	—	non datur			
3. Koppány	108	50	91	50	24	—	25	—
4. Mernye	135	65	64	35	13	92	25	—
5. Gölle	147	—	53	—	26	50	22	—
6. Szil	91	—	109	—	22	10	20	—
7. Igal	141	—	59	—	37	—	15	—
8. Tapsony	164	—	36	—	21	50	25	—
Gadány	—	—	—	—	24	50	15	—
9. Attala	164	20	35	80	25	—	15	—
Berk	—	—	—	—	25	70	12	—
10. Csököly	121	90	78	10	15	35	20	—
11. Bajom	95	35	104	65	19	—	20	—
12. Marcali	167	25	32	75	41	80	25	—
13. Segesdvár	86	73 $\frac{1}{2}$	113	26 $\frac{1}{2}$	18	25	30	—
14. Kéthely	125	51 $\frac{1}{2}$	74	48 $\frac{1}{2}$	—	—	30	—
Sári	—	—	—	—	28	50	—	—
15. Vörs	98	58	101	42	—	—	30	—
(Balatón-) Berény	—	—	—	—	8	77 $\frac{1}{2}$	—	—
16. Szent Pál	91	88	108	12	nullus ob defectum salarii			
17. Buzsák	184	36	15	64	—	—	20	—
18. Lengyeltóti	107	28 $\frac{1}{2}$	92	71 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
Tótygyúgy	—	—	—	—	34	—	—	—
19. Somogyvár	96	53 $\frac{1}{2}$	103	46 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
Osztopán	—	—	—	—	cum parochiani nullum ei praestare vellent salarium, non reerit.			
20. Látvány	149	—	51	—	26	—	30	—
Lelle	—	—	—	—	36	94	simul ut et organista	
21. Karád	188	28 $\frac{1}{2}$	11	71 $\frac{1}{2}$	29	76		
22. Atád	24	25	175	75	11	26	—	—
	2708	25 $\frac{5}{6}$	540	74 $\frac{5}{6}$	553	42 $\frac{1}{2}$		
II. In archidiaconatu Kesztheliensi in comitatu Szaladiensi existente:								
1. In opp. Keszthely	137	98	62	2	37	08		
2. Rezi	67	—	133	—	15	20		
Karmacs	—	—	—	—	16	58		
3. Szántó	65	50	134	50	24	35		
4. Zsid	77	40	122	60	15	60		
5. Vita	96	60	103	40	6	24		
Ederics	—	—	—	—	9	44		
Tomaj	—	—	—	—	2	36		
István	—	—	—	—	6	98		
6. opp. Tapolca	136	66 $\frac{1}{2}$	63	33 $\frac{1}{2}$	55	30		

Nomina parochiarum	Habent ex universis proventibus in toto		Addendi itaque essent ad completionem 200 fl. ex 150 fl. congrua ac 50 fl. ex fundis obvenire debentium		Ludimagister ex proventibus universim habet		Congrua indigeret	
	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.
7. Gyulakeszi	92	5	107	95	22	50		
Csobánc	—	—	—	—	16	25		
8. Szigliget	71	55	128	45	11	95		
Tördemic	—	—	—	—	9	60		
Badacsonytomaj	—	—	—	—	12	28		
9. Tóti (Káptalan-)	89	70	110	30	13	50		
Gulács	—	—	—	—	12	32		
Kékkút	—	—	—	—	7	60		
10. Szentbékállya	93	50	106	50	6	90		
Mindszentkállya	—	—	—	—	11	85		
Monostorapáti	—	—	—	—	10	98		
11. Nyírad	69	97 ¹ / ₂	130	2 ¹ / ₂	9	40		
Káptalanfa	—	—	—	—	14	28		
12. opp. Sümeg	56	—	—	—	23	55		
13. Rende	143	87	56	13	17	68		
Gyömörő	—	—	—	—	10	72		
Gógánfa	—	—	—	—	13	50		
Dabrone	—	—	—	—	19	36		
14. Szegvár	100	51	99	49	13	70		
Rigács	—	—	—	—	—	—		
Medgyes	—	—	—	—	—	—		
Hosztót	—	—	—	—	—	—		
Ukk	—	—	—	—	—	—		
15. Csehi	126	35	73	65	—	—		
Kisgörbő	—	—	—	—	9	70		
Mihálfa	—	—	—	—	9	62		
16. Szentgrót	112	50	87	50	33	—		
Szentpéter	—	—	—	—	5	76		
(Z.)szentlászló - licenciatus administrat etiam Gyülelész	—	—	—	—	(licent. et ludimagister simul)			
17. Győr	43	60	156	40	24	70		
					ludimagister non datur			
	1580	75	1675	25				
III. In archidiaconatu Egerszeg, comit. Szaladiensis:								
1. In Egerszeg	113	25	86	75	40	50		
2. Bagod	60	80	139	20	—	—		
Vittnyéd	—	—	—	—	13	34		
3. Zalaszentgyörgy	55	40	144	60	13	72		
4. Salomvár	72	15	127	85	—	—		
Zalapataka	—	—	—	—	—	—		
Zalalövő	—	—	—	—	—	—		
Mindszent	—	—	—	—	12	55		
5. Mille(j)	49	45	150	55	15	08		
Bak	—	—	—	—	15	16		licenciatus
6. Nova	71	63	128	37	20	94		
Tófő	—	—	—	—	18	22		licenciatus
Sütör	—	—	—	—	7	35		licenciatus
7. Hahót	64	2 ¹ / ₂	135	97 ¹ / ₂	—	—		
Szentbalázs	—	—	—	—	14	43		
Gelse	—	—	—	—	33	—		

Nomina parochiarum	Habent ex universis proventibus in toto		Addendi itaque essent ad completionem 200 fl. ex 150 fl. congrua ac 50 flor. ex fundis obvenire debentium		Ludimagister ex proventibus universim habet		Congrua indigeret	
	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.
8. Kanizsa	116	75	—	—	32	90	licenciatus	
Récse	—	—	—	—	9	45		
9. Kiskomárom	141	34	58	66	26	94	licenciatus	
Magyarod	—	—	—	—	—	—		
10. Merenye	63	50 1/2	136	49 1/2	13	58	licenciatus	
Szabad Rada]	—	—	—	—	32	80		
Orosztony	—	—	—	—	21	16	licenciatus	
11. Pacsa	75	17	124	83	—	—		
Szentpéterúr	—	—	—	—	8	98	licenciatus	
12. Szentlászló (Búcsú)	127	55	—	—	—	—		
Sándorháza	—	—	—	—	30	50		
13. Nemesapáti	54	55	145	45	5	60		
Kemend)	—	—	—	—	13	20		
István)	—	—	—	—	13	20		
Szepetk)	—	—	—	—	—	—		
14. Zalabér	129	25	70	74	12	20		
Bagod	—	—	—	—	16	92		
Batik	—	—	—	—	16	67		
IV. In districtu comitatus Vesprimiensis			1194	87	1449	48	455	39
1. In Mezőkomárom	77	13 1/2	122	86 1/2				
Városhidvég	—	—	—	—				
2. Városlőd	146	50	63	50				
Kislőd	—	—	—	—				
3. Öskü	69	81 1/2	130	18 1/2				
4. Vöröstó	112	80	87	20				
Barnag	—	—	—	—				
5. Palota (Vár-)	79	50	129	50				
6. Fok (Sió-)	71	45	—	—				
7. Nagyvázsony	77	35	122	60				
V. In districtu comitatus Albensis:			615	55	784	45		
1. Iszkaszentgyörgy	37	60	167	40				
Moha	—	—	—	—				
2. Mór	—	—	—	—				
Bodajk	—	—	—	—				
3. Csákvár	103	25 1/2	96	74 1/2				
4. Bicske	104	46 1/2	95	53 1/2				
5. Etyek	101	67	98	33				
6. Lovasberény	86	—	114	—				
7. Vál	175	62 1/2	24	37 1/2				
Gyuró	—	—	—	—				
8. Pázmánd	146	62 1/2	53	37 1/2				
Pákozd	—	—	—	—				
9. Tárnok	190	18	9	82				
10. Érd	110	93 1/2	89	6 1/2				

Nomina parochiarum	Habent ex universis proventibus in toto		Addendi itaque essent ad completionem 200 fl. ex 150 fl. congrua ac 50 flor. ex fundis obvenire debentium		Ludimagister ex proventibus universim habet		Congrua indigeret	
	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.	flor.	den.
11. Ercsi	100	15	99	85				
12. Adony	187	23	12	77				
13. Perkáta	73	65	126	35				
	1417	38 ¹ / ₂	982	61 ¹ / ₂				
VI. In districtu comitatus Pilisiensis:								
1. opp. Ráckeve	376	62 ¹ / ₂	—	—				
Becse	—	—	—	—				
2. Tökölly	73	35	126	65				
3. Torbágy	182	95	17	5				
4. Törökbálint	286	63 ¹ / ₂	—	—				
5. Budakeszi	301	75	—	—				
6. opp. Zsámbék	351	57	—	—				
7. Jenő	156	46	43	54				
8. Bogdány	234	94	—	—				
9. Borosjenő	163	89	36	11				
10. Kovácsi	175	17 ¹ / ₂	29	82 ¹ / ₂				
11. Csaba	155	30	44	70				
Szántó	—	—	—	—				
12. Solymár	245	65 ¹ / ₂	—	—				
13. Vörösvár	219	11 ¹ / ₂	—	—				
	2918	41 ¹ / ₂	297	87 ¹ / ₂				
Extractus exsolvendae congruae:								
1. In 1-mo districtu . .			1540	74 ¹ / ₆				
2. 2-do „ . .			1675	25				
3. 3-tio „ . .			1449	48				
4. 4-to „ . .			784	45				
5. 5-to „ . .			982	61 ¹ / ₂				
6. 6-to „ . .			297	87 ¹ / ₂				
			6730	41 ¹ / ₆				

Felhasznált irodalom.

- Acsay Ferenc*, A győri kath. főgimnázium története 1626—1900. Győr, 1901.
- A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend története. Budapest, 1907. V. k.
- A veszprémi papnevelő intézet emlékkönyve Magyarország fennállásának ezredéves ünnepére, közrebocs. az előljáróság. Veszprém, 1896.
- Adár Iván*, A veszprémi székesegyház története. Veszprém, 1912.
- Aggházy Mária*, A zirci apátság templomépítkezései a XVIII. században. (A Veszprémi Egyházmegye Multjából, 6. sz.) Veszprém, 1937.
- Bakonyvári Ildefonz*, A pápai kath. gymnasium története a pálosok idejében. Pápa, 1896.
- Balogh Gyula*, Vasvármegye nemes családjai. Szombathely, 1894.
- Bedy Vince*, A győregyházmegyei papnevelés története. (Győregyházmegye Multjából, II. sz.) Győr, 1937.
- Bedy Vince*, A győri székeskáptalan története. (Győregyházmegye Multjából, III. sz.) Győr, 1938.
- Beke Christophorus*, Historia diplomatica almae dioecesis Wesprimiensis. (Kézirat a veszprémi püspöki levéltárban.)
- Csekey István*, A magyar trónöröklési jog. Budapest, 1917.
- Corpus Iuris 1751. kiad.
- Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára (1134—1934). Kiadja a jászói-premontrei kanonokrend gödöllői konventje. Budapest, 1934.
- Fraknói Vilmos*, A magyar királyi kegyúri jog. Budapest, 1895.
- Galla Ferenc*, A Pázmáneum alapítása és a Szentszék. Vác, 1935.
- Géjfi Gyula*, A szombathelyi egyházmegye története. Szombathely, 1929. I. k.
- Gutheil Jenő*, A Szent László templom multja. (Veszprémi Hírlap 1943. nov. 21. szám.)
- Hóman Bálint—Szegeő Gyula*, Magyar Történet, 6. kiad. IV. k. Budapest, 1903.
- Hornig Károly*, Padányi Biró Márton naplója. Veszprém, 1903.
- Horváth József*, Balatonlelle története. Veszprém, 1943.
- Hoss József*, A kaposvári plébánia története. Veszprém, 1948.
- Juhász Kálmán*, A licentiátusi intézmény Magyarországon. Budapest, 1921.

- Juhász Lajos*, A porta története 1526—1648. (Századok, 1936. pótfüzet.)
Kákossy Á. Elek, Emlékkönyv a 800 éves Karád jubileumára. Kaposvár, 1934.
- Kempelen Béla*, Magyar nemes családok. Budapest, 1911. I. k.
Kiss István, A pápai plébánia története. Veszprém, 1908.
Kocsis Ödön, A sümegi Szűz Mária története és csodái. Sümeg, 1940.
Kolinovics Gabriel, Nova Hungariae periodus. Diarium Comitiorum Hungariae Anni 1741. Budae, 1790.
- Körmendy József*, Heydenreichsteini Volkra Ottó János veszprémi püspök élete és jogi harcai. (Kéziratban a szerzőnél, 1938.)
Lukcsics Pál dr.—Pfeiffer János dr., A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. (A Veszprémi Egyházmegye Multjából 1. sz.) Veszprém, 1933.
- Molnár Ernő*, A pápai pálos templom. (Gerevich-émlékkönyv.) Budapest, 1942.
Molnár Ernő, Adatok a pálosok XVIII. századi művészi tevékenységéhez. (Archeologiai Értesítő, 1936.)
- Molnár István*, A fehér barátok Pápán. Pápa, 1942.
- Nyers Lajos*, A veszprémi piarista gimnázium tanárai. (1730—1740., 1740—1750.) Különlenyomat a veszprémi kegyestanítórendi r. k. gimnázium 1941/42. és 1942/43. évi Évkönyvéből. Veszprém, 1942., 1943.
- P. Antal*, A győri kármelita rendház 200 éves története. Győr, 1897.
Pákay Zsolt, Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírása alapján. (1531—1696.) Veszprém, 1942.
- Pehm József*, Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. (A Veszprémi Egyházmegye Multjából 2. sz.) Zalaegerszeg, 1934.
Pfeiffer János, A veszprémi egyházmegye papjai 1630—1950. (Kézirat.)
- Pigler Andor*, A győri Szent Ignác-templom és mennyezetképei. Budapest, 1923.
- Rados Jenő*, Magyar oltárok. Budapest, 1938.
- Rimely Carolus*, Historia Collegii Pazmaniani. Viennae, 1865.
Róka Joannes, Vitae Vesprimiensium Praesulum. Posonii, 1779.
- Salacz Gábor*, A Cassa Parochorum története. (Különlenyomat a bécsi gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyvének harmadik évfolyamából.) 1933.
- Schematismus V. Cleri Wesprimiensis a. 1909.
- Strausz Antal*, A veszprémi Szent László templom története. Veszprém, 1902.
- Szabó István*, A magyarság életrajza. (Budapest, év nélkül.)
- Weidlein János*, Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában (Századok, 1934. pótfüzet.)

Névmutató.

(Személy- és helynevek.)

Abai 43.

Abai Kata'in 44.

Acsády Ádám celldömölki lakos 5; Ádám Péter veszprémi püspök 5—13, 15, 17, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84; Julia 5; Judit, Vigyázó Mátyás felesége 5; Juszti 5; Magdolna 5; Pál, veszprémi alispán 5.

Adony 15, 20, 55, 62, 64; gör. ke'eliek 44.

Ajka 43.

Akali 43.

Alcsut 43.

Alsó-Hahót 15.

Alsóörs 43.

Alsórajk 60.

Alsóseged 56 (1. még Segesd alatt).

Amadé kegyúri cs. 42.

Andocs 20, 51, 58, 61, 64.

Andráshida 62.

Antal György nagyszombati papnöv. 48.

Aranyossy László veszprémi karkáplán 30.

Aranyód 58.

Aszófő 43.

Attala 15, 20, 56, 58, 62.

Ádánd 43.

Agoston kapucinus 26.

Badacsonytomaj 56, 59, 62.

Bagod 15, 20, 42, 55, 59, 62.

Bajzáth József veszpr. püspök 24.

Bak 46, 56, 59, 62.

Bakács kegyúri cs. 42.

Bakonycsernye 43.

Bakonynána 43.

Balassa István nagyszombati papnöv. 48.

Balázs bécsi piar. házfőnök 84.

Balhás 43.

Balatonarács 43.

Balatonberény 43, 58.

Ba'a'onbozsok 43, 60.

Ba'a'oncsehi 40, 58,

Ba'a'oncsicsó 43.

Balatonederics 46, 56, 58, 59.

Balatonendréd 43, 45.

Ba'a'onfőkajár 43.

Ba'a'onfüred 43.

Ba'a'ongyörök 42, 58.

Balatonkenese 20, 21, 24, 43, 53.

Ba'a'onkeresztur 58.

Balatonkiliti 20, 24, 43.

Ba'aton'elle 56, 58, 60, 61.

Ba'a'onmagyaród 59.

Ba'atonőszöd 43.

Balatonszabadi 20, 24, 43.

Ba'a'onszárszó 43.

Balatonszemes 56.

Ba'atonudvari 43.

Ba'a'onújlak 58.

Baté 56, 58, 62.

Batthyány kegyúri cs. 42, 49; József 82.

Bácskeszi 43.

Bálványos 43.

Bátszegyei János 76.

Beleg 43.

Bencések 50, 51.

Benedek (XIII.) pápa 78.

Berencsi János nagyszombati papn. 48.

Berényi József gr. 82.

Besenyő 55, 62.

Bezeréd 59.

Bécs 5, 26, 80.

Békássy Ferenc kapornaki apát 45, 56.

Bia 43, 57, 60.

Bicske 15, 20, 43, 56, 61, 65.

Bie'iczky Ágost veszpr. piarista házfőnök 49, 80, 81, 82.

- Bitomszky* József törökbálinti pléb. 35.
Biró Márton (padányi) 7, 12, 13, 15, 24, 27, 28, 33, 34, 36, 39, 40, 44, 47, 48, 50, 51, 53, 57, 60, 85.
Bodajk 15, 37, 43, 57, 61, 62.
Bogdány 15, 40, 56, 57, 60, 62.
Boldogfa 59.
Borsothi Péter nagyszombati papn., mezőkomáromi plébános 44, 48.
Böhönye 43.
Brozovics István buzásaki pléb. 35.
Búcsúszentlászló 20, 27, 42, 52, 59, 62.
Budai alumnatus 36; apácák 42; esperesség 18, 27, 35, 64.
Budakeszi 15, 20, 35, 40, 56, 62, 64, 65.
Buzsák 15, 20, 45, 55, 58, 63, 66.
Büssü 57.
- Cassa* Parochorum 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 36, 37, 38, 40, 41, 51, 53, 63.
Cece 43.
Cegléd 56, 61.
Cienfuegos bíboros, bécsi nuncius, császári követ 8, 26.
Csabrendek 20, 22, 57, 59, 61, 62.
Csajág 43.
Csatár (Z.-Egerszeg filiája) 56, 61, 62.
Csatka 56, 61.
Csáford 58.
Csákkberény 43.
Csákvár 20, 43, 57, 64.
Csáky László gr. 67.
Csepely 43, 55.
Csetény 43.
Csobánc 42, 55, 59, 62, 64.
Csokonya 20, 43.
Csoma 58.
Csopak 43.
Csór 43.
Csőköly 15, 20, 55, 61, 62, 65.
Csurgó 43.
Csuzi Zsigmond pálos 67.
Cziráky kegyúri cs. 42.
- Dabronc* 45, 59.
Darány 20, 24.
Diszel 55, 62.
Domaniczky Ferenc somogyszili esp. pléb. 85.
- Domonkos* kármelita 71, 72.
Dörgicse 43.
Drávecz M. József nagyszombati papn. 48; kanonok 36.
Dubniczay István hantai prépost, veszpr. kanonok 28, 32, 33, 68, 73, 74, 75, 76, 77.
Dudar 43.
- Ebergényi* 65.
Ederics 59, 62.
Egei György veszpr. papn. 47.
Egerszegi esperesség 20, 27, 42, 59.
Egregy 61.
Egres (Fejér vm.) 43.
Előházi János nagyszombati papn. 48.
Enying 20, 24, 43, 44, 60.
Ercsi 15, 20, 39, 55, 56, 61.
Erdődy Gábor egri püspök 6, 37, 65.
Esterházy kegyúri cs. 42.
Esterházy Antal földesúr, császári ezredes 5; Imre zágrábi, veszpr. püspök, esztergomi érsek 7, 8, 10, 15, 55, 68; Pál hg. 6.
Esztergomi egyházmegye 31; káptalan 48.
Etyek 20, 39, 43, 55, 61.
Érd 15, 20, 55, 56, 62, 63, 64.
- Fabsich* Mihály veszpr. kanonok 28.
Falu-Hídvég 20, 24, 43, 60.
Farkas János nemesvidi licentiátus 45.
Fehérvári: esperesség 20, 27, 40, 60; örkanonok 42; kusztodiátus 83, 84; prépost 39.
Fejér Pál pálos tartományfőnök 68.
Felső-Hahót 15.
Felsőörs 20, 23, 24, 43, 56, 63.
Felsőpáhok 23, 56, 59, 61, 62.
Felsőrajk 59, 60.
Felsőseged 57, 62.
Ferencsek 19, 23, 28, 45, 51—52, 67, 71, 75.
Fodor András nagyszombati papn. 48.
Francsics István mezőkomáromi pléb. 44.
Franiul Márk János pléb., kanonok 35, 36.
Füle 20, 43.
- Gadány* 58, 62.
Gausz Antal győri kanonok 71.
Galambok 59.
Gamás 58.

Garabonc 59.
Gazdag János dabronci licentiátus 45.
Gálosfa 45, 56, 62.
Gelse 59.
Gerasi apát 49.
Gesztli 55, 62.
Getzlmár János György győri építőmester 67, 68.
Giczei István nagyszombati papn. 48.
Gige 43.
Gordon Jácint soproni dömés 79.
Gógánfa 45, 59.
Gölle 20, 58, 61.
Grimaldo Jeromos edesszai püspök, nuncius 9.
Groll Adolf piar. generális 12; győri püspök 6, 25, 49, 79.
Gyömörei Ferenc nagyszombati papn. 48.
Győr 12, 13, 32, 67, 68, 71; apácák 75; egyházmegye 25; káptalan 32, 48; püspök 25; szeminárium 36.
Gyulakeszi 15, 20, 42, 59, 61, 62, 66.
Gyuró 43.
Gyüleviz 46, 58.

Hajmáskér 43.
Hahót 20, 40, 42, 59, 61, 62, 63.
Hajmás 45.
Halimba 24, 42, 56, 61.
Hantai prépostság 32.
Harrach bécsi püspök 6.
Hedrehely 43.
Hegymagas 62.
Henye 59, 62.
Herbert József pléb. 35.
Herczeg József nagyszombati papn. 48.
Hetes 20, 24, 43.
Hévízszentandrás 61, 62.
Horányi Gábor 75.
Horváth György nagyszombati papn. 48.
Horváth János nagyszombati papn. 48.
Horváth József 56.
Horváth Katalin 69.
Horváth László (jákófalvi) 69.
Hosszúfalu 57.
Hossztót 45, 56, 58, 61.
Högyész Ferenc veszpr. kanonok 28.
Hunyady kegyúri. cs. 42, 60.

Igal 15, 20, 57, 62, 64, 66, 76.
Iharosberény 20.

Illésházy kegyúri. cs. 42.
Inota 43.
Iszkaszentgyörgy 20, 43, 56, 60, 61.
Istvándi 20, 24, 43.

Janzó János veszpr. papn. 47.
Jány Jakab v. szemendrai püspök 79.
Jenő (Nádasdladány fiókja) 76.
Jenő hg. földesúr 39, 42.
Jezsuiták 21, 22, 23, 42, 45, 48, 52, 53, 74, 75.
Juta 55.

Kadarkút 20, 24, 43.
Kapolcs 43.
Kapoly 58.
Kapornak 23; apát 42.
Kaposgyarmat 45.
Kaposkeresztur 45.
Kaposujlak 45.
Kaposvár 15, 20, 41, 56, 58, 61, 62, 64, 66.
Kaposszentbenedek 20, 24, 43, 57, 62.
Kapucinusok 19, 23, 40, 59.
Karád 15, 20, 62, 72, 85.
Karmacs 42, 55, 62.
Kádárta 43.
Kálmánca 43.
Káloz 20, 43, 57.
Kántor István veszpr. papn. 47.
Káptalanfa 59, 61.
Káptalantóti 15, 20, 42, 55, 59, 61, 62, 64.
Kármeliták 51, 67, 70, 75.
Károly, III. király 8, 12, 14, 15, 25, 27, 54.
Kemend 45, 46.
Keresztény Ágost száz hg., esztergomi érsek 7, 8, 50.
Keszthely 15, 20, 55, 61, 62, 63, 64, 65; esperesség 20, 27, 42, 58; plébánia 40.
Kékkut 55, 62.
Kéthely 15, 20, 58, 62, 64, 66.
Király Mór bencés 7.
Király Péter 66.
Királyszentistván 43.
Kisapáti 55, 59, 61.
Kisbajom 43.
Kisbár 62, 85.

Kisberény 58.
Kisfalud 43.
Kisdabronc 45.
Kisgörbő 56, 59, 63.
Kiskanizsa 59.
Kiskeszi 43.
Kiskomárom 15, 20, 42, 55, 59, 61.
Kiskölked 61.
Kisszöllős 43.
Kiss István igali pléb., veszpr. kano-
 nok 28, 36.
Kis-Szarvas 76.
Kistorbágy 15, 56, 62, 73.
Kisvásárhely 45.
Klandl István veszpr. papn. 47.
Kocsis Odön ferences házfőnökök 52, 72.
Koller Ignác veszpr. püspök 24.
Komárváros 59.
Kontor István soproni pléb. 6.
Kopácsy József veszpr. püspök 24.
Kozmadamján 59.
Kozorics Ferenc nagyszombai papn. 48.
Konczöl Anna 49.
Köveskállya 43.
Kőröshegy 20, 43, 45.
Kővágóórs 43.
Krisztus (szenvető) 64.
Kudlik Sándor érsekújvári pléb. 9.
Kun József főbíró 75.
Kunktár József pálos ferjel 68.
Kurbély György veszpr. püspök 24.
Külsőváros (Zalaszentgrót) 58.

Laki (öreglaki) hegyfok 66.
Lábod 20, 24, 43.
Látrány 15, 20, 55, 57, 58, 62; pléb. 22.
Lengyel kegyúri cs. 42.
Lengyeltóti 15, 20, 58, 62.
Lenthy István zalaszentgróti pléb., ka-
 nonok 28, 36, 48.
Lesenceistvánd 42, 58.
Lesencetomaj 58.
Lepsény 20, 23, 24, 43, 56, 61.
Licentiatúsok: Farkas János (Nemesvita);
 Gazdag János (Dabronc) 45; Miskol-
 tzi Gergely (Mezőkomárom, Vajta) 44,
 45; Tapolczai Pál (Törökkoppány),
 Törény Ferenc (Balatonendréd), Var-
 ju Ádám (Vanyola), Vörös Gergely
 (Mesztegyő) 45. — Működési he-
 lyük: Bak, Balatonederics 46; Bala-

tonendréd, Buzsák, Dabronc, Ötvös,
 Gálosfa, Gógánfa 45; Gyülevíz 46;
 Hajmás, Hossztót, Kaposgyarmat, Ka-
 poskeresztur, Kaposújlak 45; Kemend-
 ollár 45, 46; Kisdabronc, Kisvásár-
 hely, Kőröshegy, Medgyes, Meszteg-
 nyő 45; Mezőkomárom 44; Nagybako-
 nak 45, 46; Nagykapornak, Nemesdéd,
 Nemesvid, Nyavalád 45; Orosztony,
 Pacsatüttös 46; Récse 45, 46; Rigács,
 Sántos, Sávoly, Simonfa, Somogyszent-
 pál 45; Sütör 46; Szentbalázs 45;
 Szepetk, Tótfő 46; Töröcske, Török-
 koppány, Ukk, Vajta, Vanyola 45;
 Zalaistvánd, Zalasabbar 46; Zalaszent-
 lászló, Zselickislak 45.
Liebenberg br. 75.
Litér 43.
Litke 76.
Lits Ágoston tihanyi apát 72.
Lovas 43.
Lovasberény 15, 20, 43, 61, 63, 64.

Madarász István látrányi pléb. 40.
Magyaralmás 43.
Magyarbarnag 43.
Magyaregres 43.
Majthényi kegyúri cs. 42; György 56.
Makád 43.
Maltzan püspök 75.
Marcali 15, 20, 56, 61, 63, 66.
Maria Treu 84.
Maros 43.
Martonvásár 56, 63.
Málik Ferenc 76.
Mány 43.
Mária Terézia 26, 36, 74.
Márton Hiláron pálos perjel 69.
Medges 45, 58.
Megyermonostor 43.
Mencshely 43.
Mernye 20, 56, 61.
Mesztegyő 45.
Mezőkomárom 20, 43, 44, 60.
Mezőszentgyörgy 43.
Mérey Mihály esztergomi kanonok 65.
Mihályfa 56, 59, 61.
Miholics János nagyszombati papn. 48.
Mikefa 59.
Miklósi 58.
Millej 20, 56, 61, 62.

- Miltorfer* György nagyszombati papn. 47.
Mindenszentek 62.
Minászent (Salomvár fiókja) 59.
Mindszentkálta 56, 62.
Miskoltzi Gergely mezőkomáromi, vajtai licentiátus 44, 45.
Misefa 59.
Molindes Ferenc jezsuita provinciális 53.
Monostor 60.
Moha 43.
Monoszló 43.
Mór 15, 20, 37, 39, 43, 55, 61, 64, 65.
Mosdós 58.
Muraköz 25.
- N**
Nagy Antal Ignác nagyszomb. papn. 48.
Nagyatád 20, 43, 57, 61.
Nagybajom 15, 20, 56, 57, 58, 61.
Nagybakónak 45, 46, 59.
Nagyberény 24, 43.
Nagyberki 58.
Nagydobza 43.
Nagygyőrő 55, 59, 62.
Nagykanizsa 20, 52, 62.
Nagykapornak 45, 56, 59, 61.
Nagykorpád 43, 57.
Nagykovácsi 15, 20, 35, 57, 61, 62, 64, 65.
Nagylengyel 59.
Nagyperkát 15, 20, 61.
Nagyrada 59.
Nagyszakácsi 58, 62.
Nagyszombat 5, 35.
Nagyvázsony 15, 20, 37, 42, 43, 56, 57, 60, 63, 64, 65.
Nádasládány 43.
Nádasdy kegyúri cs. 42; Tamás főispán 50.
Nágocs 43, 56, 58, 62.
Názáreti Szent Család 84.
Nemesapáti 15, 20, 42, 59, 62, 65, 66.
Nemesdéd 20, 24, 43, 45.
Nemesgulács 55, 62.
Nemesrádó 59.
Nemesszentandrás 59.
Nemeslördemic 62, 66.
Nemesvid 24, 45, 56, 63.
Nemesvita 15, 20, 42, 55, 56, 58, 61, 64.
Németbarnag 56, 60, 61, 62.
Nikla 58.
Nova 15, 20, 42, 55, 59, 61.
Nozdoviczky István nyitrai kanonok 7, 8.
- Nyavalád* 45.
Nyírád 15,, 20, 42, 55, 59, 61, 66, 72.
- O**
Olaszfalu 42.
Orda 40, 58.
Orosz Ferenc pá'os perjel 68.
Orosztony 46, 59.
Osztopán 56, 62.
Óhida 56, 59, 62.
Öcs 43.
Öreglak 58.
Oskü 15, 20, 43, 56, 61, 64, 66.
Otvös 43, 45.
Ósi 20, 43, 60, 76.
- P**
Pacsa 15, 20, 42, 43, 59, 61, 63.
Pacsatüttös 46, 59.
Padrag 20, 21, 24, 43, 52, 53, 55.
Pakod 60, 63.
Paloznak 43.
Pannonhalma 50; főapát 25, 39.
Papkeszi 20, 24, 43.
Pákozd 20, 43, 60, 62.
Pápi 5, 12, 13, 67, 74.
Pálosok 5, 42, 51, 67-68, 74, 75.
Pápay János veszpr. kanonok 28, 33.
Pátka 43.
Páty 23, 43, 60.
Pázmánd 15, 20, 60, 61, 65.
Pázmáneum 6, 9, 28, 36.
Pázmány Péter 65.
Peremarton-Berhida 24, 43.
Pesthidegkút 23, 56, 62.
Petrikeresztur 56, 59, 61.
Petrovsky Károly Félix harmincados 74.
Petz Fulop jezsuita rektor 69.
Pécsöly 43.
Péter veszprémi mester 30.
Piaristák 19, 47, 49.
Piliscsaba 15, 20, 62.
Pilisi esperesség 20, 27, 40.
Pilisborosjenő 15, 20, 35, 62, 64.
Pilisszántó 55, 60, 62.
Pilisvörösvár 55, 62, 64.
Polgárdi 43.
Potyondy László veszpr. kanonok 28.
Pócsmegyer 60.
Pöstényi Mihály veszpr. kanonok, alt. püspöki helynök 28, 33, 36, 56, 85.
Pötréte 59.
Premontreiek 49.

Pula (Attala filiája) 56, 58, 62.

Pusztamagyaród 59.

Rajki Ignác János pléb. 35.

Ráposka 55, 59, 62.

Ráckeresztúr 55, 60, 61, 72.

Ráckeve 15, 20, 39, 40, 42, 55, 60, 61, 63; gör. keletiek 44.

Ráksi 62.

Rezi 15, 20, 40, 42, 62, 64.

Récsz 45, 46, 59.

Rigács 45, 58, 61.

Rösztler József 69.

Sajgó Benedek pannonha'imi főapát 7, 68.

Salomvár 15, 20, 42, 55, 59, 62, 63, 64, 65, 66.

Saviski Antal zágrábi kanonok 9.

Ságvár 43.

Sántos 45.

Sári (Kéthely fiókja) 56, 58, 62.

Sárkány Gábor papn. 48; kanonok 36.

Sárkeresztés 43.

Sárkeresztúr 20, 43.

Sármellék 56, 59, 62.

Sárosd 58.

Sárszentmihály 43.

Sávoly 45.

Schillinger Ferenc pléb. 35.

Segesd 20, 56, 62.

Sennyei István id. veszpr. püspök 14.

Seregélyes 43.

Simon-i János pléb. 35.

Simonfa 45.

Sin-enáorff Fülöp Lajos udv. kancellár 80, 81; fia, Fülöp Lajos győri püsp. 11; boroszlói bíboros-püspök 79, 81.

Siófok 15, 20, 56, 61.

Smiaegh cs. 76.

Sokoró 43.

Solymár 15, 20, 35, 40, 55, 62, 64.

Solymossy László karádi esp. pléb. 35, 85.

Som 43.

Somlyó vidék 51.

Somogyi esperesség 18, 20, 27, 58; főesperesség kettéosztása (kaposvári, igali) 27; plébániák 85.

Somogyaszló 43.

Somogyi Dániel bencés növ. 50.

Somogyi plébánosok 39.

Somogyjád 43.

Somogyámson 20, 56, 62.

Somogysárd 56, 61.

Somogyszentpál 15, 20, 24, 45, 56, 62.

Somogyszil 20, 56, 60, 62.

Somogyszob 43.

Somogytúr 43, 57.

Somogyvamos 43, 56, 62.

Somogyvár 15, 20, 56, 58, 63, 64.

Soponya 43.

Sóly 43.

Söjtör 59.

Stehenics János kanonok 28.

Súr 43, 56, 62.

Surd 43.

Sümeg 17, 20, 32, 51, 62, 67, 71, 74, 80, 81.

Sümegechi 15, 20, 42, 55, 57, 59, 61, 62.

Sütör 40.

Szabadbattyán 20, 43, 56, 62.

Szabadi 58, 62.

Szabados Ferenc pázmándi pléb. 35.

Szabady János veszpr. kanonok 28.

Szabó Mihály veszpr. papn. 47.

Szár 23.

Szegedy Magdolna 5.

Szena 43.

Szenyér 58, 62.

Szent András, Angyalok 62; Anna 55, 63, 64; Antal apát, remete, Antal (padovai), Balázs, Benedek apát, Bertalan 62; Borbála 64; Damján, Demeter, Domonkos 62; Erzsébet 63, 79; Ferenc (szeráfi) 62, 64; Ferenc (xav.) 63; György 62; Szentháromság 61; Ignác (lojolai) 68; Ilona, Imre 63; István király 56, 62, 69, 71; Jakab 62; János (ker.) 58, 62; János (Nep.) 62-64; József 62-64; Katalin (szűz, vértanú) 62; Kelemen 56; Kozma 62; László 56, 57, 62; Lénárd, Lőrinc 62; Margit (szűz és vértanú) 56, 63; Mária Magdolna 63, 64; Márton, Máté (ap. és ev.) 62; Mihály 55, 62; Miklós (hitv., püsp.) 55, 62; Pál (ap.) 62; (remete) 69; Péter (ap.) 62, 79; Rozália, Rókus, Róza 63; Sebestyén 62, 63; Tamás, Vitus 62.

Szentbalázs 20, 24, 45, 57, 85.

Szentbékállya 15, 20, 42, 55, 59, 61, 64, 66.

- Szentenarei* gör. keletiek 44.
Szentgál 43.
Szentgyörgyvár 20, 42, 57, 62.
Szentihrey (Szabó) Ferenc veszpr. kanonok 28.
Szentistván (Vilonya-) 43.
Szentiván (Fejér vm.) 57.
Szentjakabja 43.
Szentkirályszabadja 43.
Szentlisló 59.
Szentmiklós (Pilis m.) 43.
Szentpéterúr 59.
Szepetk 46.
Szerzetes misszionáriusok 17, 19, 21, 23, 24.
Széchenyi kegyúri cs. 42; Pál kalocsai érsek 5.
Szigetújfalu (Csepel sz.) 56, 60, 62.
Szigliget 20, 42, 55, 59, 61, 64, 66.
Szilás 43.
Szomajom 43.
Szombathelyi püspökség 13, 25, 26, 82.
Szopkovich János nagyszombati papn. 48.
Szólád 20, 24, 43.
Szórvány -katolikusok 23.
Szöllősgyörök 56, 58, 60, 61.
Szűz Mária ünnepei 61—64.
- Tab*** 20, 43, 58.
Tabajd 43.
Tapolca 15, 17, 20, 59, 61, 63, 64, 66, 76.
Tapolcai Pál törökkoppányi licentiátus 45.
Tapsony 15, 20, 55, 58, 61, 64, 65.
Taszár 56, 58, 61.
Tác 43.
Tárnok (Fejér m.) 15, 20, 56, 62, 64.
Táska 56, 58, 62.
Tekenye 58.
Téfalusi (Miltorfer) György nagyszombati papn. 48.
Tés 43, 55, 62.
Tinnye 43, 56, 60, 63.
Torbágy 20, 35, 61, 63, 66.
Tordas 43.
Tót 56, 62.
Tótfalu 43, 60.
Tófő 46, 59.
Tótygyugy 43, 58.
Tótvázsony 43.
Tök 43.
- Tököl*** 15, 20, 39, 42, 55, 60, 61, 64, 65.
Tönnemann jezsuita 10, 80.
Töre László nagyszombati papn. 48; pléb. 40; kanonok 36.
Törény Ferenc balatonendrédi licentiátus 45.
Töröcske 45.
Törökbálint 15, 20, 40, 62, 64.
Törökkoppány 15, 20, 45, 56, 62.
Troger Pál 70.
Tüskeszentpéter 43, 58.
- Ujlak*** (Zalamerenye fiókja) 59.
Ukk 45, 55, 58, 61.
Unterberger Michelangelo 69.
Üröm 55, 62.
- Vajta*** 43, 45, 56, 62.
Vanyola 45.
Varju Ádám vanyolai licentiátus 45.
Vál 15, 20, 60, 61, 64, 65, 66.
Várda 56, 62.
Város-Hidvég 43, 46, 60.
Városlőd 15, 20, 62.
Várpalota 15, 20, 43, 57, 61, 62, 64.
Vászoly 43.
Velence 43, 60, 62.
Veréb 43.
Veszprém 13, 15, 17, 21, 42, 47, 55, 56, 62, 63, 67, 74, 80, 84; egyházmegye 14—27; esperesség 20, 24, 42, 60; káptalan 25, 28—34, 42; püspök (Drávántúli kerülete, zalai tizedei) 25, 26, 37, (kegyúr) 42; papnövendékek (Győrben, Nagyszombatban) 47; szeminárium 35.
Vége 61.
Vépi Márton pálos, építész 69.
Vése 43.
Vértesacs 20, 43.
Vigyázó Mátyás 5.
Vilonya 43.
Vindornyalak 20, 42.
Volkra Ottó János veszpr. püspök 10, 14, 15, 29, 32, 47, 49, 55, 78.
Vörös Gergely mesztegyői licentiátus 45.
Vörös Pál fehérvári alispán 44.
Vukovics Pál pálos perjel 67.
Vörösberény 21, 43, 52, 53.
Vöröstó 20, 56, 62.
Vörösvár 15, 20, 35, 40.
Vörs 20, 57, 58, 62, 64.

Waltum Lipót turjei prépost 49.
 Weidlein János 54.
 Witver Márton győri kármelita 68.

Zala (Tab fiókja) 58.

Zalaapáti 62.

Zalabér 15, 20, 42, 56, 57, 60, 61, 64.

Zalaegerszeg 15, 17, 20, 57, 59, 61,
 63, 64, 65, 76.

Zalagalsa 58.

Zalagyómoró 59, 61, 62.

Zalahaláp 56.

Zalaistvánd 42, 46, 62.

Zalakaros 59.

Zalalövő 59.

Zalamerenye 15, 20, 42, 59, 62.

Zalapataka 59.

Zalaszabar 46, 59.

Zalaszántó 42, 56, 61, 62.

Zalaszegvár 15, 20, 42, 58, 61.

Zalaszentbalázs 59, 62.

Zalaszentgrót 15, 20, 42, 58, 61.

Zalaszentgyörgy 15, 20, 42, 59, 62.

Zalaszentiván 59.

Zalaszentlászló 45, 58, 62.

Zalaszentmihály 59.

Zalatárnok 59.

Zalaudvarnok 58.

Zágrábi egyházmegye 31; püspök 26;
 püspökség (somogyi plébániái) 25.

Zádory Mihály veszpr. nagyprépost 9,
 28, 31, 32.

Zákány János győri kanonok 69.

Zehentner Károly József vaskai apát 7.

Zeng 36.

Zichy kegyúri cs. 42; Ferenc segéd-
 püspök 68; János 37.

Zirc 42; apátság 12.

Zámoly 43.

Zsámbék 15, 20, 35, 40, 55, 57, 63.

Zse ickislak 45.

Zsid 15, 20, 42, 62, 65, 66.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
Acsády Ádám élete	5
Az egyházmegye	14
A káptalan	28
A papság és a hívek	35
A papnevelés	47
A szerzetesrendek	49
A templomok és felszerelésük	54
Acsády templomépítései	67
Acsády hagyatéka	74
Függelék	78
Felhasznált irodalom	86
Névnutató	92

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL.

Szerkeszti: Dr. PFEIFFER JÁNOS.

1. Dr. Lukcsics Pál—Dr. Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. 245. l.
2. Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934. 496 l.
3. Dr. Bedy Vince: A felsőörsi prépostság története. Veszprém, 1934. 128 l.
4. Dr. Horváth Konstantin: Az Egyházi Értekezések és Tudósítások (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820—1824. Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819—1822. Veszprém, 1937. 464 l.
5. Molnár Ernő: A nagyjenő—tüskevári páloskolostor. Veszprém, 1936. 128 l.
6. Aggházi Mária: A zirci apátság templomépítkezései a XVIII. században. Veszprém, 1937. 135 l.
7. Meszlényi Antal: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842—1849) egyházlátogatása 1845—1846-ban. Veszprém, 1941. 160 l.
8. Dr. Hermann Egyed—Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvvállománya a XIX. század elején. Veszprém, 1942. 376 l.
9. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi káptalan újkori statútumai (1667—1780). Veszprém, 1943. 88 l.
10. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai (1554—1760). Veszprém, 1947. 212 l.
11. Dr. Hermann Egyed: Kurbély György veszprémi püspök (1755—1821). Veszprém, 1947. 224 l.
12. Dr. Hoss József: A kaposvári plébánia története. Veszprém, 1948. 368 l.
13. Dr. Petrák Mihály: Acsády Ádám veszprémi püspöksége (1725—1744). Veszprém, 1949. 100 l.